

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Iveta Zifčáková

**Rozvoj osobnosti uživatelů chráněného bydlení
Šanov**

Diplomová práce

vedoucí práce: Mgr. Martin Bednář, Phd.

2014

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Šanově dne 21. 4. 2014

.....
Bc. Iveta ZIFČÁKOVÁ

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu Mgr. Martinu Bednářovi, Phd. za ochotu a odbornou pomoc při vedení diplomové práce.

Mé poděkování rovněž patří paní Mgr. Zdeňce Protivínské, vedoucí úseku aktivizačních činností organizace Zámek Břežany, p.o. a také všem obyvatelům a zaměstnancům chráněného bydlení Šanov.

Obsah

ÚVOD	6
1 MENTÁLNÍ POSTIŽENÍ	8
1.1 <i>Stupně, klasifikace postižení</i>	9
1.2 <i>Osoby s mentálním postižením</i>	11
1.3 <i>Náhled na osoby mentálně postižené</i>	13
2 OSOBNOST	16
2.1 <i>Rozvoj osobnosti</i>	17
2.2 <i>Potřeby jako základna pro rozvoj člověka</i>	19
2.3 <i>Faktory ovlivňující rozvoj osobnosti</i>	20
2.3.1 <i>Vliv ústavní péče</i>	22
2.3.2 <i>Vliv nových trendů</i>	25
3 CHRÁNĚNÉ BYDLENÍ	31
3.1 <i>Vymezení pojmu</i>	31
3.2 <i>Služba chráněného bydlení</i>	32
3.3 <i>Podpora a činnosti v chráněném bydlení</i>	34
4 METODOLOGIE A DESIGN VÝZKUMU	40
4.1 <i>Výzkumné šetření</i>	40
4.2 <i>Cíl a výzkumné otázky</i>	40
4.3 <i>Metoda sběru dat, způsob zpracování a analýza dat</i>	42
4.4 <i>Etika výzkumného šetření</i>	45
4.5 <i>Jednotky zkoumání a výběr respondentů</i>	45
5 POPIS MÍSTA ŠETŘENÍ	47
5.1 <i>Zámek Břežany</i>	47
5.2 <i>Chráněné bydlení Šanov</i>	48
5.2.1 <i>Průběh služby</i>	50
6 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU A INTERPRETACE DAT	52
6.1 <i>Vyhodnocení získaných informací Uživatel UI</i>	52
6.1.1 <i>Oblast domácích prací</i>	52
6.1.2 <i>Oblast přípravy stravy</i>	54

6.1.3	Oblast sebeobsluhy	55
6.1.4	Oblast nakupování	56
6.1.5	Oblast cestování	57
6.1.6	Oblast zaměstnání	58
6.1.7	Rozhovory s respondenty o hodnocení vlivu změny na uživatele	59
6.2	<i>Vyhodnocení získaných informací Uživatel U2</i>	63
6.2.1	Oblast domácích prací	63
6.2.2	Oblast přípravy stravy	65
6.2.3	Oblast sebeobsluhy	66
6.2.4	Oblast nakupování	67
6.2.5	Oblast cestování	69
6.2.6	Oblast zaměstnání	70
6.2.7	Rozhovory s respondenty o hodnocení vlivu změny na uživatele	71
6.3	<i>Vyhodnocení získaných informací Uživatel U3</i>	75
6.3.1	Oblast domácích prací	75
6.3.2	Oblast přípravy stravy	77
6.3.3	Oblast sebeobsluhy	78
6.3.4	Oblast nakupování	79
6.3.5	Oblast cestování	80
6.3.6	Oblast zaměstnání	81
6.3.7	Rozhovory s respondenty o hodnocení vlivu změny na uživatele	83
7	VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A SHRUTÍ	87
	ZÁVĚR	90
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	93
	SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK	97
	SEZNAM PŘÍLOH	97
	ANOTACE	
	ANNOTATION	

Úvod

Ve své diplomové práci jsem se rozhodla věnovat se problematice rozvoje osobnosti mentálně postižených osob. Situace těchto jedinců je v mnoha případech velmi komplikovaná již od narození. Pro rozvoj těchto lidí je nejdůležitější rodinné prostředí a život v normální, běžné společnosti. Většina z nich však byla umístěna v ústavech sociální péče a tím byla připravena o život v přirozených podmínkách.

Domnívám se, že ústavní péče tyto osoby svazuje a neumožňuje jim dostatečný rozvoj a začlenění. I takto postižení jedinci mohou žít plnohodnotný život v jiných podmínkách, je třeba jim však pomoci a ukázat jim správný směr. Pro člověka s mentálním postižením je velmi důležitá podpora. Velkou úlohu v této oblasti sehrál zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který podstatně změnil, ráz poskytovaných služeb pro mentálně postižené. Poprvé zde byla i legislativně ukotvena služba chráněného bydlení. Převážná většina chráněných bydlení se orientuje právě na poskytování pomoci osobám mentálně postiženým. Hlavním úkolem se stává podpora těchto jedinců v oblasti soběstačnosti a začlenění do běžné společnosti, komunity.

Pro psaní mé diplomové práce o problematice mentálně postižených osob žijících v chráněném bydlení mě přivedla praxe, kterou jsem absolvovala v rámci studia. Prostřednictvím této praxe jsem získala možnost působit v takovémto zařízení a zažít atmosféru života v něm. S pomocí mentálně postiženým osobám jsem neměla doposud žádnou přímou zkušenost, bylo to pro mne naprosto nové. Překvapením pro mne bylo zjištění, co vše tyto jedinci zvládají a s čím si dokážou poradit. Začalo mne zajímat, čím vším tyto osoby musely projít, co vše se musely naučit po přestěhování z ústavní péče. Proto jsem svůj výzkum zaměřila zejména na změny způsobené u uživatelů po tomto přemístění do nového prostředí a nové služby. Mým úkolem bylo zjistit, jak změny prostředí a poskytované služby působí na rozvoj uživatelů. Dále zjistit, jaký vliv na rozvoj mají základní činnosti chráněného bydlení a neposledně zjistit jakým způsobem to ovlivňuje jednotlivé uživatele při začleňování do společnosti. Zjišťovala jsem, jaké činnosti tyto osoby zvládaly v ústavu a jak je tomu dnes. Mohu tak porovnat, jaké má důsledky působení nového prostředí a nové služby na jejich rozvoj a začleňování. Získané poznatky a závěry

z mé práce mohou sloužit jako zpětná vazba pro organizaci v poskytování služby chráněného bydlení.

Cílem mé diplomové práce je tedy: zjistit a popsat k jakým změnám došlo v rozvoji praktických kompetencí u uživatelů v souvislosti se změnou prostředí a poskytované služby.

Práce je rozdělena do dvou obsahových celků, které tvoří teoretická část a část praktická. V *teoretické části* se zabývám pojmy, které úzce souvisí s problematikou mentálního postižení (definice, klasifikace, osoby s mentálním postižením a jejich potřeby). Navazující oblastí, je téma věnující se osobnosti jako takové, rozvoji osobnosti a faktorům ovlivňující tento rozvoj, a to především vliv ústavní péče a nových trendů, které se objevují v sociálních službách. Mezi tyto nové trendy patří i služba chráněného bydlení, o které se zmiňuji v závěru tohoto obsahového celku.

V *praktické části* je pak popsána samotná realizace výzkumného šetření. Jsou zde zahrnuty informace o kvalitativním výzkumu (cíle, postupy, zvolené metody, sběr a zpracování dat) a následně jsou interpretovány získané informace a výsledky zjištění.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Mentální postižení

Jak jsem již zmínila v úvodu, převážná většina chráněných bydlení se orientuje na poskytování služby pro osoby s mentálním postižením. I přesto, že se osvětlení základních pojmů o mentálním postižení opakuje v mnoha pracích, zmíním tuto oblast jen krátce, jelikož úzce souvisí s charakteristikou cílové skupiny, která je předmětem mého zkoumání.

Mentální postižení¹ je souhrnné označení pro vrozené a trvalé omezení adaptačních schopností. Americká asociace pro mentálně retardované používá definici: „Mentální postižení je podstatné omezení stávajícího výkonu vyznačujícího se podprůměrnou úrovní intelektových schopností se současným omezením v nejméně dvou z následujících adaptačních dovedností – komunikace, sebeobsluha, sociální dovednosti, bydlení ve vlastním domě, využití služeb obce, sebeurčení, zdraví a bezpečnost, školní výkon, volný čas a práce“ (Matoušek a kol. 2005, s. 111).

Podobně mentální postižení definuje Vágnerová (2008, s. 289), kdy jej považuje za souhrnné označení postižení rozumových schopností, které se projeví neschopností porozumět svému okolí a v požadované míře se mu přizpůsobit.

V andragogickém slovníku je pojem mentální postižení zmíněn jako „zpomalení duševního vývoje jedince, projevující se snížením intelektových schopností. Je způsobována většinou poškozením mozku před nebo po narození, v ojedinělých případech je důsledkem sociálního zanedbávání vývoje a výchovy dítěte“ (Průcha, Veteška 2012, s. 171).

Švarcová (2006, s. 28-29) nazývá mentální postižení jako trvalé snížení rozumových schopností, opoždování ve vývoji. Za takto postižené jedince považuje takové, u nichž dochází k zaostávání vývoje rozumových schopností, k odlišnému vývoji některých psychických vlastností a k poruchám v adaptačním chování.

Ve Slovníku sociální práce vyjadřuje Matoušek (2003b, s. 106), že jde o „vrozené a trvalé postižení osobnosti projevující se nízkou úrovní rozumových schopností, nízkou kontrolou emocionality, vysokou potřebou adaptace, nízkou

¹ Vzhledem k četnosti výskytu pojmu a vzhledem k vnímání pojmu jako synonyma s pojmem mentální retardace, bude v práci používán výraz mentální postižení, postižení

schopností odhadovat vlastní možnosti, vysokou sugestibilitou, omezenou schopností rozumět řeči a řeč používat, tendenci ke stereotypnímu chování, konkrétním myšlením bez schopnosti zobecňovat a dalšími příznaky“.

Toto opoždění (zpomalení) myslí postihuje nejen psychické (mentální) schopnosti, ale i celou lidskou osobnost ve všech jejích složkách. Má rozhodující vliv nejen na vývoj a úroveň rozumových schopností, ale týká se i emocí, komunikačních schopností, úrovně sociálních vztahů, možností společenského a pracovního uplatnění (Slowík 2007, s. 109).

Mentální postižení charakterizuje Kořínková a kol. (2003, s. 42) takto:

- představuje omezení, nevýhody člověka pro fungování ve společnosti
- musí se posuzovat a vnímat v souvislosti s prostředím, kde člověk žije, nejde jen o vnitřní nedostatek člověka
- na popis omezení člověka musí navazovat popis potřebné podpory
- není to nemoc a nedá se léčit
- pokud je člověku s mentálním postižením poskytována odpovídající podpora, může se kvalita jeho života zlepšit

1.1 Stupně, klasifikace postižení

Samotná podstata mentálního postižení je velmi složitá. Setkáváme se s mnoha definicemi nejen u mentálního postižení, ale i s mnoha variantami u klasifikačních systémů. Důvodem vzniku je především skutečnost, že každý jedinec je individualitou, kterou je těžké zařadit přesně do určitého typu klasifikace. Tyto klasifikace bývají vypracovány na podkladě různých hledisek. V odborné literatuře se setkáváme s množstvím různých pojetí klasifikací mentálního postižení, př. podle etiologie, podle vývojového období, podle klinických symptomů. Mnozí autoři zmiňují klasifikace dle časového faktoru a také klasifikace podle typu chování.

Dále pak podle klasifikace z historického hlediska byly vymezeny tři stupně pomocí IQ – debilita, imbecilita a idiotie. Poslední klasifikací je klasifikace dle hloubky postižení (Kozáková 2005, s. 21-22).

Mezi tuto nejznámější klasifikaci, patří rozdělení podle 10. Revize Mezinárodní klasifikace nemocí, zpracovanou Světovou zdravotnickou organizací

v Ženevě, která vstoupila v platnost od roku 1992. Podle této klasifikace se mentální postižení dělí do šesti základních kategorií vyznačených v níže uvedené tabulce.

Tabulka č. 1 – Stupně mentálního postižení podle MKN – 10

Kódová čísla	Slovní označení	Pásmo IQ
F70	lehká mentální retardace	50-69
F71	středně těžká mentální retardace	35-49
F72	těžká mentální retardace	20-34
F73	hluboká mentální retardace	0-19
F78	jiná mentální retardace	
F79	nespecifikovaná mentální retardace	

Zdroj: Švarcová, I. Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče. s.33

Vzhledem ke zkoumané cílové skupině se budu blíže zabývat charakteristikou prvních tří stupňů.

Lehké mentální postižení

V charakteristice této úrovně mentálního postižení se uvádí, že lehce mentálně postižení většinou dosáhnou schopnosti užívat řeč účelně v každodenním životě, udržovat konverzaci. Většina z nich také dosáhne úplné nezávislosti v osobní péči (jídlo, mytí, oblékání, hygienické návyky) a v praktických domácích dovednostech. Hlavní potíže se u nich obvykle projevují při vzdělávání, mnozí mají specifické problémy se čtením a psaním. Velmi jim prospívá výchova a vzdělávání zaměřené na rozvíjení jejich dovedností a kompenzování nedostatků. Většinu jedinců v tomto stupni postižení lze zaměstnat prací, která vyžaduje spíše praktické schopnosti, převážně málo kvalifikovaná manuální práce.

Důsledky postižení se projeví, pokud je jedinec emočně a sociálně nezralý, tzn., obtížně se přizpůsobuje tradicím, normám, nedokáže samostatně řešit problémy plynoucí z nezávislého života (získání a udržení si zaměstnání, zajištění úrovně bydlení, zdravotní péče, apod.) (Švarcová 2006, s. 33-34).

Středně těžké mentální postižení

U jedinců zařazených do této skupiny je výrazně opožděn rozvoj chápání a užívání řeči, jejich schopnosti v této oblasti jsou omezené. Podobně je omezena a opožděna schopnost starat se sám o sebe (soběstačnost) a zručnost. I ve vzdělání jsou pokroky limitované, někteří jedinci si osvojí při kvalifikovaném pedagogickém

vedení základy čtení, psaní a počítání. Získání základních vědomostí a dovedností mohou poskytnout speciální vzdělávací programy.

V dospělosti jsou středně těžce postižení obvykle schopni vykonávat jednoduchou manuální práci, většinou pod zajištěným odborným dohledem. Úplně samostatný život je u těchto jedinců zřídka možný. Zpravidla bývají plně mobilní a fyzicky aktivní, většina z nich prokazuje schopnost navazování kontaktu, ke komunikaci s druhými.

V této skupině jsou obvykle podstatné rozdíly v povaze schopností, úrovně rozvoje řeči, konverzace (Švarcová 2006, s. 33-34).

Těžké mentální postižení

Většina jedinců z této kategorie trpí značným stupněm poruchy motoriky nebo jinými přidruženými vadami souvisejícími s vývojem nervového systému. Možnosti výchovy a vzdělávání jsou značně omezené. Zkušenosti však ukazují, že včasná systematická a kvalifikovaná rehabilitační, výchovná, vzdělávací péče může přispět k rozvoji jejich motoriky, rozumových schopností, komunikačních dovedností, jejich samostatnosti a s tím souvisejícímu zlepšení kvality jejich života (Švarcová 2006, s. 35).

1.2 Osoby s mentálním postižením

Mentálně postižení, tvoří jednu z nejpočetnějších skupin mezi všemi postiženími, navíc počet osob s mentálním postižením stoupá. Absolutní počet mentálně postižených v naší populaci není znám. Na základě kvalifikovaných odhadů se uvádí, že mentálním postižením je postižena asi 3% občanů (Švarcová 2006, s. 38).

Příroda obdařila každého člověka jiným nadáním, vzezřením, rozumem, každý je naprosto jedinečnou osobností, i každý jedinec s postižením (Pipeková 2006, s. 37). Obdobně uvažuje Švarcová (2006, s. 30-31), která uvádí, že každý mentálně postižený jedinec je svébytnou bytostí s vlastními lidskými potřebami a problémy a s vlastními vývojovými potencialitami, které je možné a nutné podporovat a rozvíjet. Postižení není integrální součástí člověka, ale je pouze jedním z mnoha jeho osobnostních rysů.

Každý mentálně postižený člověk se těžko přizpůsobuje novým situacím, často si však uvědomuje svou odlišnost a vzhledem k omezeným dispozicím prakticky po celý život závisí na jiných lidech (Vágnerová 2008, s. 299-300).

Mentálně postižení preferují stereotyp, dávají přednost kontaktu se známými lidmi, učení je nápodobou pouhým mechanickým opakováním určitého projevu. Problémem je rovněž jejich větší izolace (Vágnerová 2008, s. 308).

Mentálně postižení jsou svébytnými subjekty s charakteristickými osobnostními rysy. U značné části se však projevují určité společné znaky. U osob s lehkým a středním mentálním postižením se to projevuje zejména:

- zpomalenou chápavostí, jednoduchostí a konkrétností úsudků
 - sníženou schopností až neschopností komparace a vyvozování logických vztahů
 - sníženou mechanickou a zejména logickou paměť
 - těkavostí pozornosti
 - nedostatečnou slovní zásobou a neobratností ve vyjadřování
 - poruchami vizuomotoriky a pohybové koordinace
 - impulzivností, hyperaktivitou nebo celkovou zpomaleností chování
 - citovou vzrušivostí
 - nedostatečnou rozvinutostí volních vlastností a sebereflexe
 - sugestibilitou a rigiditou chování
 - nedostatky v osobní identifikaci a ve vývoji „já“
 - opožděným psychosexuálním vývojem
 - nerovnováhou aspirací a výkonů
 - zvýšenou potřebou uspokojení a bezpečí
 - poruchami v interpersonálních skupinových vztazích a v komunikaci
 - sníženou přizpůsobivostí k sociálním požadavkům
- (Švarcová 2006, s. 41).

Mezi další charakteristické znaky vyskytující se u osob s mentálním postižením řadí Švarcová (1999, s. 7) rovněž upřednostňování stereotypů ve způsobu života a denních činnostech.

„Lidé s mentálním postižením překonávají během svého života mnoho překážek, které pramení z jejich postižení a s kterými se musejí nějakým způsobem

vyrovnat“ (Pipeková 2006, s. 5). Proto je vhodné jim pomáhat při vytváření podmínek, které jsou nutné pro jejich úspěšný rozvoj a pro naplňování sociálního začleňování. Důležitým vnějším činitelem na této cestě je však vztah ze strany majoritní společnosti. Těmto osobám společnost připisovala nejružnější nepravdivé negativní vlastnosti, stigmatizovala je a vyčleňovala na okraj.

1.3 Náhled na osoby mentálně postižené

Lidé s různým stupněm mentálního postižení byli umísťováni do velkých a přeplněných zařízení, které vznikaly z opuštěných zámeckých objektů. Veškerý život těchto osob se odehrával za zdmi ústavu a tito lidé tak byli izolováni od veřejnosti. Tato postupná separace, vyčleňování z běžného rodinného života a společnosti, tento přístup k postiženým lidem ovlivnil i postoje „zdravých“ obyvatel k těmto osobám po několik generací. K postupným změnám začalo docházet po roce 1989. Tyto změny sice přinesly zcela odlišnou ideologii, instituce jako taková však zůstala. (Mühlpachr 2001, s. 33).

V ústavech se poskytovalo zejména bydlení, zaopatření, zdravotní péče, rehabilitace, kulturní a rekreační péče, v případě potřeby osobní vybavení, a pokud jim to umožňoval stupeň postižení také přiměřené pracovní uplatnění (Bednář 2011b, s. 2).

Přičemž se jedinec, považoval spíše za objekt; kde nebyl zajištěn jednotný systém objektivního hodnocení potřeb osob; kde individuální zájmy osob byly poškozovány (ať nesprávným postupem orgánů veřejné správy, nebo neodborným poskytováním sociálních služeb); kde nebyl vytvořen právní rámec rozvoje lidských zdrojů v oblasti poskytování sociálních služeb; kde nebyly uspokojivě vyřešeny kompetence jednotlivých úrovní veřejné správy; kde nebyly vyřešeny vztahy mezi veřejnou správou, poskytovateli sociálních služeb a osobami, které pomoc potřebovaly; kde nebyl zajištěn jednotný rozsah práv a povinností pro poskytovatele sociálních služeb; kde nebyly vytvořeny systémy dohledu nad kvalitou poskytovaných služeb. Kde proces sociálního začleňování, jako základní myšlenka moderní sociální politiky nebyla vůbec zohledněna (Důvodová zpráva návrhu zákona o sociálních službách 2005, s. 44-45).

Základ všech sociálních služeb by mělo tvořit těchto sedm vůdčích principů (MPSV, Bílá kniha v sociálních službách 2003, s. 6):

- 1) Nezávislost a autonomie pro uživatele služeb – nikoliv závislost
- 2) Začlenění a integrace – nikoliv sociální vyloučení
- 3) Respektování potřeb – služba je určována individuálními potřebami a potřebami společnosti, neexistuje model, který vyhovuje všem
- 4) Partnerství – pracovat společně, ne odděleně
- 5) Kvalita – záruka kvality poskytuje ochranu zranitelným lidem
- 6) Rovnost bez diskriminace
- 7) Standardy národní, rozhodování v místě

Lidé na základě těchto principů přestávají být viděni jako pacienti, o které je třeba pečovat, a stávají se uživateli, které je třeba podporovat a pomoci jim vyrovnat se s jejich hendikepem. Nastupují nové formy podpory a péče, které se zaměřují na zlepšení materiálního vybavení a na kompletní péči, zaměřují se nejen na uspokojování potřeb, ale i na rozvoj klientů a zvyšování jejich dovedností a samostatnosti. Podstatou začíná být kvalita poskytovaných služeb, začíná se měnit přístup ke klientům a začíná se zvyšovat odbornost pracovníků, kteří tyto služby zajišťují.

Definitivní implikací snahy o změnu postojů a přístupů k postiženým lidem a především o změnu poskytovaných služeb bylo přijetí nového zákona o sociálních službách, který vstoupil v platnost v roce 2007 a který byl počátkem významného vlivu na rozvoj osobnosti mentálně postižených uživatelů a počátkem snah o úspěšné začleňování těchto osob.

Postižení je součástí lidského údělu, tak jako narození a smrt. Nerovnost, omezení a nepříznivé podmínky pro vývoj, postoje k těmto lidem, ovlivňují jejich soužití se společností. Rozdělení podle stupně postižení je třeba brát jako rámcový ukazatel pro pochopení rozdílů jejich schopností, pro pochopení společných znaků, které se u nich projevují. Všichni mentálně postižení patří mezi nás. Nejlepší cesta je prostřednictvím změny postojů a přístupů poskytnout mentálně postiženým příležitost k zviditelnění a zrovnoprávnění, k samostatnému způsobu života bez závislosti na jiných, k sociální integraci. V rámci této cesty bychom mohli využít individualizaci služeb, kdy v centru pozornosti je osoba. Máme-li se zabývat

jednotlivcem, můžeme to udělat prostřednictvím zkoumání jeho osobnosti, poznání jeho vlastností a znaků, které jedince charakterizují. Zmapovat jaké potřeby a faktory ovlivňují jeho rozvoj, abychom mu tuto cestu k větší samostatnosti usnadnili. V následující kapitole se zaměřím právě na tyto oblasti.

2 Osobnost

„Pojem osobnost je definován jako komplexní a relativně stabilní systém psychických a tělesných vlastností jednotlivce, který funguje jako celek a projevuje se v reakcích na různé podněty a situace, v interakci s jinými subjekty.“

K základním rysům osobnosti patří zejména:

- 1) charakterové vlastnosti (vyjadřují vztah jednotlivce k jiným lidem, hodnoty týkající se společnosti, práce, vzdělávání, pojetí sebe sama)
- 2) schopnosti a dovednosti (intelektuálové a manuální)
- 3) temperament
- 4) způsoby myšlení a chování, zájmy
- 5) řečové a komunikační chování (Průcha, Veteška 2012, s. 188-189).

„Tímto termínem označujeme člověka se všemi jeho psychickými, biologickými i sociálními znaky. K osobnosti patří všechny psychické procesy, stavy a vlastnosti určitého člověka. Zároveň je však každý člověk organismem s určitými tělesnými vlastnostmi. Přitom patří k určité rodině, školní třídě nebo pracovní skupině, národnosti apod. To vše ovlivňuje i jeho prožívání, motivaci, psychické vlastnosti“ (Čáp 1996, s. 9).

„Kdykoliv uvažujeme o osobnosti, hledáme, co po stránce psychické jednoho člověka odlišuje od jiných, co ho vystihuje z hlediska chování a prožívání, zkoumáme, jaká je dynamika jednání, na co se člověk zaměřuje a čemu se vyhýbá, jak zvládá životní situace, jak efektivněji řeší problémy (co umí, co dovede, na co má schopnosti) a jak je identifikovaný se sebou, se svým prostředím, se svou dominující činností, s druhými lidmi, se smyslem života“ (Smékal 2002, s. 9).

Definice osobnosti jsou četné, obecná uznávaná definice osobnosti však neexistuje. Osobnost si můžeme představit jako soubor tělesných a duševních vlastností jedince, které se utvářejí v průběhu vývoje a projevují se zejména v sociálních vztazích. Hlavní strukturu osobnosti tvoří vrozené a získané vlastnosti. V průběhu vývoje člověka se tyto stále více doplňují a obohacují. Vývoj osobnosti probíhá postupně od narození, přes výchovu, učení, v působení okolí, nikdy nekončí. Každý jedinec je originál, svou osobností je člověk jedinečný, je to individuální projev, který se nikdy neopakuje u někoho jiného. Termín osobnost bychom mohli vnímat jako souhrn základních znaků a vlastností, které charakterizují jedince.

2.1 Rozvoj osobnosti

„Dříve se soudilo, že rozvoj osobnosti probíhá hlavně v období dětství a dospívání, v současné době je přijímáno pojetí, podle kterého rozvoj osobnosti probíhá od narození, v dětství, v mládí a během všech fází dospělosti až po stáří“ (Průcha, Veteška 2012, s. 221).

Lze říci, že doba vývoje a zrání člověka, kdy se může učit něčemu novému, trvá téměř po celý jeho život (Matoušek a kol. 2001, s. 254).

Vývoj se týká systematických souvislostí a změn, které nastávají od vytvoření nového organismu až po smrt. Chceme-li pochopit význam vývoje, musíme pochopit dva důležité procesy, které jsou základem vývojových změn. Je to zrání a učení. Zrání odkazuje na biologickou stránku a dědičnost (včetně psychických změn). Druhým zásadním vývojovým procesem je učení, které je ovlivněno lidmi v našem životě a událostmi, které zažíváme. To vše znamená, že se měníme. Existuje spousta debat o lidském rozvoji a hledají se argumenty pro to, který s uvedených procesů přispívá v rozvoji nejvíce (Shaffer, Kipp, 2010, s. 4-5).

Vývoj osobnosti zahrnuje vzájemné působení jedince s prostředím. Urychlovat nebo zpomalovat vývoj osobnosti, podporovat ho nebo působit rušivě může příznivé nebo narušené životní prostředí, kulturní stimulace nebo její nedostatek, či dobrá nebo omezená příležitost k učení a činnostem (Čáp 1996, s. 10).

Obecné principy vývoje a determinace osobnosti Čáp (1996, s. 36) shrnul do sedmi uvedených formulací:

- 1) osobnost a prostředí tvoří velmi složitý systém, v němž na sebe vzájemně působí
- 2) osobnost se mění a vyvíjí
- 3) osobnost je činná a učí se, tím se realizuje její interakce s prostředím a vývoj
- 4) podstatný význam ve vývoji a formování osobnosti mají osobní a skupinové vztahy a procesy sociální komunikace
- 5) osobnost se významně formuje tím, jak se vyrovnává s požadavky a náročnými životními situacemi
- 6) osobnost aktivně spoluurčuje svou činnost, vývoj
- 7) vše probíhá ve vzájemném spojení

Vzájemné působení člověka s prostředím se uskutečňuje v **činnostech**. Celý život člověka se skládá z činností - učební, pracovní, zájmové, rekreační (sportovní, kulturní, technické aj.). Ve svých činnostech je jedinec ovlivňován druhými lidmi a podmínkami prostředí, svým výkonem a chováním. Činnost zahrnuje vnější chování i vnitřní prožívání (pohyby, mimika, výraz vnitřních procesů a stavů). Svými činnostmi se člověk neomezuje jen na rutinní a bezmyšlenkovité vykonávání toho, co přináší každodenní život, ale ve svých činnostech směřuje k určitým cílům a může realizovat svůj životní smysl. V činnostech se člověk projevuje a zároveň formuje, rozvíjí, nebo naopak deformuje. Člověk se činností učí, učením se rozvíjí. Když člověk vykonává činnost, učí se tím a dosahuje vyšší úrovně dovedností. Učením a činnostmi se osobnost vyvíjí, rozvíjí se schopnosti, zájmy, vytrvalost a další vlastnosti. Rozvinutější osobnost dokáže pak lépe vykonávat činnosti a učit se. (Čáp 1996, s. 10-11).

Rozvoj osobnosti se projevuje také v osvojování různých **kompetencí**, ale také v typech zájmů jedince, způsobů trávení volného času, aj. (Průcha, Veteška 2012, s. 221).

Kompetence zaměřené na rozvoj osobnosti, na výchovu k aktivnímu životu a na přípravu vstupu jedince (uživatele) do normálního (běžného) života. „Kompetence můžeme tedy chápat jako jedinečnou schopnost člověka jednat a dále rozvíjet svůj potenciál na základě vlastních zdrojů a to v konkrétním kontextu různých úkolů, činností a životních situací spojenou s možností a motivací rozhodovat a nést za svá rozhodnutí odpovědnost.

„Kompetence jsou takové vlastnosti osobnosti, zejména však schopnosti a jim odpovídající vědomosti a dovednosti, které ve svém komplexu umožňují jejich nositeli vykonávat úspěšně náročnou činnost, průběžně zdokonalovat svou osobnost a činnost“ (Průcha, Veteška 2012, s. 221).

Kompetence jsou nejčastěji rozvíjeny v rámci chráněného bydlení v souladu s individuálním plánem a souvisí s průběžným hodnocením. Realizuje se rozvoj kompetencí, které uživatel nemá osvojeny na dostatečné úrovni, nebo ty kompetence, které bude potřebovat pro budoucí cíle. Rozvojové aktivity jsou zaměřeny na budoucí potřeby uživatelů (Průcha, Veteška 2012, s. 221). O konkrétních činnostech, které služba chráněného bydlení nabízí, se zmiňuji v kapitole 3.3.

V životě člověka a ve vývoji osobnosti působí jak zákony dědičnosti, porušování a obnovování dynamické rovnováhy, zdraví a nemoci, tak socializace

a sociální determinace, účast na životě sociálních skupin, kultura i historický vývoj, rovněž základní biologické potřeby, sociální a kulturní potřeby (Čáp 1996, s. 23).

2.2 Potřeby jako základna pro rozvoj člověka

Již v předcházející části jsem se zmínila, že rozvojové aktivity souvisí s potřebami, a že na vývoj osobnosti člověka potřeby působí.

Každý člověk má potenciál na sobě pracovat a rozvíjet se navzdory těžkých podmínkách či v náročné životní situaci. Základnou pro jeho rozvoj jsou právě jeho potřeby a jejich uspokojení (Snášel 2009, s. 136). “Potřebou se tedy nerozumí pouze něco, co člověku chybí, ale hlavně to, k čemu skrze ni člověk směřuje“ (Čámský, Krutilová a kol. 2008, s. 96).

Základní hierarchii potřeb formuloval nejznámější psycholog věnující se této problematice Abraham Maslow, který je rozlišuje na pět základních kategorií (Štěpaník 2003, s. 97-100):

1. fyziologické potřeby (potřeba potravy, tepla, vyměšování)
2. potřeba bezpečí, jistoty (projevuje se především vyhýbáním se všemu neznámému, neobvyklému či hrozivému)
3. potřeba lásky, sounáležitosti (vedou k touze někam a k někomu patřit, být přijímán a milován)
4. potřeba uznání, úcty (být vážený, mít úspěch v očích jiných lidí a na tomto základě být sám sebou kladně hodnocen)
5. potřeba seberealizace (naplnit své možnosti růstu a rozvoje)

Podle Matouška (2003a, s. 207-213) každý člověk, dle svých možností, schopností a dovedností naplňuje nejen základní biologické potřeby (vzduch, voda, strava, teplo, stálé přístřeší a ochrana před škodlivými vlivy), ale snaží se naplňovat i potřeby smysluplného světa, potřeby osobní identity (potřeba sociálního začlenění do širšího okruhu lidí, potřeba vlastní identity, vlastního místa ve společnosti, přijetí vlastních možností a omezení) a potřebu životní perspektivy či životního smyslu (pevné zázemí, tvůrčí činnost, nové možnosti, problém vlastní konečnosti).

Mezi lidmi kolují báje, že člověk s mentálním postižením má speciální potřeby. Lečbych (2008, s. 30) k tomuto uvádí, že člověk s mentálním postižením nemůže mít jiné potřeby, než jedinec bez postižení. Není však vyloučen fakt,

že se oba mohou lišit ve způsobu, jakým své potřeby uspokojují. Právě způsob jakým uspokojujeme své potřeby je svázán nejen s jedinečností naší osobnosti, ale především na prostředí, v němž se pohybujeme.

V oblasti sociální péče musíme být schopni porozumět potřebám klienta, musíme být schopni navázat hlubší vztah k danému člověku a musíme být schopni získat potřebné informace, které budou sloužit v individuálním a komplexním přístupu podpory rozvoje jeho samostatnosti a motivace k činnostem, které budou posilovat jeho sociální začleňování a nebudou prohlubovat jeho nepříznivou sociální situaci. Tento komplexní přístup k člověku má velký význam pro vnímání postižených lidí a vytváření vzájemných vztahů (Snášel 2009, s. 134-138).

Vztah, kontakt a komunikace mezi lidmi s mentálním postižením a lidmi, kteří službu poskytují, je velmi důležitý. O to důležitější je při zjištění potřeb člověka, který nekomunikuje a nedokáže vyslovit, formulovat své potřeby z důvodu příliš těžkého postižení. Důležitým předpokladem je přiblížit se situaci uživatele, porozumět jí, nechat se inspirovat svými pocity, uvědoměními a nápady, jakými opatřeními bychom mohli službu, pomoc vylepšit (Bednář 2011a, s. 39).

Každý mentálně postižený jedinec je svébytnou bytostí s vlastními lidskými potřebami a problémy a s vlastními vývojovými potencialitami, které je možné a nutné podporovat a rozvíjet (Švarcová 2006, s. 31). Čím je člověk závažněji mentálně postižen, tím je v uspokojování svých potřeb závislejší na svém okolí (Vágnerová 2008, s. 295).

V širokém rozpětí celé životní dráhy je důležité chápat vývoj nejen jako jednosměrný, dopředu mířící proces, ale i jako odbočky a okliky, ba dokonce i jako regres (Smékal 2002, s. 10). Na této cestě životem na osobnost člověka působí mnoho faktorů, o některých z nich se zmiňuji v další části mé práce.

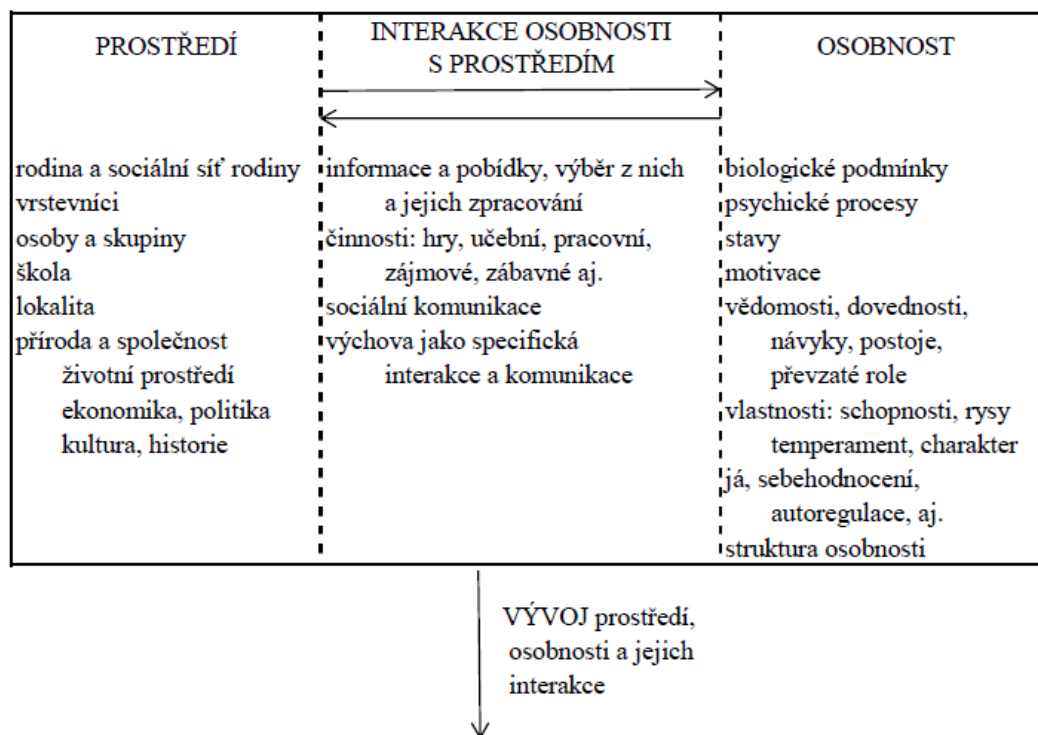
2.3 Faktory ovlivňující rozvoj osobnosti

Utváření osobnosti je ovlivňováno genetickými a biologickými faktory, kdežto při vývoji charakteristiky osobnosti (vědomosti, dovednosti, charakterové rysy), převažují faktory environmentální, socializační a individuální (Smékal 2002, s. 20).

Podmínky působící na vývoj a formování osobnosti se běžně dělí, rozlišují na vnitřní (psychické jevy, biologické i působení výchovy) a vnější (příroda,

společnost, prostředí, podmínky kulturní, ekonomické a politické, atd.); biologické (dědičnost, vlivy prenatalní, aj.) a sociální. Jednotlivé podmínky jsou navzájem těsně spjaty, vzájemně na sebe působí ve velmi složitých vztazích. Pro orientaci v množství těchto podmínek, které působí na vývoj a formování osobnosti se uvádějí zjednodušená schémata, viz obr. č. 1. (Čáp 1996, s. 37-39).

Obr. č. 1 Schéma podmínek působících na vývoj osobnosti

Zdroj: Čáp, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*, s. 39

Vývoj je velmi komplexní proces, který se odehrává v síti mnoha vlivů, sil, překážek a tlaků. Rozhodující formativní vliv na osobnost představuje výchova, tj. především rysy chování k sobě, k druhým, k světu a k hodnotám. Dále potom učení, díky němuž vznikají vědomosti a dovednosti. Nápodobu, přejímání rolí, norem i vyjadřování sankcí, příkazů a zákazů v sobě zahrnuje proces **socializace**. Socializací se začleňujeme do svého sociálního prostředí (Smékal 2002, s. 20-21), je vedena potřebou lidí žít spolu, realizuje se ve společenském životě a dochází při ní k postupné přeměně člověka na bytost společenskou (Úlehla 2004, s. 20). Socializace zdůrazňuje, že ve vývoji osobnosti dochází k tomu, že se člověk učí žít mezi jinými lidmi, vycházet s nimi, spolupracovat, žít v sociální skupině, vnímat a respektovat potřeby jiných, přizpůsobovat se požadavkům, normám a zvyklostem

skupiny, společnosti. Socializace probíhá prakticky po celý život. Její důležitou součástí je především osvojení řeči, vědomostí, hodnot a sociálních dovedností (Čáp 1996, s. 13).

Rozvoj osobnosti zahrnuje především psychický vývoj (rozvoj myšlení, řeči a komunikace), mravní a emoční vývoj, sociální vývoj. Počátečním a rozhodujícím faktorem je však prostředí (Průcha, Veteška 2012, s. 221).

Každý člověk se vyvíjí pod vlivem prostředí. Následkem omezení daných postížením bude vnější prostředí působit jinak než za normálních okolností. Pro postiženého jedince nejsou dostupné všechny informace, jeho představa o světě je jiná – chudší a méně přesná, nemá tudíž možnost získat všechny běžné pro jeho další rozvoj potřebné zkušenosti (Vágnerová 2008, s. 163).

Formování a rozvoj osobnosti je tudíž závislý zejména na dědičnosti a na prostředí, ve kterém člověk vyrůstá a žije.

2.3.1 Vliv ústavní péče

V předchozí části jsem jednoduchým způsobem popsala otázku osobnosti a faktorů, které mají podstatný vliv na její rozvoj. V oblasti poskytování služeb pro mentálně postižené osoby je významným faktorem prostředí, ve kterém jsou služby realizovány. Jelikož se pohybujeme v oblasti poskytování služeb pro osoby mentálně postižené a jejich péče byla skýtána především prostřednictvím ústavu, budu pokračovat krátkou specifikací ústavu jako instituce, včetně jeho funkcí a případných rizik, abychom pochopily změny, které vedly k zavádění nových trendů v poskytování služeb a z toho plynoucí vliv na rozvoj mentálně postižených uživatelů.

Pojem ústav je ubytovací zařízení, v němž skupina profesionálních zaměstnanců pečuje o skupinu hendikepovaných lidí (Matoušek 1999, s. 17). „Ústav je světem pro sebe, ostrov soběstačného řádu, v němž je život omezený a předvídatelný vůči okolnímu sociálnímu prostředí. Ústav je vždy pokusem o umělý domov, azyl.“ Ústavy udržují svůj vnitřní řád, jsou vůči vnějšímu světu uzavřené, mají svoji atmosféru (Mühlpachr 2001, s. 33). „Ústav označuje jednu či více budov, které jsou oddělené od okolí, ve kterých žije pohromadě velký počet lidí“ (Grunewald 2003, s. 7).

Hlavní funkce ústavů by se dala shrnout podle Matouška (1999, s. 22) do třech bodů: podpora a péče; léčba, výchova a resocializace; omezení, vyloučení a represe. Jak Matoušek (1999, s. 22), tak i Mühlpachr (2001, s. 34) uvažuje ještě o funkci rehabilitační (např. lázně, ozdravovny).

Pobyt v ústavu je vážným zásahem do života člověka, o to více do života osob s mentálním postižením. „Nikdo by nechtěl žít v ústavu, tak, jak jsou k takovému životu nuceni lidé s postižením“ (Grunewald 2003, s. 3). V ústavech jsou shromažďováni a izolováni lidé na základě společného znaku; lidé žijící v ústavu se musí přizpůsobovat – individualita člověka je potlačena; ústav zabezpečuje všechny klíčové potřeby člověka – životy lidí jsou zde řízeny, funguje zde jasná hierarchie (Johnová 2008, s. 4-5).

Většina našich ústavů nebyla stavěna pro účel, kterému dnes slouží. Jsou umístěny na samotách, v malých obcích, na krajích měst. Často jde o rozsáhlé objekty, které byly přestavovány, s rozsáhlými pozemky. Nicméně i dnes v nich dochází k prostorovému přetížení, vzhledem k jejich architektonickému řešení. Lze nalézt mnoho klientů směstnaných v jedné místnosti, existuje nepoměr mezi prostorami užívaným personálem a prostorem vyhrazeným klientům. Lze nalézt centrální společné jídelny, hromadné umývárny, sklady oblečení, prádelny, centrální aktivizační místnosti. Některé z ústavů mají nedostatečné bezbariérové přístupy. Vybavení a zařízení je většinou zastaralé a jednotné. Personál je značně přefeminizován, má oddělené kompetence a povinnosti, nedochází ke komplexní péči a týmové spolupráci. Mnoho ústavů je členěno podle typu postižení, podle věku a pohlaví klientů (Bednář 2011b, s. 4-5).

Ústav je možno charakterizovat též jako **totální instituci**. Jak uvádí Vávrová (2010, s. 193), je to pojem zavedený americkým sociologem Ervingem Goffmanem, který ji definoval jako: “Místo, které slouží současně jako bydliště i pracoviště a v němž větší počet podobně situovaných jedinců odříznutých na delší dobu od vnější společnosti vede společně navenek uzavřený a formálně spravovaný způsob života.” Mezi společné rysy patří:

- Pod jednou střechou se spojují aktivity, jež jsou v podmínkách moderní společnosti provozovány odděleně a na různých místech (spánek, práce, volný čas)
- Všechny činnosti jsou provozovány pod dohledem téže autority

- Všechny činnosti jsou provozovány za přítomnosti druhých osob, na které je pohlíženo stejně.
- Všechny aktivity jsou provozovány podle přesného a pro všechny přísně závazného rozpisu
- Všechny mají přispívat k naplňování proklamovaného cíle organizace
- Zpřetrhání rodinných, profesních a občanských svazků

Ústavní péče sebou přináší spousty **rizik a problémů**, které působí na celkový vývoj jednotlivce. „Nejzávažnějším rizikem dlouhodobého pobytu v ústavu je tzv. *hospitalismus*, tedy stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky“, doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní život (Mühlpachr 2001, s. 37). Jinými slovy klienti ztrácí zájem o lidi a svět, zhoršuje se jim komunikativnost, přichází regrese čili návrat do ranějších vývojových stádií, hledají náhradního uspokojení v jídle, apod. (Matoušek 1999, s. 118).

Dalším výrazným rizikem, které snadno vzniká v uzavřených ústavech, je tzv. *ponorková nemoc*. Všechny uzavřené instituce s autoritativním režimem jsou taktéž výtečnou živou půdou pro *šikanování*, do kterého se mohou zapojovat nejen klienti, ale i personál. Na tento problém navazuje další stav, který může mít i jemnější povahu, a to je *zneužívání klientů*. Dle Matouška (1999, s. 118 -120) oba jevy mohou mít podobu psychického, fyzického či sexuálního násilí, ale mohou znamenat jen zneužívání moci a kontroly nad slabšími klienty.

Dalším problémem je složení kolektivu, ve kterých se klient umístěním do ústavu ocitá. Jsou to velké, uzavřené a osobnostně *homogenní kolektivy*, které nevedou k žádoucímu korigování individuálního chování. Vzájemné působení mezi chovanci bude jejich osobní problémy spíše násobit, což se může odrážet např. v homosexuálních vztazích (Matoušek 1999, s. 118).

Matoušek (1999, s. 122) dále uvádí, že pravidelnou daní za pobyt v ústavu, což je významným negativním jevem, je *ztráta soukromí*. Může se jednat nejen o omezení prostoru, ale také o odebrání soukromých věcí, šatů a finanční hotovosti či přizpůsobování se režimu.

Vyjmenovala jsem jen část z velkého výčtu rizik a problémů, které sebou přináší pro osoby postižené pobyt v ústavu. Nejen tyto problémy mohou mít

nedožirné dopady na vývoj života klientů. Mezi ně můžeme zařadit traumata z nedobrovolného oddělení od rodiny, přátel či známého prostředí domova, která mohou vést k pocitům o nechtěnosti a bezmocnosti. Prostor ústavu poznamená člověka na celý život, a to především v narušení citového a sociálního vývoje, v rozvoji osobnosti, sexuální vyspělosti a rovněž v rozvoji jazyka a intelektuálním rozvoji. U mnohých klientů se mohou vyvinout projevy agresivity a depresí. Výsledkem neuspokojivé sociální komunikace a sociálních vztahů v ústavech může být i sociální deprivace (Grunewald 2003, s. 4). Četné studie dokumentují skutečnost, že u lidí vyrůstajících v ústavech se často projevují znaky zpoždění ve fyzickém, emocionálním, sociálním a kognitivním vývoji. (Mulheir, Browne 2007, s. 27).

Vlivu ústavu na rozvoj člověka spatřuji především v omezování příležitostí k samostatnosti a tvořivosti, vytváření příliš jednotvárného života s nedostatkem zkušeností plynoucích právě z omezeného životního prostoru. Vliv separace na rozvoj jedince je také podmíněn věkem, chováním personálu, kvalitou poskytované péče a také formou této separace (úplná, krátkodobá, dlouhodobá) (Smékal 2002, s. 81).

Problémy a rizika ústavní péče jsou velmi rozsáhlá, zvláště pro osoby s mentálním postižením. Odrazovým můstkem pro lepší podmínky, které působí na rozvoj osobnosti uživatelů, se stal nový zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který byl přijat v roce 2006. Důvodem k vydání nového zákona byla potřeba změnit systém sociálních služeb, které byly provozovány na základě neuspokojivého zákona, který z hlediska skutečných potřeb byl zastaralý. Původní zákon nebral v úvahu proces sociální integrace, což je základní myšlenka moderní sociální politiky. Nezávislý způsob života a začlenění do společnosti (života v komunitě) je garantován i Úmluvou OSN o právech osob se zdravotním postižením (Matiaško 2011, s. 14).

2.3.2 Vliv nových trendů

K zásadní změně v přístupu k lidem s postižením dochází teprve v posledních letech. Začínají se odemykat brány ústavů a otevírat větší možnosti pro rodiny, které chtějí pečovat o osobou blízkou v přirozeném prostředí. Dochází k celkovému

posunu ve vnímání hendikepu uvnitř společnosti, která osoby se znevýhodněním začíná považovat za plnohodnotné občany (Vávrová 2010, s. 68-69).

Jak uvádí Čámský (2011, s. 17) je změna koncepce patrná ze základních zásad zákona, mezi které řadí především respekt k lidským právům, individuální přístup, aktivizaci k samostatnosti a podporu zakotvení v přirozeném sociálním prostředí.

Matoušek (2007, s. 50) uvádí, že zákon představuje po mnoha letech nesporný pokrok, právě v posílení úlohy klienta, který se podle Michalíka (2007, s. 6) proměňuje z pasivního objektu v člověka aktivně se podílejícího.

Značný důraz je kladen na poskytování služeb v přirozeném prostředí a předcházení tak sociálnímu vyloučení osob s postižením. Účelem je **sociální začleňování**.²

Úkolem je vyrovnávat příležitosti znevýhodněných lidí a podporovat je ve využívání běžných zdrojů, a to právě v souladu s politikou sociálního začleňování (Kořínková a kol. 2006, s. 4).

Obdobný názor je vysloven veřejným ochráncem práv: „Cestou k podpoře sociální soudržnosti a rovných příležitostí pro všechny zejména posílení integrace osob sociálně vyloučených nebo osob ohrožených sociálním vyloučením. Důraz je kladen především na aktivizaci sociálně ohrožených osob, zejména posílením jejich sociálních dovedností“ (Veřejný ochránce práv 2009, s. 64).

K naplňování těchto úkolů napomáhá systém založený na **nových trendech** v poskytování péče.

Za nejvýznamnější trend v rámci celé evropské sociální politiky v současné době je znovunavrácení práv (lidských funkcí a rolí) a podněcování k setrvání či návratu jedince do přirozeného sociálního prostředí, do plnohodnotného života (Tomeš 2010, s. 131). Aktuálním vývojovým trendem je „zásadní odklon od ústavní péče všude tam, kde není nezbytná, zejména od vytváření velkých komplexů, a příklon k péči ambulantní, osobní“ (Tomeš 2010, s. 419).

² Proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný.

Cílem současných snah musí být **transformace** velkých zařízení a přesunutí i pobytových sociálních služeb do komunity (Veřejný ochránce práv 2009, s. 90). Johnová (2005, s. 2) transformací míní hluboké změny vycházející ze změny úkolů ústavů: namísto umisťování lidí do speciálních zařízení jde o poskytování speciálních služeb v běžném prostředí.

„Transformace sociálních služeb je tedy souhrn procesů změny řízení, financování, vzdělávání, místa a formy poskytování služeb tak, aby výsledným stavem byla péče v běžných podmínkách“ (MPSV, Priority rozvoje sociálních služeb 2009, s. 6). Podpora transformace pobytových sociálních služeb v České republice vychází z hlavních priorit Národního rozvojového plánu pro období 2007 – 2013 a Národního strategického referenčního rámce 2007 – 2013, které jsou národními strategickými dokumenty. Tyto hlavní priority procesu transformace pobytových sociálních služeb zachycuje dokument: Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb v jiné druhy sociálních služeb, poskytovaných v přirozené komunitě uživatele a podporující sociální začlenění uživatele do společnosti³ (MPSV, Kritéria transformace, humanizace a deinstitucionalizace vybraných služeb sociální péče 2009, s. 6).

„Cílem transformace ústavní péče pro osoby se zdravotním postižením, především mentálním a duševním, je vytvořit koordinovanou síť služeb uživatele, umožňujících život v přirozené komunitě a minimalizovat dosud preferovaný způsob poskytování sociální služby prostřednictvím ústavní sociální péče. V souladu s právem každého člověka na kvalitní život a také s vývojem ostatních zemí EU je nutné umožnit lidem se zdravotním postižením žít v přirozené komunitě s podporou vycházející podle individuální míry a rozsahu jejich potřeb. Znamená to především změnu dotační politiky v oblasti investic, a to odklon od rozsáhlého budování ústavní sociální péče a větší podpora investic do rozvoje terénních a ambulantních služeb. Dále to znamená zaměřit se na humanizaci stávajících pobytových zařízení a jejich postupné „rozpouštění“ do přirozené sítě služeb v komunitě“ (MPSV, Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb 2006, s. 13).

³ Dokument byl přijat dne 21. února 2007 usnesením vlády České republiky č. 127. Uvedená koncepce byla vypracována v souladu se strategickými materiály z oblasti sociálních služeb v ČR, tj. Národním akčním plánem sociálního začleňování na léta 2006 - 2008 a na léta 2008 – 2010, Bílou knihou v sociálních službách a zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Je vytvořena v souladu s českým právním řádem, a to zejména s Listinou základních práv a svobod.

Zmiňovaná **humanizace** stávajících pobytových zařízení znamená změnu v zaměření se na uživatele jako individuality a z toho plynoucích činností. (MPSV, Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb 2006, s. 14). Je to proces, který vede k proměně systému péče a prostředí tak, aby naplňoval práva a potřeby uživatelů (MPSV, Kritéria transformace, humanizace a deinstitucionalizace vybraných služeb sociální péče 2009, s. 3).

Hlavním cílem uváděných transformačních trendů v sociálních službách je tzv. **deinstitucionalizace**. Je to v podstatě proces přechodu od systému péče ve velkých institucích k celé řadě integrovaných a komunitních služeb. Je to spíše systematická, řízená změna, která má za následek podstatně menší závislost na ústavní péči (Mulheir, Browne 2007, s. 36). Deinstitucionalizace ústavní péče do přirozené sítě služeb spočívá v podpoře rozvoje služeb, které umožní uživatelům nejvyšší možnou míru variabilního života, srovnatelného s vrstevníky (MPSV, Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb 2006, s. 15). Vávrová (2010, s. 189) uvádí, že deinstitucionalizace pobytových sociálních služeb primárně směřuje k jejich uživatelům a je spojována s opouštěním totálních institucí jejich klienty. Souvisí tedy s návratem do přirozeného sociálního prostředí.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ve svém strategickém dokumentu Kritéria transformace, humanizace a deinstitucionalizace vybraných služeb sociální péče definuje pojem „deinstitucionalizace jako proces, ve kterém dochází k proměně instituce ve smyslu formalizované struktury pravidel, řádu a filosofie služby, tak ve smyslu sídla (umístění v objektu a komunitě) tak, aby výsledná struktura a provozování služby byla primárně orientovány na potřeby uživatelů a ne potřeby formalizované organizace – instituce. Je jí dosahováno proměnou institucionální péče v péči v „komunitě“ (MPSV, Kritéria transformace, humanizace a deinstitucionalizace vybraných služeb sociální péče 2009, s. 3).

Je to snaha zrušit tradiční formy péče a nahradit je péčí, která méně omezuje klienta. „Je to však dlouhodobý proces, jelikož je velmi obtížné převádět klienty ústavů do jiných režimů služeb nejen proto, že jsou na ústavní režim adaptováni, ale i proto, že jejich rodiny, případně další významné osoby se nejen obtížně vyrovnávají se zvýšenými nároky, který jim přináší život mimo ústav. Deinstitucionalizace vyžaduje paralelní budování neústavních služeb“ (Matoušek a kol., 2007, s. 175).

Můžeme konstatovat, že pojmem „transformace ústavní péče“ je míněna změna služeb umožňující lidem s postižením žijícím dosud v ústavu žít v běžných životních podmínkách za současného zlepšení kvality jejich života. Součástí této změny je snaha umožnit lidem žít v běžné společnosti aktivně. Cílem je umožnit každému člověku žít jako součást společnosti (Kořínková 2008, s. 2).

Jeden z hlavních a nejdůležitějších cílů nových trendů je právě vytváření podmínek vedoucích k uspokojování potřeb v přirozeném sociálním prostředí a podpora procesu sociálního začleňování a sociální soudržnosti společnosti (Vávrová 2010, s. 69).

Zmíněné transformační procesy by měly podporovat poskytování služeb v přirozeném sociálním prostředí. Za **přirozené sociální prostředí** je podle § 3 zákona o sociálních službách, považována „rodina a sociální vazby k osobám blízkým, domácnost osoby a sociální vazby k dalším osobám, se kterými sdílí domácnost, a místa, kde osoby pracují, vzdělávají se a realizují běžné sociální aktivity.“ Dále by měly podporovat sociální začleňování (viz s. 26) a umožnit osobám postiženým žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný. K obecným cílům sociálního začleňování patří nejen zajištění účasti v zaměstnání a rovného přístupu ke všem zdrojům, právům, zboží a službám; nejen prevence rizika sociálního vyloučení; nejen pomoc nejvíce zranitelným, ale i mobilizace všech relevantních aktérů (MPSV, Dlouhodobá vize resortu práce a sociálních věcí pro oblast sociálního začleňování 2012, s. 7).

Nabídnout lidem s postižením schopnost zažít denní rituály (pokud jsou toho schopni) v normálních podmínkách a podporovat je.

Jedná se o tzv. **princip normality**, který v sobě zahrnuje tyto klíčové momenty: (Veřejný ochránce práv 2009, s. 48)

- „zachování normálního rytmu běžného dne, týdne, roku
- běžný život ve světě mužů a žen
- běžná domácnost v běžném sousedství ostatních lidí
- oddělení sféry bydlení, práce, vzdělávání a volného času
- naplnění potřeb lidí s postižením a jejich respektování“

Nové trendy (transformace, humanizace, deinstitucionalizace) se vyznačují tak hlubokou změnou, která otevře možnost postiženým žít život v přirozených

a humánnějších podmínkách, napomůže podle mne k jejich rozvoji a zabrání tak negativním vlivům, které s sebou přináší život v ústavním zařízení.

V průběhu celého života jsou na člověka kladeny nejrůznější požadavky, působí na něj nejrůznější vlivy. Významným mezníkem pro lidi žijící v ústavu se stávají právě nové trendy v poskytovaných službách, které jim pomáhají na cestě k zařazení do běžné společnosti, na cestě k osamostatnění a k jejich rozvoji. Mezi ně můžeme zahrnout i chráněné bydlení.

Osobnost je utvářena z přílišného množství vzájemně působících faktorů, mezi které patří biologické a sociální vlivy, výchova a aktivity, které jedinec vykonává. Člověk si při narození přináší zděděné dispozice, které nemůže ovlivnit. Dalším důležitým předpokladem pro vývoj je vytvořené rodinné prostředí. Fungující rodina vytváří domov s pocitem lásky, jistoty a bezpečí, což je podle mne jedna z nejdůležitějších potřeb pro přirozený vývoj.

Zdraví, dědičná indispozice, výchova, rodina a prostředí, zvládnutí činností a kompetencí jsou základní předpoklady pro běžný rozvoj osobnosti.

Mentálně postižený jedinec má předpoklady pro běžný vývoj velmi ztížené. Prvotní deficit je tvořen samotným mentálním postižením, druhým deficitem je fungující rodinné prostředí. Většina z nich nemá ideální dětství, dospívání. V ústavech je jejich vývoj značně omezen, a to vzhledem k nedostatku sociálních podnětů, neznalosti celé společnosti, dostupností příležitostí, absencí kontaktů s okolním prostředím a využíváním aktivit mimo ústav. Mají omezenou komunikaci a společenský styk s okolním světem, jsou v sociální izolaci. Možnosti rozvoje jsou podřízeny řádu ústavu a na výchovných činnostech, které ústav poskytuje v rámci legislativní úpravy. V ústavu přijímají určité způsoby chování, povinnosti a práva, mají osvojeny názory, hodnoty a normy, které panují uvnitř zařízení.

Nové možnosti využití osobního potenciálu skýtají nové trendy v poskytovaných službách. Prvotním předpokladem rozvoje osobnosti je změna prostředí a z toho vyplývající život v běžném prostředí. (viz princip normality a sociálního začleňování).

V další části práce se zaměřím právě na institut chráněného bydlení, které by mělo poskytovat službu v souladu s předpoklady vývoje, jimiž jsou: osamostatnění, zvýšení soběstačnosti, zvýšení kompetencí, zvládnutí činností, možnost zaměstnání, vzdělávání, cestování.

3 Chráněné bydlení

V této části práce budu věnovat pozornost jedné z nových forem péče o osoby s postižením, mezi které nesporně patří právě chráněné bydlení a které vnímám jako novou příležitost pro tyto osoby, jako jeden z nejdůležitějších prostředků relevantních proměn ústavní sociální péče. Zamyslím se nad základními charakteristikami služby, zmíním činnosti, které služba zajišťuje, krátce nastíním oblast individuálního plánování a funkci klíčového pracovníka.

Chráněné bydlení je poměrně nová služba, která v České republice nemá takřka žádnou tradici. „Jde o moderní a v rozvinutém světě rozšířenou sociální službu umožňující samostatné bydlení lidem, kteří v důsledku své sociální a zdravotní situace za normálních okolností samostatně žít nemohou“ (Rada 2006, s. 7-8). „První projekty chráněného bydlení vznikaly po druhé světové válce v západní Evropě a Americe. Byly vytvořeny jako alternativa k ústavní péči pro lidi s různými typy postižení.“ V České republice první projekty vznikaly po roce 1989 (Pipeková 2006, s. 115). Jejich pozvolný rozvoj souvisí s růstem nabídky sociálních služeb ze strany nestátních neziskových organizací, které u nás začaly vznikat právě po roce 1990 (Rada 2006, s. 8). Přestože chráněná bydlení existovala v naší zemi více než deset let, legislativního vymezení se dočkala od roku 2007, kdy vstoupil v platnost nový zákon o sociálních službách.

3.1 Vymezení pojmu

V počátcích, kdy nebyl jasně vymezen pojem, většina autorů, Červenková a Bruthansová (2004, s. 5), Pipeková (2006, s. 115), odkazovala na obecnou definici zpracovanou Ministerstvem práce a sociálních věcí, že „chráněné bydlení je komplexní residenční služba, která poskytuje klientům podle jejich individuálních potřeb takovou podporu, aby mohli v maximální míře vést běžný způsob života. Klienty chráněného bydlení mohou být lidé, kteří jsou v důsledku nemoci nebo postižení dlouhodobě či trvale znevýhodněni.“

Matoušek (2003) ve Slovníku sociální práce popisuje chráněné bydlení jako „bydlení v bytě, který je v běžné zástavbě a patří poskytovateli sociální služby.

Bydlí v něm jeden nebo více klientů, kteří se podle svých možností podílejí na vedení své domácnosti“. Služby jsou klientovi poskytovány podle individuální potřeby sociálním pracovníkem, pečovatelem nebo asistentem. Chráněné bydlení je vhodné pro osoby trvale postižené nebo dlouhodobě nemocné, kteří potřebují podporu, ale jejichž stav nevyžaduje ústavní pobyt s plným zaopatřením.

Švarcová (2006, s. 177) vymezuje chráněné bydlení jako společnou domácnost, kde dospělým klientům pomáhají asistenti s úklidem, s vařením, se sebeobsluhou a se vším, co klienti nemohou sami zvládat.

Jako „sociální službu, která zajišťuje lidem se zdravotním postižením samostatné a nezávislé bydlení“ jej vymezuje Rada (2006, s. 8).

V rámci nové legislativní úpravy je chráněné bydlení službou sociální péče a je definováno v § 51 zákona o sociálních službách následovně:

„Chráněné bydlení je pobytová služba poskytovaná osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu zdravotního postižení nebo chronického onemocnění, včetně duševního onemocnění, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Chráněné bydlení má formu skupinového, popřípadě individuálního bydlení.“

Základní charakteristiky, které vyplývají z výše uvedených definic, bych shrnula do dvou, a to:

1. principem chráněného bydlení je směřovat k vytvoření takových podmínek života klientů, které se co nejvíce přibližují k běžnému způsobu života (princip normality)
2. podporování jeho obyvatel k samostatnému zvládnutí života v přirozeném prostředí individuálním přístupem

Chráněné bydlení je založeno na principech humanistického přístupu k postiženým jedincům, ve snaze docílit nejvyšší možnou míru socializace a zabezpečení kvality jejich života.

3.2 Služba chráněného bydlení

Snížená soběstačnost uživatelů se stává významným ukazatelem, podle něhož je danému jedinci vybírána vhodná forma a rozsah služeb. Někteří klienti jsou schopni žít zcela samostatně, jiní dávají přednost životu ve skupině. Provozovaný typ

chráněného bydlení ovlivňují především možnosti zřizovatele, okruh klientů a jejich potřeby.

Služba chráněného bydlení se v současné době poskytuje především v objektech jak vlastních, tak pronajatých – vilky, domy, byty. Služba je poskytována v prostředí, které se co nejvíce podobá životnímu prostředí lidí z majoritní nezatížené společnosti. Ubytováním v bytech a domech v různých lokalitách přirozeným způsobem probíhá integrace a inkluze lidí s postižením do společnosti. V prostředí bytu a při menším počtu uživatelů soustředěných na jednom místě jsou podmínky pro práci s uživateli lepší, což napomáhá k rozvoji samostatnosti a podpoře jejich schopností rozhodovat se o vlastní budoucnosti (MPSV, Provozní metodika služby chráněného bydlení, s. 3).

Základními činnostmi, které obsahuje služba chráněného bydlení a které definuje zákon o sociálních službách v § 51, odst. 2 jsou:

- „poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy
- poskytnutí ubytování
- pomoc při zajištění chodu domácnosti
- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím
- sociálně terapeutické činnosti
- pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí“

Zákon také ukládá povinnost poskytovat službu tak, aby bylo posilováno sociální začleňování. Příkladem oblastí sociálního začleňování je, že lidé jsou zapojeni do aktivit v místě, kde bydlí, kde žijí; že jsou součástí mezilidských vztahů; že se sami o někoho nebo něco starají; že jsou zaměstnání; že si hledají práci nebo se připravují na zaměstnání, že mají volný čas; že vstupují do právních vztahů s ostatními; že mají pokud, to potřebují podporu a zastání v rozhodování o právních úkonech, při jejich uskutečňování a jejich řešení; že plánují svůj život podle svých hodnot; že rozhodují o každodenních záležitostech, apod. (Bednář 2012, s. 104 – 109).

Služba je poskytována na základě kritérií, která jsou obsažena ve **standardech kvality sociálních služeb**, jež jsou zakotveny ve vyhlášce č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.

„Naplnování standardů nutně povede k poskytování služeb odpovídajícím přirozeným individuálním potřebám člověka, který v daném zařízení sociální služby žije“ (MPSV, Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb 2006, s. 5).

Pipeková (2006, s. 141) uvádí, že standardy se zaměřují právě na kvalitu péče o klienta. Důležité je zaměřit se především na podchycení uchovaných schopností a jejich rozvoj.

3.3 Podpora a činnosti v chráněném bydlení

Právě lidé s mentálním postižením potřebují větší míru podpory při naplňování svých nejen základních potřeb. Správný směr pomoci je snaha identifikovat jejich potřeby a poskytnout dostatečnou míru podpory při jejich naplňování (MPSV, Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe 2002, s. 29). U těchto osob bývá nutný celoživotní dohled. Někteří z nich jsou schopni žít ve většinové společnosti, potřebují však onu pravidelnou či dlouhodobou podporu při úspěšném zvládnutí činností každodenního života. Tuto podporu a pomoc jim přináší ony nové alternativní formy sociálních služeb, které „kladou velký důraz na individualizaci, na přizpůsobení se každému uživateli a jeho specifickým požadavkům“ (MPSV, Posuzování míry nezbytné podpory uživatelů 2010, s. 3).

Jedním z ideálů podpory lidí s mentálním postižením je cesta k jejich celkové samostatnosti. Podporujeme je, aby se sami dokázali obsloužit, sami si nachystali a udržovali své věci, dokázali samostatně cestovat, hospodařit a ideálně samostatně žít. Podpora samostatnosti je proto častým cílem a její získání vysněným ideálem.

Míra soběstačnosti jedince je potom zohledněna v rozsahu poskytované podpory, která je uživatelům nabízena prostřednictvím základních činností, jež chráněné bydlení zajišťuje. Tyto činnosti jsou upřesněny v prováděcí vyhlášce.⁴

⁴ Vyhláška č. 505/2006 Sb.

Tato poskytovaná podpora a její míra působí na rozvoj osobnosti uživatelů. (viz kap. 2.1). Pro úplnost a ucelení představy uvedu plnou citaci, která je stanovena v § 17 uvedené vyhlášky:

„ Základní činnosti při poskytování chráněného bydlení se zajišťují v rozsahu těchto úkonů:

- a) poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy:
 1. pomoc s přípravou stravy
 2. zajištění celodenní stravy odpovídající věku, zásadám racionální výživy a potřebám dietního stravování, minimálně v rozsahu 3 hlavních jídel
- b) poskytnutí ubytování:
 1. ubytování, které má znaky bydlení v domácnosti,
 2. v případě potřeby praní a drobné opravy ložního a osobního prádla a ošacení, žehlení
- c) pomoc při zajištění chodu domácnosti:
 1. pomoc při běžném úklidu a údržbě domácnosti,
 2. pomoc při údržbě domácích spotřebičů,
 3. podpora v hospodaření s penězi včetně pomoci s nákupy a běžnými pomůckami
- d) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti:
 1. pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s přirozeným sociálním prostředím
 2. nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností
 3. zajištění podmínek pro přiměřené vzdělávání
 4. podpora v oblasti partnerských vztahů
 5. podpora při získávání návyků souvisejících se zařazením do pracovního procesu
- e) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím:
 1. doprovázení do školy, školského zařízení, zaměstnání, k lékaři, na zájmové aktivity, na orgány veřejné moci a instituce poskytující veřejné služby a doprovázení zpět
 2. podporu a pomoc při využívání běžně dostupných služeb a informačních zdrojů

3. pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporující sociální začleňování osob
- f) sociálně terapeutické činnosti:
socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podporujících sociální začleňování osob
- g) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí:
1. pomoc při komunikaci vedoucí k uplatňování práv a oprávněných zájmů,
 2. pomoc při vyřizování běžných záležitostí“

Tyto základní činnosti obsahují aktivity, které svou podstatou slouží k posilování schopnosti samostatného života a rozvoje dovedností uživatelů. Prostřednictvím těchto činností služba chráněného bydlení umožní klientovi zajistit nejen ubytování a stravu, ale také uspokojovat ostatní základní osobní potřeby a on se bude moci, co nejvíce je to možné, zapojit do společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný (MPSV, Společné doporučení ministerstva práce a sociálních věcí a veřejného ochránce práv k chráněnému bydlení 2009, s. 1).

Podstatným aspektem celého komplexu služby chráněného bydlení je, tak jako u jiných sociálních služeb, plánování služby ve vztahu k jednotlivým uživatelům, přičemž základním nástrojem plánování služby jsou individuální plány uživatelů. Základním prvkem při zprostředkování služby uživatelům je asistent – klíčový pracovník, na základě jehož podpory a pomoci dochází k realizaci jednotlivých činností chráněného bydlení.

Člověk s mentálním postižením je ve stavu, který vyžaduje onu podporu a pomoc ostatních, aby mohl úspěšně žít v komunitě. Toto usnadní systém plánů pro uživatele, které jsou zaměřeny na něj. Celý proces plánování klade důraz zejména na jeho potřeby (Kellye Staggert Arthur, E. Jongsma, jr, 2000, s. 2). Analýza uspokojení základních potřeb proto může být vodítkem pro individuální plánování (Bednář 2012, s. 91).

Plánování služby u lidí vyžadujících dlouhodobou a pravidelnou pomoc v úspěšném zvládnutí každodenních činností života je zaměřené na soubor principů,

mezi které hlavně patří: (QUIP, Podpora řízená jednotlivcem/uživatelem 2010, s. 3-4)

- člověk stojí v centru plánování veškerých aktivit
- cílem plánování je pomoci lidem žít život podle vlastních představ
- klíčovým zdrojem informací je člověk sám a lidé, kteří jej znají, pomáhají mu
- plánovací proces je určován silnými stránkami člověka, jeho schopnostmi, přáními a potřebami
- plánování zaměřené na člověka ústí do individuálně definovaných výsledků

Průběh služby chráněného bydlení je plánován dle závazných standardů. Plánování a poskytování služby respektuje osobní cíle a potřeby uživatele a je založeno především na jeho schopnostech. Tyto jsou zachyceny procesem zvaným individuální plánování (Bednář 2011a, s. 33)

„Individuální plánování průběhu sociální služby je významným nástrojem poskytování služby. Jeho smyslem je poskytovat službu v co největším zájmu uživatele, přizpůsobit ji jeho specifickým potřebám a požadavkům, jeho osobním cílům a zapojit ho do procesu plánování a realizace služby.“ (Čámský 2011, s. 38).

Významem individuálního plánování je (1) definování žádoucí změny v životě člověka a následná konkretizace termínů a úkolů; (2) systematická práce s uživatelem; (3) kontrola kvality a efektivity služby; (4) pozornost věnována všem uživatelům a (5) předcházení se možným rizikům či příprava na ně. (Bednář, 2011a, s. 33-34). Johnová (2008, s. 5) i Bednář (2011b, s. 43) definují cyklus individuálního plánování jako proces skládající se z částí: zkoumání situace, tvorba plánu, realizace plánu a jeho vyhodnocení. Tento proces se může neustále opakovat, dokud nejsou naplněny všechny cíle (což by mělo vést k ukončení poskytování podpory).

Osobní cíle zahrnuté do individuálních plánů jsou odrazem analýzy uspokojení potřeb uživatele, které jsem uváděla dříve. Je nutné neustále sledovat jednotlivé potřeby uživatele a přemýšlet, jak jsou naplňovány. Formulování těchto potřeb a cílů, pro individuální plánování každého uživatele musí mít poskytovatel

dle Standardů kvality sociálních služeb určeného konkrétního zaměstnance – **klíčového pracovníka.**

„Pro uživatele je klíčový pracovník často nejen partnerem pro plánování a průběh služby, ale také důvěrníkem“ (Vítová 2011, s. 115). Podobně uvažuje Švarcová (2006, s. 177), která uvádí, že asistent zastává spíše funkci pomocníka, přítele a konzultanta“.

Funkce klíčového pracovníka vyžaduje určité schopnosti, zejména schopnost vcítit se do situace uživatele. Klíčový pracovník je jakýsi styčný důstojník uživatele, funguje jako jakýsi „advokát“, který prosazuje zájem uživatele. Klíčový pracovník musí být někdo, komu uživatel důvěřuje a je mu sympatický (Čámský, Krutilová a kol., 2008, s. 103).

Bednář (2011a, s. 35) formuluje klíčového pracovníka podle dvou základních pojetí: jako koordinátora plánování a jako důvěrníka. Náplň jeho pozice, funkce shrnul do uvedených bodů:

- podporuje uživatele ve formulování potřeb (osobních cílů), priorit, využití vnitřních zdrojů k dosažení cílů,
- konkretizuje rozsah podpory či péče,
- sestavuje individuální plán služby,
- projednává plán služby v týmu, zajišťuje jeho realizaci prostřednictvím koordinace týmu,
- monitoruje průběh služby,
- ověřuje spokojenost uživatele, eventuelně domlouvá jiná řešení,
- spolu s uživatelem hodnotí plnění individuálního plánu služby,
- ten, za kterým uživatel může kdykoliv jít, umí pro něj zprostředkovat pomoc, rozumí mu, apod.

Klíčovní pracovníci zohledňují také fyzické a psychické schopnosti uživatelů, zaměřují se na opakování základních návyků, jako jsou hygienické, samoobslužné a společenské návyky. Soustředují se na výpomoc při budování manuálních a pracovních schopností a také na výpomoc v oblasti vzdělávání. Toto realizují prostřednictvím ručních prací, prací na zahradě, hudebních a výtvarných aktivit, opakováním zvládání čtení, psaní, počítání. Celý proces je pojímán jako způsob

výchovy, který je přizpůsobován každému uživateli individuálně, dle jeho schopností, možností a potřeb.

V chráněném bydlení, v prostředí bytu a při menším počtu klientů soustředěných na jednom místě jsou podmínky pro individuální práci s klienty lepší. V domácnosti lze také lépe podpořit práci klíčových pracovníků, kteří mohou v bezpečném prostředí navázat s uživateli bližší kontakt a tak lépe proniknout k jejich potřebám a přáním, formulovat jejich požadavky a kontrolovat dodržování jejich práv (MPSV, Provozní metodika služby chráněné bydlení, s. 3-4).

Plánování a průběh služby je jedna z nejdůležitějších činností v rámci poskytování jakékoliv sociální služby. Smyslem je realizace činností umožňující zapojení se více do běžného života, realizace činností při naplňování individuálních potřeb. Způsob realizace těchto činností (naplňování individuálních plánů) může být přínosem jak podstatně obohatit život uživatelů, životní smysl, rozvíjení jejich osobnosti a jak posilovat jejich sociální začleňování.

Chráněné bydlení jako pobytová sociální služba by měla být aktivním článkem v řetězu sociálního začleňování mentálně postižených mezi zdravé členy společnosti. Jeho prostřednictvím, za pomoci aktivní podpory a pomoci klíčových pracovníků by měla dát vyniknout dovednostem, vědomostem a osobnostním rysům uživatelům. V rámci činností, jež chráněné bydlení zajišťuje, by mělo dojít k posílení schopností, dovedností a kompetencí a tím k celkovému rozvoji osobnosti uživatelů.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 Metodologie a design výzkumu

4.1 Výzkumné šetření

V předešlé části mé práce jsem se věnovala deskripci teoretických výkladů, které úzce souvisí s problematikou tématu. V této kapitole se zaměřím na hlavní směr mého výzkumu. V praktické části mé diplomové práce se soustředím na vliv služby na samotné uživatele chráněného bydlení Šanov. Především se zaměřím na to, jak se poskytování služby, v souvislosti s činnostmi, které chráněné bydlení zajišťuje, odráží na rozvoji osobnosti uživatelů po přestěhování z ústavního zařízení. Klíčovým východiskem pro tuto část práce je zejména získání údajů o možnostech a stavu uživatele. Celý výzkumný projekt je zaměřen na zhodnocení vlivu poskytované služby na rozvoj jejich uživatelů.

Při volbě tématu mé diplomové práce jsem využila možnosti, že v oblasti, kde bydlím, vzniklo chráněné bydlení. Od počátku vzniku mne zajímalo, jak to vlastně funguje, jaká je podstata. Nabízela se mi tedy možnost podrobněji se touto otázkou zabývat. Obrázek o historii péče o znevýhodněné, o trendech v této péči, o systémech sociální práce a přístupech k uživatelům, o požadavcích na kvalitu poskytovaných služeb jsem si učinila v rámci studia. Bezprostřední život v samotném chráněném bydlení jsem měla možnost sledovat až v rámci odborné praxe.

Nicméně mne zajímalo, do jaké míry ovlivnilo přestěhování oblast sociálního začleňování a jaký zásah v životě uživatelů měly činnosti zajišťované prostřednictvím chráněného bydlení. Chtěla jsem zjistit, jak změna prostředí a změna poskytované služby pomáhá v rozvoji uživatelů při jejich začleňování do společnosti.

4.2 Cíl a výzkumné otázky

Každý výzkumný projekt musí mít stanoveny cíle, jež chce samotný výzkumník zodpovědět. Proto jsem si i já vymezila cíl a formulovala výzkumné otázky.

Hlavním cílem mého výzkumu je tedy zjistit a popsat k jakým změnám došlo v rozvoji praktických kompetencí uživatelů v souvislosti se změnou prostředí a služby. Tedy zhodnocení vlivu možné míry osamostatnění na osobnost uživatelů, na jejich schopnosti, dovednosti.

Z formulace cíle je zřejmé, že jsem se zaměřila na samotné uživatele chráněného bydlení a na zvládání činností za období, kdy došlo k přestěhování z ústavní péče do chráněného bydlení. Cíl podle mne může objasnit, zda má změna služby a prostředí vliv na rozvoj samotných uživatelů, či nikoliv. Význam tohoto cíle spatřuji zejména pro zaměstnance příspěvkové organizace, jelikož to pro ně může být zpětná vazba na poskytování služby. Zda-li je znát nějaký rozdíl v rozvoji uživatele, ve zvládání činností, a to zejména v osamostatňování s následným zařazením do běžného života, ke zdárnému sociálnímu začleňování.

Soustředila jsem se především na oblasti, které jsou důležité pro samotné sociální začleňování uživatelů a tvoří neopominutelný základ přípravy na život v běžném prostředí, tvoří soubor znalostí, návyků a dovedností, které jsou využitelné v praktických životních situacích.

Pro svůj výzkum jsem zvolila tyto konkrétní činnosti, oblasti:

- domácí práce
- příprava stravy
- sebeobsluha
- nakupování
- cestování
- zaměstnání.

Ke splnění cíle bylo nezbytné formulovat výzkumné otázky. Výzkumné otázky pomáhají zaostřit výzkum tak, aby poskytl výsledky, v souladu se stanovenými cíli a ukazují cestu, jak výzkum vést. Formulaci otázek jsem koncipovala na základní, obecnou otázku a následně několik specifických, dílčích otázek.

Základní výzkumnou otázku jsem formulovala:

Jakým způsobem se změna prostředí a změna poskytované služby projevila v rozvoji praktických kompetencí uživatelů?

Pro dosažení stanoveného cíle jsem formulovala dílčí výzkumné otázky:

- K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti domácích prací?

- K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti sebeobsluhy?
- K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti nakupování?
- K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti přípravy stravy?
- K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti cestování?
- K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti zaměstnání?

Okruh těchto otázek byl zaměřen na zjištění kompetencí uživatele v ústavu, v období přípravy a v současné době, v chráněném bydlení. Účelem bylo zjistit konkrétní změny v tom, co uživatel mohl, zvládal, co se naučil a co zvládá nyní.

Abych zjistila názory zaměstnanců na vliv změny poskytované služby a pobytu na uživatele, na jejich rozvoj s možností samostatného bydlení, formulovala jsem další dílčí otázky:

- Jak hodnotíte rozvoj kompetencí uživatele po přestěhování a jeho schopnost žít v podporovaném bydlení?
- V jakých oblastech sledujete u uživatele největší pokrok?
- V čem měl uživatel problémy? Přetrvávají?
- Jaká případná negativa jste pozoroval u uživatele?

Výzkum mi poskytl odpověď, zda je u uživatelů patrná změna v jejich rozvoji při přestěhování z ústavního zařízení do běžného, normálního prostředí a zda vlivem nové služby dosáhli uživatelé takového rozvoje, že by mohli být v budoucnu schopni žít v podporovaném bydlení, samostatně. Toto zjištění je důležité pro posouzení změny schopností a kompetencí samotných uživatelů a zároveň pro ověření efektivity změny v poskytování služby.

Cíl mého vlastního výzkumu bylo zhodnocení rozvoje uživatelů chráněného bydlení při vykonávání činností po přechodu z ústavní péče. Dále poskytnutí informací o potencionálním vlivu na uživatele. Tyto získané poznatky mohou sloužit pro získání zpětné vazby o průběhu služby pro poskytovatele. Získané informace mi pomohou dosáhnout větší přehled o fungování služby chráněného bydlení.

4.3 Metoda sběru dat, způsob zpracování a analýza dat

Pro svou výzkumnou část mé diplomové práce jsem zvolila kvalitativní metodu výzkumu. Pro výběr této strategie jsem se rozhodla z důvodu mého plánu,

kterým byl sběr mnoha informací, týkajících se zvoleného tématu, které mi pomohly stanovit závěry. Kvalitativní výzkum skýtá možnost pro poznání a analýzu konkrétního prostředí a „zaručuje podrobnou charakteristiku zkoumaného jevu“ (Hendl 2005, s. 52). Tento výzkum umožňuje dle Hendla (2005, s. 52) problematiku zkoumat v přirozeném prostředí a umožňuje získat popis a vhled na jedince, skupiny, události. Výzkumník ve svém hledání vytváří popis toho, co pozoroval a zaznamenal, pro vyjasnění situace. Jak uvádí Hendl (2005, s. 50), práce kvalitativního výzkumníka je přirovnána k činnosti detektiva, který vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, seznamuje se s novými lidmi a pracuje přímo v terénu.

Tato metoda jde více do hloubky zkoumané oblasti, je zkoumán menší vzorek respondentů a je zaměřena na konkrétní osobu. Podklady pro vypracování byly získány za pomoci nejčastějšího způsobu shromažďování dat, kterými i v mém případě byly pozorování, rozhovor a analýza dokumentů. Podle Hendla (2005, s. 165) se jedná o základní metody kvalitativního sběru dat.

V rámci pozorování jsem získala zejména data o výzkumném prostředí, tj. prostředí zámku Břežany a chráněného bydlení Šanov. Pozorovala jsem uživatele v sebeobsluze, při domácích činnostech, při nákupech, při procházkách po městě. Tato data jsem zapisovala do poznámkového deníku. Data byla získávána jak v průběhu mé odborné praxe, tak i v průběhu osobních návštěv v rámci šetření.

Prvotní informace o uživatelích jsem získala z vnitřních dokumentů organizace, sociálních karet uživatelů. Výsledkem zjištění byly základní údaje: věk, rodinné prostředí, dosažené vzdělání, stupeň postižení, délka pobytu v ústavu, průběh života před nástupem do zámku Břežany a průběh života z vlastního pobytu v ústavu.

Projekt vzniku chráněného bydlení, podklady k přípravě na přechod do nové služby, hodnocení připravenosti klienta k pobytu, individuální plány, roční hodnocení služby chráněného bydlení a uživatelů, záznamy o sebepojetí uživatelů, časové plány podpory, plány pomoci a podpory, aj. mi sloužily pro vstupní údaje o zvládání zjišťovaných činností a o změnách, které v průběhu služby nastaly. Tyto informace zachycovaly stav uživatele ve zvládání sledovaných oblastí od počátku přípravy k přechodu do chráněného bydlení, nástupu do samotného zařízení a současný stav. Nejdůležitější pro výzkumný projekt byly dokumenty v rámci příprav na přechod do chráněného bydlení, hodnocení připravenosti klienta, jak vstupní, průběžné tak konečné. Posléze dokumenty – oblasti potřebné podpory,

s jejichž tvořením bylo započato při vstupu do chráněného bydlení a jejichž přehodnocování je prováděno každoročně. Získaná data vychází z porovnání stejného typu dokumentů, a to od roku 2009 do roku 2013. V rámci chráněného bydlení je vyplňují stále stejní asistenti.

Ve všech uváděných dokladech, dokumentech jsem vyhledávala především záznamy o kompetencích uživatelů. Tyto informace jsem si posléze přiřazovala k uživatelům a k jednotlivým sledovaným činnostem.

Využila jsem také virtuální data (internetové stránky), a to zejména pro popis místa šetření a charakteristiku zkoumaného zařízení.

Začala jsem tedy využívat další techniku, kterou byla analýza dokumentů. Zpracovávala jsem dokumenty, které v minulosti vytvořil někdo jiný a za jiným účelem, tzn., že nebyly vytvořeny výzkumníkem a nevznikly za účelem předmětného výzkumu (Hendl 2005, s. 204).

Následně jsem získaná data doplňovala pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Jak uvádí Hendl (2005, s. 174), tento typ rozhovoru se označuje jako rozhovor pomocí návodu. Návod v mém případě představoval seznam oblastí, které bylo nutné zjistit, prozkoumat. Soubor otázek jsem měla připravený tak, aby dotazovaní, kterými byli zaměstnanci, mohli volně povídat a já měla možnost přizpůsobit se situaci a pokládat doplňující otázky k tématu. Návod k rozhovoru byl stanoven podle zjišťovaných oblastí, otázky byly koncipovány a zaměřeny na uživatele, na jeho pobyt v ústavu, na průběh služby od počátků do přítomnosti, byly orientovány na jednotlivé zkoumané činnosti. Termíny schůzek byly dohodnuty předem, respondentům byly vysvětleny mé záměry. Žádný z dotazovaných neměl problém a udělil mi souhlas. Rozhovory jsem zapisovala, poté jsem data podle stanovených oblastí roztřídila a výsledky popsala. Všem respondentům byl na konci rozhovoru vždy ponechán prostor i pro jejich připomínky a další případné dotazy. Všichni respondenti byli informováni o tom, jak bude s údaji získanými při rozhovorech naloženo. Vzhledem ke skutečnosti, že není do rozsahu práce reálné zahrnout přepisy všech těchto rozhovorů, jsou ve vyhodnocení uvedeny ilustrativní citace vybraných částí rozhovorů, které jsem pro lepší přehlednost odlišila jiným typem písma, kurzívou. Všechny informace získané ze studia dokumentů, rozhovorů a pozorování byly analyzovány. Vyhodnocení těchto informací jsem provedla pomocí techniky shrnujícího protokolu.

Celý výzkum proběhl v roce 2013. S výzkumným šetřením jsem započala již v rámci mé odborné praxe. V prvních třech měsících roku jsem prováděla pozorování uživatelů, zkoumala jsem prostředí ústavu a chráněného bydlení. Následně jsem sbírala data z dostupných dokumentů. Rozhovory s respondenty byly provedeny v průběhu května a června. S odstupem jsem v říjnu a v listopadu provedla konečnou analýzu a vyhodnocení.

4.4 Etika výzkumného šetření

Než jsem započala se zpracováním zvoleného tématu a s vlastním výzkumným šetřením oslovila jsem vedení příspěvkové organizace a požádala o spolupráci. Po udělení souhlasu organizace jsem dostala kontakt na vedoucí služby chráněného bydlení, která mi domluvila v zařízení prvotní schůzku týkající se mého záměru. Na této schůzce jsem s mým výzkumným projektem seznámila jak asistenty chráněného bydlení, tak samotné uživatele. Všichni přítomní mi vyslovili souhlas. Samotní zaměstnanci mi však nedoporučili vést rozhovory se samotnými uživateli, protože si stále zvykají na nové podmínky, stále se učí a každé vychýlení ze standardní situace je rozruší, doporučili mi návštěvy a pozorování. Také mne zaměstnanci požádali, abych si pro sběr dat a nahlížení do dokumentace uživatelů získala i souhlas opatrovníků uživatelů. Proto jsem se posléze obrátila na zástupce uživatelů – opatrovníky. Seznámila jsem je se svým záměrem a požádala o jejich souhlas (viz příloha č. 1). Potom následovala samotná příprava a sběr dat.

4.5 Jednotky zkoumání a výběr respondentů

Pro mé výzkumné šetření byl výběr cílený, účelový. Výzkum byl prováděn v příspěvkové organizaci Zámek Břežany, p.o., která je poskytovatelem sociálních služeb pro osoby s mentálním postižením. Cílovou skupinou šetření byli uživatelé chráněného bydlení Šanov. Prvotním záměrem bylo provedení výzkumného šetření a následné vyhodnocení zpracovaných dat u všech 11 uživatelů, nicméně nakonec jsem se rozhodla zpracovat výzkumné šetření u menší skupiny uživatelů. Sepsala jsem si jmenný seznam uživatelů dle abecedy. Ze vzniklého seznamu jsem si vybrala náhodným n-tým výběrem. Pro výzkum byli takto vybráni 3 uživatelé. Výzkumný soubor tedy zahrnuje uživatele ve věku od 29 do 41 let, z toho je jedna osoba

s lehkým mentálním postižením a 2 osoby se středně těžkým mentálním postižením. Vzhledem k citlivosti sledovaných a zjišťovaných údajů byla jména uživatelů změněna a označena všechna v mužském rodě (ten uživatel).

Výzkumný projekt byl prováděn u jednoho poskytovatele, zacílen na určitou skupinu uživatelů. Výsledky výzkumu nemohou tedy představovat zobecnitelný názor i vzhledem k tomu, že na každého člověka působí spousta faktorů a každý se s nimi vyrovnává jiným způsobem.

Subjekty, se kterými jsem se v průběhu výzkumu setkávala, abych mohla potřebné informace získat, to znamená, že jsem se s nimi setkávala s cílem sběru dat a informací, jsem vybrala zcela záměrně. Jednalo se o pět zaměstnanců. Prvním se stala vedoucí úseku aktivizačních činností a zároveň vedoucí služby chráněného bydlení. Vybrala jsem si jí proto, že pracuje v ústavním zařízení dlouhou dobu a zná všechny uživatele nejdéle. Hrála pro mne důležitou roli, stala se tzv. dveřníkem. Jak uvádí Hendl (2005, s. 152) jsou tyto osoby zvané „*gatekeepers*“ důležité pro umožnění pobytu v terénu a přístupu k jedincům a zdrojům. Byla právě tím, kdo mne seznámil s chodem obou zařízení, s minulostí a v průběhu procesu zkoumání mi poskytovala upřesňující informace. Druhým se stala sociální pracovnice, od které jsem získávala informace o uživatelích především z pobytu ústavu. Dalšími byly tři asistentky chráněného bydlení. Všechny asistentky úzce pracovaly s uživateli již v období příprav na přechod do chráněného bydlení a pracují s nimi dodnes. Výběr pracovníků jsem zvolila tak, abych získala pohled na uživatele nejen ze současného života, ale i z pobytu v ústavu. Tito pracovníci mi umožnili přístup nejen k potřebným dokumentům, ale stali se i osobami, se kterými jsem vedla rozhovory.

Tabulka č. 2: Přehled věku, délka zaměstnání u organizace

zaměstnanec, respondent	věk	zaměstnán u organizace
Z1	50	od roku 1984
Z2	45	od roku 2003
Z3	42	od roku 2005
Z4	39	od roku 2005
Z5	46	od roku 2005

Zdroj: vlastní práce autora

5 Popis místa šetření

Pro mé výzkumné šetření byla zvolena instituce Zámek Břežany, příspěvková organizace, která poskytuje službu domov pro osoby se zdravotním postižením a službu chráněného bydlení. Zřizovatelem je Jihomoravský kraj. Zámek Břežany je domov pro osoby s mentálním postižením všech stupňů. Cílovou skupinou je mládež od 16 let a dospělé osoby s mentálním postižením a s kombinovanými vadami. Celkový počet klientů v roce 2013 byl celkem 155.

5.1 Zámek Břežany

Původem je to barokní zámek, který se nachází v malé vesničce Břežany u Znojma. Zámek obklopuje zámecký park o rozloze 6 ha a je celý oplocen. Již v roce 1926 přišly do Břežan první sestry Kongregace sester sv. Hedviky. V tomto domě nebyla zpočátku možnost rozvíjet žádnou činnost. Posléze, co byly dokončeny opravy domu, byla zde zahájena charitativní činnost. Od roku 1952 slouží nepřetržitě jako domov pro mentálně postižené, přičemž od roku 1960 neslo zařízení název Ústav sociálních služeb. V roce 1960 byl dům Kongregace vyvlastněn. Po revoluci, od 1. srpna 1991, byl objekt vrácen i s přílehlými budovami a parkem majiteli, kterým je Česká provincie Kongregace sester sv. Hedviky. Částku za roční pronájem majitel vkládá do modernizace zařízení a oprav budovy.

Přestavba zámku na sociální účely byla dlouhodobá a s malými přestávkami trvá dodnes. Obnova a modernizace bydlení byla realizována etapovým způsobem. Centrální místnosti a velké pokoje byly postupně stavebně upraveny. Dnes jsou uživatelé ubytováni ve 34 pokojích a 2 pokojích vybudovaných v galerii. Z celkového počtu jsou 2 pokoje jednolůžkové, 1 pokoj dvojlůžkový a 11 je trojlůžkových, ostatní pokoje jsou vícelůžkové. V současné době je již zcela zrekonstruováno a zmodernizováno všech 14 oddělení. Na nově opravených odděleních se prosazuje trend tzv. chráněné domácnosti, tj. pracovna, kuchyně, obývací pokoj, ložnice-pokoje, sociální zařízení. Svou povahou tvoří uspořádání jako byt.

Stravování uživatelů je zajišťováno vlastním stravovacím úsekem, a to celodenně v rozsahu 5 jídel. Jídlo se rozváží na pokoje uživatelů. Na přípravě stravy se obyvatelé zámku nepodílí.

V zámeckém areálu mohou uživatelé využívat kuchyňku, (byla zřízena právě pro přípravu uživatelů na přechod do chráněného bydlení), rehabilitační místnosti, psychorelaxační místnosti, ordinaci lékaře, posilovnu, sportovní areál včetně venkovního bazénu, hospodářství, dílny - keramickou, hrnčířskou, tkalcovskou a stolařskou dílnu, zámecký park a zámeckou kapli.

V rámci zámku probíhají kurzy doplňující vzdělání. Toto vzdělávání je vedeno pod záštitou ZŠ v Hrádku a pod výukou dvou speciálních pedagogů. Vzdělávání je zaměřeno na učivo trivia a na praktický život uživatelů (nákupy v obchodech, platby, jednání na úřadech,...). Na zámku funguje úsek aktivizačních a zájmových činností. Průběh dne je zde organizován ve stanoveném denním režimu.

Dále je na zámku úsek sociální a zdravotní péče. Tento úsek poskytuje komplexní ošetrovatelskou péči, podle zdravotního a psychického stavu uživatelů. Preventivní a léčebnou péči zajišťují obvodní a dětské lékaři dojíždějící do zařízení. Další odborní lékaři, kteří dojíždějí a ordinují přímo na zámku je psychiatr a kožní lékař.

Zámek Břežany, p.o. zaměstnává 128 pracovníků. Pomoc při zajišťování podpory nabízí i 7 řádových sester.

Příprava na přestěhování probíhala na zámku v průběhu roku 2009.

5.2 Chráněné bydlení Šanov

Zařízení chráněného bydlení je začleněno do okrajové části obce Šanov, kde probíhá výstavba nových rodinných domů. Významným faktorem pro výběr lokality byla i skutečnost, že tomuto zařízení byl nakloněn i obecní úřad v Šanově, který byl vlastníkem pozemků, na nichž proběhla výstavba. Vhodná poloha obce taktéž zajišťuje dobré autobusové a vlakové spojení s okolními obcemi i většími přilehlými městy (Znojmo-asi 30 km, Brno-asi 50 km, Mikulov-asi 30 km). Obec nabízí možnosti využití sportovních (komplexní sportovní areál - sportovní hala, kuželna, fitness, tenisové kurty, in-line plocha, fotbalová hřiště) i společenských aktivit (obecní knihovna s veřejným internetem, různé kulturní akce: cyklovýlety, pálení čarodějnic, dětský den, lampionové průvody, krojované hody, závody v hasičském sportu, aj.).

S přípravou projektu chráněného bydlení se započalo v roce 2007, samotná realizace byla započata v roce 2008, kdy na základě dotací z Norských fondů a za přispění zřizovatele Jihomoravského kraje bylo možné začít s výstavbou. Bydlení se skládá ze dvou samostatných domků. Jeden je se skupinovým bydlením pro 5 osob, jeden s individuálním bydlením pro 6 osob. Maximální počet uživatelů na pokoji jsou dva. Součástí jednoho domku je kuchyně s jídelnou, obývací pokoj a zázemí pro asistenty. Na pozemku v okolí domku je částečně okrasná zahrádka a částečně prostor pro pěstování plodin. K venkovnímu posezení slouží terasa a kryté posezení u zahradního domku, ve kterém je uschováno především zahradní nářadí.

Vybraní uživatelé se sami velkou měrou podíleli na samotném vybavování a nastěhovali se v dubnu 2010. Kapacita ubytování je tedy 11 uživatelů.

Služba je poskytována dospělým lidem od 18-ti let s mentálním znevýhodněním, kteří potřebují individuální podporu asistenta ve stravování, bydlení, hospodaření s penězi, cestování, sociálních kontaktech. Cílem služby je podpořit uživatele k co největší samostatnosti a odpovědnosti za svůj život, nabízet nácvik činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti, nalézt vhodné pracovní uplatnění pro seberealizaci. Poskytnout uživateli podporu na jeho cestě k podporovanému bydlení.

V prvních čtyřech měsících fungování byl chod zajištěn v třisměnném provozu. Dnes provoz pomáhají zajišťovat tři asistentky v dvousměnném provozu. Směny asistentů jsou rozvrženy v těchto časových úsecích: ve všedních dnech slouží dva asistenti, a to jeden od 6,00-14,00 hodin a druhý od 13,00-21,00 hodin. O víkendu slouží jeden asistent, a to od 8,30-20,30 hodin. V ostatních časech i nočních hodinách je asistence zajišťována přes telefon. Zavolat asistenta umí všichni uživatelé.

Strava je v chráněném bydlení v pracovní dny zajišťována dodavatelsky, nejprve odebírali uživatelé obědy ze školní jídelny při základní škole, nyní je zajištěna prostřednictvím domova pro seniory. Ostatní stravu, snídaně a večeře a stravu o víkendech si připravují uživatelé sami s pomocí asistentů.

Všichni uživatelé mají založen běžný účet v bance v nedalekém městě. Ordinance jejich lékaře se nachází v tomto nedalekém městě také. Odborné lékaře jezdí navštěvovat do okresního města Znojma nebo do krajského města Brna.

Od počátku roku 2013 se dalším obyvatelem chráněného bydlení stal opuštěný pejsek, kterého se po smrti jeho majitele ujal jeden z uživatelů.

5.2.1 Průběh služby

Průběh služby a chod denního života v bydlení je realizován pomocí rozpisu služeb, který stanoví, jaké povinnosti mají jednotliví uživatelé „domácnosti“. Služby jsou vesměs týdenní. Jsou stanoveny na určité činnosti, práce. Jedná se o služby na úklid společných prostor a sociálního zázemí; služby na nákupy, na přípravu jídel a na úklid kuchyně; služby na dovoz obědů; služby o péči o okolí domku a zahradního domku; služby k zalévání zahrady – trávy a okrasných stromků, zalévání truhlíku a zeleniny; služby na sekání trávníku; služba k zamykání společného vchodu. Uživatelé si své služby hlídají, vykonávají je buď sami, nebo za pomoci asistentů, popř. s minimálním dohledem. Tyto služby vykonávají uživatelé po jednom, jedinou výjimku tvoří služba v kuchyni, které se ujímají víceméně uživatelé dva. Jejich povinnostmi jsou denní nákupy, příprava jídel a úklid kuchyně. Toto je rozdíl oproti pobytu v ústavu, kdy uživatelé nebyly v takovém rozsahu povinnostmi zatíženi.

Denní režim by se dal jednoduše shrnout do těchto bodů

ráno:

nákup, příprava snídaně

dopoledne:

péče o domácnost, praní, žehlení, péče o okolí domku

vlastní nákupy, návštěvy lékařů, lékárny, návštěva pošty k dobíjení kreditu, návštěva banky k uložení či výběru peněz

cestování za aktivitami (keramická dílna a koně na zámku Břežany)

práce na dohody (brigády), návštěvy případných zaměstnavatelů – získávání práce

oběd:

okolo 12 hodiny

odpoledne:

vycházky dle vlastní vůle, ruční práce, zájmy, aktivity (poslech hudby, jízda na kole, rybaření, pletení, péče o psa, vyhledávání objektů za pomoci detektoru kovů, aj..)

návštěva kadeřníka, kuželny, knihovny s veřejným internetem, restaurace

jak sdělil zaměstnanec Z3 „*co, kdo chce, čtou, skládají puzzle, sledují TV. Rádi se však přidají i k aktivitám, které se pro ně připraví – ruční práce, výtvarné práce, práce s hlinou, pletení, společné vycházky,..*“

večer:

okolo 18 hodiny je večere; „*ti, co pracuji, si chystaji snidani a svačiny*“ podotkl Z4 vycházky, hry, TV, povídání si, plánování na druhý den, příprava léku, natažení budíku pro pracující, osobní hygiena

Povinnosti končí tím, že služba zkontroluje a zajistí uzamčení domků a vstupní branky.

Průběh dne je upravován také v návaznosti na potřeby a aktivity jednotlivých uživatelů.

Tuto část o chráněném bydlení Šanov ukončím, jeho MOTTEM:

„Každý jedinec má právo na vlastní život, proto i my podejme pomocnou ruku všem našim klientům, aby jejich cesta životem obsahovala nejen trny, ale byla poseta růžemi. Zaslouží si dostat šanci, stejně jako my.“

6 Shrnutí výsledků výzkumu a interpretace dat

Vyhodnocení mých zjištění jsem provedla deskriptivním způsobem. Ve vyhodnocení jsou zahrnuta data z dokumentů, které jsem vyjmenovala v předešlých kapitolách, data získaná z pozorování a z odpovědí respondentů v jednotlivých oblastech s příklady doslovných odpovědí.

6.1 Vyhodnocení získaných informací Uživatel U1

věk: 40 let

stupeň postižení: středně těžké mentální postižení

Do ústavní péče přišel z rodiny, vyrůstal však u prarodičů, vychovávala jej především babička. Matku navštěvuje, otec o něj neprojevuje zájem. Absolvoval 4 ročníky základního vzdělávání, bylo však konstatováno, že požadavkům nestačí a v roce 1983 byl zproštěn školní docházky. Umí základy psaní, počítání.

umístění v zámku Břežany: od roku 1984 – v 11 letech

6.1.1 Oblast domácích prací

Z organizační struktury a náplně jednotlivých úseků, včetně zajišťovaných činností jsem zjistila, že uživatel v ústavu nepracoval, nežehlil ani si prádlo neopravoval. Tyto činnosti tedy nevykonával, protože to byla pracovní náplň zaměstnanců. Jak k uvedenému sdělil zaměstnanec Z1: „V ústavu k tomu nedostal příležitost. Ukázali jsme mu, jak si má uklidit vlastní pokoj a vlastní věci, jak si má ukládat prádlo do skříněk. I když byl velmi šikovný, museli jsme mu někdy pomoci a kontrolovat ho.“ K tomuto také zaměstnanec Z2 řekl: „V rámci výchovných a terapeutických činností vykonával práce při údržbě okolí zámku, okopával zahrádku, zametal, hrabal listí, zabýval se ručními a výtvarnými pracemi, především k výzdobě a zútulnění prostředí.“ Zaměstnanec Z3 mi odpověděl na mou otázku, zda měl možnost uživatel prát, žehlit a vykonávat domácí práce, velmi jednoduchým způsobem, velice stručně „V ústavu nikdo nic.“ Z dokumentu připravenost klienta k pobytu, který byl vyhotoven

při počátku přípravy na přestěhování, se mi tyto údaje potvrdily. V rámci přípravy na přechod, uživatel společně s ostatními začal s nácvikem ve zřízené domácnosti, což mi potvrdil i zaměstnanec Z5: „Právě v návaznosti na dotační titul jsme zřídili domácnost, ve které jsme začali s fyzickým seznamováním uživatele s činnostmi, které

jsou pro normálního člověka běžné, které každý zná z rodiny, z domácnosti. On byl skvělý. Zpočátku, měl velké problémy, tak jako všichni, ale postupně získával zkušenosti a grif.“ Zaměstnanec Z4 mi řekl, že „V průběhu přípravy se začal seznamovat s obsluhou pračky, žehličky a dalšími domácími spotřebiči. V péči o šaty a hlavně v ovládání spotřebičů potřeboval i nadále poradit. Spotřebičů se bál. Zcela samostatně zvládal údržbu a úklid domácnosti. On je velice zručný právě na úklid a pořádek.“ Totéž mi potvrdil i zaměstnanec Z1: „Je velký pedant na čistotu a proto mne překvapilo, jak se k uklízení domácnosti postavil, to víte, že jsme mu nejprve museli ukázat, jak se postupuje, jak a jaké se používají saponáty, ale na konci přípravy jsme mu při úklidu domácnosti radit nemuseli, a to mu zůstalo dodnes.“ Ze záznamu průběžného a závěrečného hodnocení připravenosti klienta na pobyt v chráněném bydlení vyplývá, že potřebuje podpořit při třídění a praní prádla, při žehlení velkých věcí, při úklidu prádla a udržení pořádku ve skříni. Nadále je nutná podpora při ovládání domácích spotřebičů a dodržování bezpečnosti při práci. „Při nástupu klienta do chráněného bydlení, jsme si každý klíčový pracovník, zpracoval základní data, údaje o svém klientovi, abychom si udělali jakousi startovací čáru, prošli jsme spolu činnosti v domácnosti, viděl jsem s čím má problém a co zvládá, zapsal jsem si to“, řekl zaměstnanec Z3. Tento dokument se jmenuje oblasti potřebné podpory a jsou zde zapisována data o uživateli vyhodnocována každoročně. V návaznosti na to je také vystavován plán pomoci a podpory klienta, také každoročně. Z těchto dokumentů jsem zjistila, že v počátcích bylo nutné klienta podpořit, především v oblasti obsluhy spotřebičů, tato pomoc je nutná dodnes. Zaměstnanec Z4 mi k tomu řekl: „Nevíme proč, ale stále se bojím sám třeba vypnout sporák, musíme u něj vždy být, s mixérem má také problém, nejraději by vše míchal rukama, mikrovlnou troubu sám nepoužívá, raději sní jídlo studené. Stále potřebuje pomoc při manipulaci s jakýmikoliv elektrospotřebiči.“ Z dokumentů také vyplynulo, že si uživatel prádlo sám roztřídí, vypere, pověsí, vyžehlí. To mi potvrdil i zaměstnanec Z3: „Je velmi učenlivý, pozorný, klidný, možná tím, že rád pracuje a uklízí, je pořádný, chce i prádlo mít v pořádku, chtěl se to naučit a nyní vyžaduje jen občasnou pomoc, většinou přijde, že už to má hotové. O pomoc si řekne, když potřebuje zašít nějaké velké kusy prádla, menší dírky v prádle nebo knoflíky se snaží zašít sám, i když se mu to občas nepovede.“ Také na základě pozorování mohu říci, že uživatel si bez pomoci uklidí celý svůj byt, úklidové čisticí prostředky rozlišuje. Celý pokoj se mu jen blýská, dokáže skvěle

také umýt okna. Tyto myje bez problémů i ve společných prostorách, kuchyni, jídelně, kanceláři. K úklidu domácnosti se zaměstnanec Z3 vyjádřil: „Uklízí rád, bez napomenutí, uklízí vše, bez absolutní pomoci. Přesně si umí rozvrhnout čas na úklid. Technických věcí se bojí, na zahrádce pracuje, manuálně je velmi zručný, bojí se však práce s technikou. Výměnu žárovky, řemeslné práce by neudělal, jinak je zcela soběstačný.“

Vyhodnocení kompetencí uživatele U1 v oblasti domácích prací

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti domácích prací?

Uživatel v ústavu nepral, nežehlil ani si prádlo neopravoval, uklízel si pod dohledem pouze své věci. V rámci přípravy na přechod, uživatel společně s ostatními začal s nácvikem ve zřízené domácnosti. Zpočátku, měl velké problémy, ale postupně získával zkušenosti. V průběhu přípravy se začal seznamovat s obsluhou pračky, žehličky a dalšími domácími spotřebiči. V péči o šaty a hlavně v ovládání spotřebičů potřeboval i nadále poradit. I nadále potřeboval podpořit při třídění a praní prádla, při žehlení velkých věcí, při úklidu prádla a udržení pořádku ve skříni. Stále byla nutná podpora při ovládání domácích spotřebičů a dodržování bezpečnosti při práci. Zcela samostatně zvládal údržbu a úklid domácnosti. Tak jako v období přípravy, tak i dnes je nutné klienta podpořit, především v oblasti obsluhy spotřebičů. Dále bylo zjištěno, že uživatel si dnes prádlo sám roztřídí, vypere, pověsí, vyžehlí. Uživatel si bez pomoci uklidí celý svůj byt, úklidové čisticí prostředky rozlišuje. Pracuje na zahrádce, manuálně je velmi zručný, bojí se práce s technikou. Řemeslné práce by neudělal, jinak je zcela soběstačný.

6.1.2 Oblast přípravy stravy

V ústavu byl zcela bez zapojení, jak při přípravě stravy, tak při stolování, nedostával příležitost, což vyplynulo nejen z dokumentů, ale i z rozhovorů. Zaměstnanec Z2 k tomu uvedl: „O jídlo se uživatelé nestarali, od toho tam byly kuchařky. Jídlo měli vždy připravené, chodili do společné jídelny.“ V rámci vyhodnocení dokumentů průběhu přípravy jsem zjistila, že při přípravě jídel, potřeboval uživatel poradit. Nejen při samotném postupu vaření, ale i při ovládání spotřebičů. Z rozhovoru se zaměstnancem Z3 vyplynulo: „Zpočátku jsme mu vše ukázali, učili jsme ho poznávat potraviny, koření, postupy. Učili jsme se uvařit daný pokrm pomocí obrázkových receptů. V tomhle byli všichni na začátku a bylo to velmi

těžké, u všech.“ Také zaměstnanec Z4 řekl: *„Zpočátku měli všichni problémy, vařit musí ještě pod dohledem s pomocí, byl však mezi prvními, který sám zvládl základy stolování.“* Z dokumentu oblasti potřebné podpory vyplývá, že i dnes při přípravě jídel a ovládání domácích spotřebičů potřebuje mírnou radu a pomoc. Jak mi sdělil zaměstnanec Z5: *„Při vaření je mu pomocníkem obrázkový recept připravovaného pokrmu, umí si připravit potraviny, ale občas tápe v postupu. Jako správný labužník rád a celkem dobře jídlo dochucuje, občas mu sice ujede ruka při solení.“* Zaměstnanec Z3 řekl: *„Dnes se umí orientovat v kuchyni, připravuje dle rozpisu služeb stravu nejen pro sebe, ale i pro ostatní uživatele. Při vaření používá obrázkový recept, využívá koření - jídla dochucuje, občas však potřebuje poradit a fyzicky koření ukázat. Nejmilejší činnost je pečení moučníků a cukroví, udržuje pořádek při vaření, méně úspěšný je při obsluze spotřebičů, zde je nutná slovní podpora asistenta. Občas zapomíná, záleží na frekvenci v kuchyni.“* Z vlastního pozorování mohu tyto informace potvrdit, viděla jsem uživatele připravovat oběd pro všechny. Podle receptu vařil kynuté knedlíky, koprovou omáčku a vejce natvrdo. Při práci využíval obrázkový recept, moji pomoc si vyžádal při přípravě knedlíků a při obsluze sporáku. Ostatní zvládl zcela sám, v kuchyni měl čisto a nachystal i jídelní stůl. Nádobí poté i umyl a uklidil.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U1 v oblasti přípravy stravy

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti přípravy stravy?

Bylo zjištěno, že uživatel v ústavu stravu nepřipravoval. V období přípravy se začal seznamovat se spotřebiči, s postupy, s potravinami, s obrázkovými recepty a piktogramy. Při vaření potřeboval stále podporu a pomoc, ale stolování se naučil. Dnes využívá při vaření obrázkové recepty, nicméně stále potřebuje radu a pomoc asistenta. Stejně tak vyžaduje pomoc i při obsluze spotřebičů. Při vaření udržuje čistotu.

6.1.3 Oblast sebeobsluhy

Jak vyplynulo z provedených rozhovorů, v ústavu byla péče o sebe sama, základem výchovy. Uživatel se samostatně oblékal, zvládal základní hygienickou péči (koupání, sprchování, čištění zubů, holení) bez dohledu. Zaměstnanec Z2 k tomu řekl: *„Je to u něj nejvýraznější, je pedant, dbá o osobní i ostatní očistu, asi to je v něm.“* V této oblasti nebyl problém ani v rámci přípravy, což jsem zjistila

z dokumentů, kde bylo uvedeno, že tuto osobní hygienu zvládal zcela samostatně. Uživatel je naprosto samostatný i dnes, potvrzují to záznamy. Zaměstnanec Z5 k tomu řekl: „*Všechno zvládá sám, osobní hygienu stejně jako ústní hygienu dodržuje přímo striktně.*“ Podobně mluvil i zaměstnanec Z4: „*Je absolutně bez problémů, chvílemi je horší než ženská, rád se i pochválí.*“ Potřebuje pouze pomoc při pravidelném ošetření očí, což vyplývá nejen z dokumentů, ale čehož jsem byla v rámci pozorování i svědkem. Každý večer, kdy jsem byla přítomna v chráněném bydlení, si sám přišel za asistentkou a požádal jí, aby mu nakapala do očí.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U1 v oblasti sebeobsluhy

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti sebeobsluhy?

Bylo zjištěno, že v oblasti sebeobsluhy neměl a nemá uživatel žádné problémy, je v této oblasti zcela samostatný. Jedinou podporu, kterou vyžaduje, je pomoc při denním ošetření očí.

6.1.4 Oblast nakupování

V ústavu neměl možnost, nedostával příležitost nakupovat. Po zavedení kapesného chodil nakupovat pouze za asistence pracovníka ústavu. Toto mi potvrdili všichni dotázaní. Zaměstnanec Z1 k tomu uvedl: „*Bylo to tak zavedené, nikdo neměl potřebu to nějak řešit.*“ V období přípravy na přestěhování začal navštěvovat obchody (potravin, drogerie, oděvy, obuv, aj.). Při nákupu potřeboval i nadále pomoc a podporu pracovníků, jelikož nezvládal hospodaření s penězi a nerozlišoval peníze, jako takové. Což vyplývá ze záznamů, ale i z vyjádření zaměstnanců. Na mé otázky zda rozpozná uživatel, co je nutné, co je potřeba nakoupit; zda zvládá samostatný nákup, zda ovládá hospodaření s penězi, zda zná hodnotu peněz, mi zaměstnanci odpověděli, že dnes i nadále nedokáže posoudit, co je potřeba nakoupit. Na společné nákupy chodí s lístkem, kde má napsán seznam potřebných věcí. Pro sebe si však dokáže nakoupit oplatky, pečivo, uzeninu. Uživatel i nadále potřebuje nácvik v nákupu většího množství potravin, hygienických potřeb. Vyžaduje podporu asistenta při výběru oblečení, obuvi, elektroniky. I nadále potřebuje dohled v hospodaření s penězi, asistent sleduje vždy výdaje a zůstatky, je nutná rada asistenta v rozvržení peněz dle potřebnosti. Uživatel nezná hodnotu peněz, rozpozná jen mince a barvy papírových bankovek. Zaměstnanec Z3 k tomu řekl: „*Nezná hodnotu peněz, proto je dobré mu předem vše vysvětlit. Rád si kupuje*

dobrotu do své ledničky, nebo dárky svým blízkým, pokud nakupuje víc surovin pro potřeby chráněného bydlení, používá lístečkovou metodu, nebo piktogramy. Musí se ale hlídat, protože je schopný dát plno peněz.“ To, že uživatel potřebuje v této oblasti vysokou míru podpory, zejména v hospodaření s penězi, vyplývá i z dokumentů.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U1 v oblasti nakupování

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti nakupování?

V ústavu nedostával příležitost nakupovat, což vyplynulo z rozhovorů. Pouze po zavedení kapesného chodil za nákupy vždy za asistence pracovníka ústavu. Dále bylo zjištěno, že v období přípravy na přestěhování začal navštěvovat různé obchody. Jelikož nezvládal hospodaření s penězi a nerozlišoval peníze, potřeboval při nákupech podporu a pomoc. Dnes i nadále nedokáže posoudit, co je potřeba nakoupit. Na společné nákupy chodí nakupovat s lístkem, pro sebe si maličkosti dokáže nakoupit sám. Dále bylo zjištěno, že stále potřebuje podporu a pomoc při hospodaření s penězi. Z rozhovorů vyplynulo, že peníze nepozná, jen malé mince a barvy bankovek.

6.1.5 Oblast cestování

V ústavu cestoval jen v rámci organizovaných výletů a zájezdů, od roku 2007 začal chodit na vycházky v obci, kde se ústav nachází, vždy však s doprovodem, což jsem zjistila z rozhovorů. Zaměstnanec Z1 k tomu řekl: „*V rámci ústavu měli volnost, i když nám museli hlásit, kam jdou. Vždy, když opustili brány ústavu, měli zaměstnanci strach, kdo by se za ně postavil, kdyby se něco stalo. Byla to někdy až upjatá zodpovědnost zaměstnanců.*“ Z dokumentu hodnocení příprav jsem zjistila, že v období přípravy započal nácvik cestování autobusem, vlakem. Uživatel vždy však cestoval s doprovodem. Začal chodit na vycházky v obci samostatně, učil se dodržovat pravidla vycházek. Tyto samostatné vycházky zvládal samostatně. Při ostatním cestování potřeboval ještě vysokou míru podpory. Dnes v chráněném bydlení samostatné vycházky zvládá bez problémů. Dodržuje i pravidla vycházek. Zvládá samostatně cestovat autobusem a vlakem. Na naučených trasách si zajistí koupi jízdenky, označí si ji. Sám jezdí na zámek do Břežan i v okolí. Cestuje sám za rodinou v rámci Znojemska a k matce do jižních Čech. Pokud se na cestě vyskytne změna, hledá pomoc asistenta po telefonu. Tyto závěry vyplývají

z dokumentů oblasti potřebné podpory, z plánu pomoci a podpory a rovněž z rozhovorů. Také zaměstnanec Z5 k tomu sdělil: „*Sám zvládá cestu k babičce a za maminkou, koupě jízdenky a její označení mu nedělá potíže, je komunikativní, bez potíží jezdí i do Břežan. Cesta musí probíhat hladce, pokud se vyskytne nějaká změna, začne zmatkovat a jančit. Potom nedokáže pořádně ani vnímat asistentku na telefonu.*“ Totéž potvrdil i zaměstnanec Z4: „*Co se týká samostatných vycházek a dodržování pravidel, nemá vůbec problém. V cestování mu nedělají problém naučené trasy. Umí se zeptat na cestu, pokud má problém. Okamžitě také telefonuje asistentce.*“ Zaměstnanec Z1 k tomu uvedl: „*Nejvíce mne překvapilo samostatné cestování.*“

Vyhodnocení kompetencí uživatele U1 v oblasti cestování

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti cestování?

Z rozhovorů vyplynulo, že v ústavu cestoval pouze na výlety a zájezdy organizované ústavem, na vycházky chodil jen s doprovodem. Z dokumentů hodnocení příprav vyplynulo, že uživatel prováděl nácvik cestování autobusem, vlakem. Tyto cesty podnikal s doprovodem. Dále bylo zjištěno, že začal chodit na vycházky v obci sám a dodržoval i pravidla vycházek. Z dalšího šetření vyplynulo, že v současné době uživatel zcela zvládá samostatné vycházky, dodržuje i pravidla vycházek. Dopravními prostředky cestuje, dokáže sám využít autobus, vlak na cesty k rodině po Znojemsku a do Jižních Čech. Také bylo zjištěno, že pokud nastane při cestování problém, dokáže si poradit a zavolá mobilem asistenta. Problémy nemá na naučených trasách, v ostatních případech potřebuje radu.

6.1.6 Oblast zaměstnání

Z dokumentů a z rozhovorů jsem zjistila, že v ústavu nedostával uživatel příležitost, možnost zaměstnání. Vykonával pouze jednoduché práce v areálu zámku. V rámci přípravy se započal učit používat pracovní pomůcky, začal si osvojovat základní pracovní dovednosti, plnit pracovní úkoly. Zadanou práci zvládal s menší podporou, jak vyplývá z vyhodnocení připravenosti na pobyt v chráněném bydlení. K uvedenému mi zaměstnanec Z4 řekl: „*V rámci přípravy měl zpočátku problém pochopit, jak vlastně funguje pracovní den, co jsou pracovní povinnosti, jaké jsou základní pracovní návyky. Byl však hodně učenlivý. Zjistili jsme, že má práci rád a nedělá mu problém manuálně pracovat.*“ Z dokumentů jsem zjistila, že dnes

uživatel pracuje na dohody o vykonání práce, brigádně. Pomáhá při zednických pracích, při práci se dřevem, při pracích na zahradě. Z rozhovoru se zaměstnancem Z3, vyplynulo, že brigády si je schopen zajistit sám, zejména v obci Šanov. Dále zaměstnanec Z3 uvedl: „*Do jednoho zaměstnání nechce, říká, že ho potřebuje hodně lidí. Práce všeho druhu mu není cizí, zapojí se do každé práce, pracuje na stavbách, pomáhá lidem řezat a skládat dříví, ryje zahrádky, uklízí, myje okna. Pro svou pečlivost a slušnost je často vyhledávaným pracantem.*“ Také zaměstnanec Z4 uvedl: „*Je manuálně zručný, důsledný, oblíbený, odvádí dobrou práci, ale chce mezi více lidí, nechce být vázán pracovním rytmem.*“ Zaměstnanec Z5 uvedl: „*Spokojení jsou s jeho prací všichni, je to dobrovolník pro široké okolí, říká, že do práce nemůže, kdyby ho z vesnice někdo potřeboval*“ a ještě podotkl „*především z vesnice Šanov, je rád, že je tady.*“ Dále jsem z dokumentů zjistila, že potřebuje pomoc při získání stálého zaměstnání, tj. pomoc při sepsání žádosti o práci. Potřebuje získat návyky souvisejících se zařazením do stálého pracovního procesu, nácvik pracovního rytmu.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U1 v oblasti zaměstnání

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti zaměstnání?

Zjistila jsem, že v rámci ústavu neměl uživatel možnost zaměstnání. Vykonával pouze jednoduché práce v areálu zámku. Z dokumentů vyplynulo, že v době přípravy se započal učit používat pracovní pomůcky, začal si osvojovat základní pracovní dovednosti, plnit pracovní úkoly. Zadanou práci zvládal s menší podporou. Z dokumentů a z rozhovorů bylo zjištěno, že dnes uživatel pracuje na dohody o vykonání práce, brigádně. Pomáhá při zednických pracích, při práci se dřevem, při pracích na zahradě a uklízí. Dále jsem zjistila, že i nadále potřebuje pomoc při získání stálého zaměstnání, pomoc při sepsání žádosti o práci. Jelikož neměl žádné stálé zaměstnání, je u něj nutné, aby získal návyky souvisejících se zařazením do tohoto stálého pracovního procesu, nácvik pracovního rytmu.

6.1.7 Rozhovory s respondenty o hodnocení vlivu změny na uživatele

Abych zjistila názory respondentů, zaměstnanců na vliv změny služby a pobytu na uživatele, na jeho rozvoj s možností samostatného bydlení pokládala jsem jim tyto otázky:

- Jak hodnotíte rozvoj kompetencí uživatele po přestěhování a jeho schopnost žít v podporovaném bydlení?
- V jakých oblastech sledujete u uživatele největší pokrok?
- V čem měl uživatel problémy? Přetrvávají?
- Jaká případná negativa jste pozoroval u uživatele?

Například zaměstnanec Z1 uvedl, že zná uživatele od roku 1984, kdy nastoupil do ústavu jako vychovatel. Uvedl, že *„Největší pokrok u uživatele sleduji v jeho samostatnosti, ve schopnosti říci svůj názor. Velký posun spatřuji také v orientaci v neznámém prostředí, komunikativnosti, posílení vlastní pozice „já“ a uvědomění si toho. Také v respektování řádu a pravidel mne mile překvapil. Nejvíce mne také překvapilo samostatné cestování a vaření, vaří velmi rád. Získal větší samostatnost ve všech základních oblastech života. Ale myslím si, že v současné době by podpora v jiné službě, v podporovaném bydlení, byla pro něj velmi vysoká. Má problémy s časovou orientací, hospodaření s penězi, nákupy na vaření, docházkou do práce. Myslím, že by ani nechtěl přetrhat vazby s klienty chráněného bydlení.“*

Zaměstnanec Z2 mi sdělil: *„Znám uživatele od roku 2003, kdy jsem nastoupila jako sociální pracovník. V počátcích v chráněném bydlení, měl uživatel smutek po blízkých osobách ze zámku. Časem pochopil, že může kdykoliv přijet na návštěvu. Nejvíce sleduji, že uživatel udělal pokrok v oblasti samostatnosti, schopnosti se rozhodnout. Velmi rád chodí mezi lidi, na různé společenské akce v obci, na taneční zábavy. Je spokojený v tom, že má svůj byteček, o který se může starat a který si udržuje v pořádku. Nic negativního jsem u uživatele nepozorovala, možná je to tím, že s ním nejsem již v tak úzkém kontaktu.“*

Zaměstnanec Z4 mi k uvedenému řekl: *„U uživatele vidím pokrok v samostatnosti, celkově v orientaci a v posunu ve věcech, které na zámku nedělali. Zpočátku měl problémy s partnerským vztahem. Přínosné je pro něj to, že má velmi úzký kontakt s rodinou, kterou jezdí navštěvovat. Hodně mu to také pomáhá po stránce cestování. To, že může sám chodit mezi lidi, že má své vlastnictví, svůj pokoj, že si užívá větší společenský život a že chodí do práce, to je pro něj důležité. Nemá však na to, aby žil v podporovaném bydlení. Nezvládá vše sám, zejména hospodaření s penězi, větší nákupy, užívání léků.“*

Také zaměstnanec Z3 mi sdělil: *„...tím, že má větší volnost a možnost setkávat se s různými lidmi, tak se u něj mírně projevilo pití alkoholických nápojů.“*

Tuto otázku jsme společně probrali, vysvětlili jsme si určitá pravidla a vše se nám podařilo korigovat.“

Vyhodnocení získaných informací od respondentů, zaměstnanců

Respondenti ve svých odpovědích hodnotili vliv změny prostředí a služby na uživatele velmi kladně. Největší pokrok sledují v získání samostatnosti, soukromí, svobody pohybu, uvědomění si vlastní možnosti rozhodování, projevit vlastní vůli. Velký posun spatřují také v orientaci v neznámém prostředí, komunikativnosti, v posílení vlastní pozice. Uživatel má rád společnost, navštěvuje společenské akce v obci. Respondenti sledují u uživatele rozvoj především v oblasti cestování a vaření. Zaměstnanci také uvedli, že uživatel měl zpočátku problémy s partnerským vztahem a odloučení se. Důležitý pro něj byl a je úzký kontakt s rodinou a návštěvy na zámku. Také uvedli, že se u uživatele mírně projevilo pití alkoholických nápojů. Dle názorů zaměstnanců by byla podpora uživatele v samostatném, podporovaném bydlení, velmi vysoká. Uvedli, že má problémy s časovou orientací, s většími nákupy, docházkou do práce, při užívání léků a zejména hospodaření s penězi.

Dílčí závěr a shrnutí výsledků uživatele U1

Z provedeného výzkumného šetření u uživatele U1 je patrné, že uživatel v ústavu nebral, nežehlil, ani si prádlo neopravoval, rovněž nepřipravoval stravu. Tyto činnosti byly vykonávány provozními úseky organizace. Sám si uklízel pod dohledem pouze své věci na pokoji. V oblasti péče o vlastní osobu neměl uživatel žádné problémy. V ústavu nedostával příležitost nakupovat. Pouze po zavedení kapesného chodil na nákupy vždy za asistence pracovníka ústavu. Cestoval pouze na výlety a zájezdy organizované ústavem, na vycházky chodil jen s doprovodem. Možnost zaměstnání neměl, vykonával pouze jednoduché práce v areálu zámku.

V rámci přípravy na přechod, uživatel společně s ostatními, začal s nácvikem ve zřízené domácnosti. Začal se seznamovat s obsluhou pračky, žehličky a dalšími domácími spotřebiči. Seznamoval se s prací v kuchyni, se spotřebiči, s postupy, s potravinami, s obrázkovými recepty. Za účelem nácviku nakupování absolvoval návštěvy různých obchodů. Uživatel prováděl také nácvik cestování autobusem, vlakem. Tyto cesty podnikal s doprovodem. Na vycházky chodil sám a dodržoval i pravidla vycházek. Začal si osvojovat základní pracovní dovednosti, plnit pracovní

úkoly, učil se používat pracovní pomůcky. Zpočátku, měl velké problémy, ale postupně získával zkušenosti. Ve všech oblastech byla nutná podpora a dohled pracovníků. Samostatně v období přípravy zvládl stolování, údržbu a úklid domácnosti. Žádné problémy neměl ani v oblasti hygieny.

Dnes je uživatel zcela samostatný v oblasti péče o svou osobu, kromě denního ošetření očí. Sám si roztřídí prádlo, vypere, pověsí, vyžehlí. Uživatel si bez pomoci uklidí celý svůj byt, úklidové čisticí prostředky rozlišuje. Pracuje na zahrádce, manuálně je velmi zručný. Zvládá samostatně vycházky, dopravními prostředky cestuje, dokáže sám využít autobus, vlak na cesty k rodině po Znojemsku a do Jižních Čech. Pokud nastane při cestování problém, dokáže si poradit a zavolá mobilem asistenta. Problémy nemá na naučených trasách. Uživatel pracuje na dohody o vykonání práce, brigádně. Pomáhá při zednických pracích, při práci se dřevem, při pracích na zahradě a uklízí.

Podporu a pomoc potřebuje uživatel i nadále při práci s technikou, s obsluhou některých domácích spotřebičů. Stále je pro něj důležitá rada a pomoc asistenta při vaření. U tohoto využívá obrázkové recepty, při vaření udržuje čistotu. Nedokáže posoudit, co je potřeba nakoupit, na společné nákupy chodí nakupovat s lístkem. Peníze nepozná, jen malé mince a barvy bankovek, nezvládá hospodaření s penězi. Nadále potřebuje pomoc při získání stálého zaměstnání, pomoc při sepsání žádosti o práci. Jelikož neměl žádné stálé zaměstnání, je u něj nutné, aby získal návyky souvisejících se zařazením do tohoto stálého pracovního procesu, nácvik pracovního rytmu. V rámci cestování je nutná podpora při absolvování nových tras.

Vliv změny prostředí a služby na rozvoj uživatele, hodnotili zaměstnanci velmi kladně. Největší pokrok sledují v získání samostatnosti, soukromí, svobody pohybu, uvědomění si vlastní možnosti rozhodování, projevu vlastní vůle. Velký posun spatřují také v orientaci v neznámém prostředí, komunikativnosti, v posílení vlastní pozice a rovněž v oblasti cestování a vaření. Zpočátku uživatel trpěl smutkem z odloučení, důležitý pro něj byl a je úzký kontakt s rodinou. Uživatel je společenský, využívá služby v obci a pracuje v obci. Dokázal se dobře začlenit do společnosti. Jako negativní jev označili zaměstnanci pití alkoholických nápojů. Dle názorů zaměstnanců by byla podpora uživatele v samostatném, podporovaném bydlení vysoká, jelikož má problémy s časovou orientací, s většími nákupy, docházkou do práce, při užívání léků a především v hospodaření s penězi.

6.2 Vyhodnocení získaných informací Uživatel U2

věk: 41 let

stupeň postižení: lehké mentální postižení

Dítě svobodné matky, rodina nefungující, bez zájmu, od roku 1977 nařízena ústavní výchova. Má dokončené základní vzdělání, absolvoval zvláštní školu internátní. Po absolvování školy nastoupil do ústavu.

umístění v zámku Břežany: od roku 1988 – v 16 letech

6.2.1 Oblast domácích prací

Praní, žehlení a opravy prádla uživatel v ústavu nevykonával. Vyplynulo to nejen z organizačního řádu organizace, ale i z rozhovorů. Zaměstnanec Z1 k tomu dodal: *„I když je klient velmi šikovný, k této práci se nedostal, jelikož jí dělali zaměstnanci prádelny. Někdy měl možnost jít se podívat, jak se to dělá, občas pomohl něco málo v prádelně, ale jinak se k této práci nedostal, nebyl k ní puštěn.“* Zaměstnanec Z2 mi sdělil: *„Co se týkalo práce, ohledně praní prádla a žehlení nebo případných oprav, to klient nedělal, na to jsme měli zaměstnance.“* Jak dále k této oblasti uvedl zaměstnanec Z1: *„Ono to je stejné, jako u uživatele U1, základem výchovy v ústavu byla péče o vlastní věci a sebe sama. Myslím tím, osobní a hygienickou očistu. Poté si uživatel uklízel své věci a svůj koutek, postel, skříň, a tak. Na zámku pomáhal při výzdobě prostředí různými věcmi, které dělal v rámci výchovných a terapeutických činností. On je šikovný na ruční a výtvarné práce, tak to ho bavilo.“* Zaměstnanec Z2 to doplnil: *„Uživatel se s ostatními podílel na vytvoření výzdoby ve společných místnostech zámku, chodeb, jídelny, vlastního pokoje. Trochu pomáhal i při okopávání záhonků v zámecké zahradě, sestřičkám při úklidu hřbitova a zámecké kaple.“* V období přípravy se uživatel začal seznamovat s domácností jako takovou, začal se učit třídit prádlo, prát, žehlit, začal s poznáváním čistících prostředků, s ovládáním domácích spotřebičů, jak vyplynulo z dokumentů. V závěrečném hodnocení přípravy je poznamenáno, že uživatel potřeboval poradit v péči o šaty, včetně praní, žehlení, ukládání do skříněk. I nadále potřeboval podpořit v ovládání domácích spotřebičů a při úklidu a údržbě čistoty v domácnosti. Zaměstnanec Z1 k tomu uvedl: *„Ono vše se během té krátké chvíle, co stráví ve cvičné domácnosti, nenaučí, jsme rádi, že k tomu dostal vůbec příležitost a že může dál rozvíjet svůj život. Je velmi šikovný, spousty věcí už v průběhu přípravy a nácviku pochopil, udělal, ale stále potřeboval dohled. Možná i pro svůj lepší pocit,*

vyžadoval pomoc zaměstnanců. “ Na můj dotaz, jak zvládá tyto činnosti dnes, uvedl zaměstnanec Z5: „*Ve svém bytě uklízí pravidelně, často pracuje i za svého spolubydlicího. Úklid domácnosti zvládá samostatně, co se týče údržby pořádku, potřebuje prozatím neustálý dohled, musí se mu často připomínat.*“ Zaměstnanec Z3 k tomu sdělil: “*O prádlo se postará sám, vypere i vyžehlí. Zvládá to, ale je nutné dohlédnout. Snaží se, aby se mu bydlelo dobře a vše, aby bylo podle jeho vkusu, občas to však působí jako skladiště. Miluje historii, kde jaký střep najde, donese domů, vše má pro něj nějakou cenu.*“ Podobně reagoval i zaměstnanec Z4 “*Praní, žehlení zvládá, umí to, ví to, ale argument je, proč budu dvakrát věšat prádlo, když mi do pračky vleze vše naráz a půjdu věšat jen jednou. Ani když je pěkně, nepověsí prádlo ven, nechá ho v domě, v tom je líný. Co se týká udržení pořádku v domácnosti, tak to zvládá sám, i když občas potřebuje dohled, protože se z něj stává vetešník.*“ Z vlastního pozorování mohu říci, že uživatel má velmi rád historii, archeologii. Byla jsem s ním na jedné vycházce, kde se svým oblíbeným detektorem kovů vyhledával. Je pravdou, že, co našel, donesl domů. Poté diskutoval s asistentkou, jestli si to může nechat a kam to dá. Při pozorování jsem také zjistila, že je velmi pořádný, byt má uklizený, čistý. Jeho sbírky nálezů má poskládané, urovnané na skříňkách, v poličkách. Prach na nich byl utřený. Při úklidu nevynechal nic, uklidil celou domácnost a nezapomněl ani na své domácí kytky.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U2 v oblasti domácích prací

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti domácích prací?

Bylo zjištěno, že v ústavu bylo o praní, žehlení a opravy prádla postaráno ze strany organizace. Uživatel vykonával lehké práce při údržbě okolí zámku, dále potom ruční a výtvarné práce pro zútulnění prostředí. Uklízel si své osobní věci, svou postel, svou skříň. Z šetření dále vyplynulo, že v období přípravy se uživatel začal seznamovat s domácností jako takovou, začal se učit třídít prádlo, prát, žehlit, začal poznávat čisticí prostředky, ovládat domácí spotřebiče. Ze závěrečného hodnocení přípravy vyplynulo, že uživatel potřeboval poradit v péči o šaty, včetně praní, žehlení, ukládání do skříněk. I nadále potřeboval podpořit v ovládnání domácích spotřebičů a při úklidu a údržbě čistoty v domácnosti. Dnes v chráněném bydlení uklízí pravidelně, úklid domácnosti zvládá samostatně, ale potřebuje prozatím neustálý dohled, především s udržením pořádku. Pro svou velkou zálibu, historii, je schopen obětovat celý byt a přinést do bytu cokoli, co najde. Jinak je

uživatel velmi pořádný, čistotný, pořádek si udržuje, obzvlášť péče o domácí kytky mu nedělá problémy. Dále bylo zjištěno, že o prádlo se uživatel postará sám, vypere, vyžehlí. Zvládá to, ale občas pracuje ledabyle, je nutné na něj dohlédnout, protože je líný.

6.2.2 Oblast přípravy stravy

V ústavu uživatel k této činnosti nedostal příležitost, což vyplynulo nejen z rozhovorů, ale i z dokumentů. Zaměstnanec Z1 mi k tomu řekl: *„Uživatel se k práci v kuchyni nedostal. Přípravu stravy zajišťoval náš stravovací úsek. O jídlo se mu, tak jako ostatním postarali zaměstnanci. Uživatel se poprvé k přípravě stravy dostal až v období přípravy, ve zřízené domácnosti.“* Z dokumentu hodnocení příprav na pobyt v chráněném bydlení vyplynulo, že uživatel zvládal samostatně základy stolování. V ovládání domácích spotřebičů potřeboval nutnou podporu. Přípravu jídel zvládal částečně, ale byla nutná podpora při udržení pořádku při vaření. Zaměstnanec Z2 mi k tomu také sdělil: *„Uživatel U2 byl velmi nervózní, měl ze všech nových věcí velký strach. Nedokázal udržet čistotu při vaření. Stále se na všechno ptal, potřeboval zpětnou vazbu, že vše dělá dobře. Já se ani nedivím, protože to pro něj bylo skutečně všechno nové a vše se teprve učil. Jak poznávat potraviny, kuchyňské náčiní, nádobí, spotřebiče, saponáty, postupy. Bylo toho na něj někdy moc a nezvládl to sám, potřeboval i nadále radu a ukázat, co a jak se dělá.“* Na mé dotazy, jak zvládá přípravu stravy dnes, v chráněném bydlení zaměstnanci odpověděli, zaměstnanec Z3: *„Má menší přehled, kde, co v kuchyni je, co, kde najde. Správné používání ingrediencí při přípravě pokrmů a samotný postup zvládá částečně. Pomáhá mu při tom obrázkový recept. Při vaření mu musíme pomáhat, nebo alespoň dohlížet, jak ovládá spotřebiče. Sám aktivitu v kuchyni nevyvíjí, pokud nemá službu, v kuchyni se nezdržuje. Pokud má ovšem službu, snaží se odvést výsledek, aby byli všichni spokojeni.“* Zaměstnanec Z4 mi k tomu uvedl: *„Pracuje zbrkle a křečovitě, během vaření má kolem sebe neuvěřitelný nepořádek, nehledí na čistotu. Je nervózní, má strach z neúspěchu, má strach, že ostatním nebude chutnat. Zmatkuje, i když používá obrázkový recept, vyžaduje naši pozornost a radu, aby si byl jistý, že vše bude dobré, aby ostatní neremcali.“* Podobně mluvil i zaměstnanec Z5, který dodal: *„Absolutně žádná čistota v kuchyni, rukama od těsta dokáže umatlat vše. Chce pracovat sám, jako jediný vyžaduje a má službu v kuchyni samotný. Když je sám, povede se mu to. Má však pořád strach, že ostatním nebude*

chutnat, proto chce, abychom ho neustále podporovali a hlídali, i když vše zvládne sám. Pokud má psaný recept, pracuje celkem samostatně, rád se utvrdí u nás o správném postupu. Koření zná celkem dobře, dochucování pokrmů zvládá také sám. Jen ten pořádek mu dělá problém. Žádná sláva, nehledí, co kam dá, kde, co spadne, ještě to rozšlape, špinavýma rukama sahá na vše. Je to největší šmudlinka z naší party, kuchyně po něm vypadá, jakoby vybuchla bomba.“ Z vlastního pozorování mohu tyto odpovědi potvrdit, uživatel zvládl sám přípravu pokrmu podle obrázkového receptu. S menšími problémy se obrátil na asistenta. Také potřeboval ujistit při ovládání spotřebičů. Jídlo připravil, ale na pracovní desce a ve dřezu zůstalo spousty špinavého nádobí a zbytků mouky, pokrmů, ořezků, obalů. Uživatel během vaření neudržel pořádek, ale nakonec vše sám uklidil.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U2 v oblasti přípravy stravy

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti přípravy stravy?

Bylo zjištěno, že v ústavu uživatel k této činnosti nedostal příležitost, stravu zajišťoval stravovací úsek. Z dokumentu hodnocení příprav na pobyt v chráněném bydlení vyplynulo, že uživatel zvládal samostatně základy stolování. V ovládání domácích spotřebičů potřeboval nutnou podporu. Přípravu jídel zvládal částečně, ale byla nutná podpora při udržení pořádku při vaření. Dále z rozhovorů vyplynulo, že dnes v chráněném bydlení zvládá přípravu stravy sám, s minimální podporou, spíše dohledem. Má menší přehled, kde, co v kuchyni najde. Postupy pomocí obrázkového receptu a správné používání ingrediencí zvládá částečně. Během vaření nedokáže udržet čistotu, má nepořádek. Při ovládání spotřebičů potřebuje dohled.

6.2.3 Oblast sebeobsluhy

Jak vyplynulo z rozhovorů, péče o zevnějšek a osobní hygiena nečinil uživateli v ústavu problém. Zvládal to, byl to základ výchovy v ústavu. Zaměstnanec Z2 mi k tomu řekl: *„S uživatelem nebyl v tomhle problém, dbal na to, aby chodil čistý, umytý, potrpěl si na to. Samozřejmě tím, že byli všichni pod stálým dohledem, tak se na to i velmi dbalo a kontrolovali jsme je. Snažili jsme se je v první řadě naučit alespoň to, aby o sebe pečovali.“* I v období přípravy se stav nezměnil. Z dokumentů vyplynulo, že koupání, sprchování, čištění zubů, vlastní očistu zvládal samostatně. Na mou otázku, jak o sebe pečuje uživatel dnes, mi zaměstnanci odpověděli, zaměstnanec Z4 *„Sám se o své prádlo stará, osobní hygienu dodržuje, i když*

na pravidelné mytí vlasů, musí být upozorněn asistentkou, stejně tak občas i na výměnu spodního prádla.“ Zaměstnanec Z5 mi k tomu řekl: „O svou očistu dbá, sprchuje se pravidelně, zuby si čistí. Když chce k holiči, řekne si sám, pomůžeme ho objednat a potom si tam zajde. Je to v místě, vše už si potom vyřídí a zaplatí. Dokázal nás však nemile překvapit, pustil sprchu, namočil ručník, strávil chvíli v koupelně, převlékl se a dělal, jakože se umyl. Přišli jsme na to, že to však neudělal. Proto ho od jisté chvíle musíme chodit kontrolovat, jestli se vážně sprchuje.“ Zaměstnanec Z3 mi k tomu uvedl: „S uživatelem jsou po této stránce problémy, od chvíle co ho občas kontrolujeme, se sice zlepšil, ale vlasy má neustále mastné, špinavé. Jsou pro něj přednější věci, než péče o zevnějšek. Rád používá PC, vyhledává na internetu různé věci, hodně čte. Chce se zdokonalovat v IN věcech, zajímá se o techniku, MP4, tablet. Vidí to u mladých ve vlaku, tak o tom vyhledává informace. No a jak potom ubíhá čas, tak už se nechce umývat, tak to šidí. Proto na něj musíme dohlížet.“

Vyhodnocení kompetencí uživatele U2 v oblasti sebeobsluhy

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti sebeobsluhy?

Bylo zjištěno, že péče o zevnějšek a osobní hygiena nečinil uživateli v ústavu problém. Zvládal to, byl to základ výchovy v ústavu. V období přípravy se stav nezměnil. Z dokumentů vyplynulo, že koupání, sprchování, čištění zubů, vlastní očistu zvládal samostatně. Dnes v chráněném bydlení je v této oblasti u uživatele nutná občasná kontrola, a to zejména při sprchování, mytí vlasů a výměně spodního prádla.

6.2.4 Oblast nakupování

V ústavu dostával příležitost nakupovat. Jak mi sdělil zaměstnanec Z1: „Sám uživatel byl jeden z mála, který chtěl nakupovat. Řekl si, že chce jít si něco koupit na sebe, něco na jídlo, nějaké maličkosti, knihy. Chodil nakupovat, ale vždy s doprovodem. Byl taková výjimka, my jsme mu to umožnili.“ Zaměstnanec Z2 mi k tomu řekl: „Jak začal mít možnost kapesného, po zavedení kapesného, postupně začal chodit ven nakupovat. Nikdo to moc neřešil, ale on ano. Byl zvyklý chodit nakupovat, tak to využíval dál. Vždycky však stále s doprovodem. To by si nikdo ze zaměstnanců v té době netroufnul ho pustit samotného.“ Jak vyplynulo dále z dokumentů, v období přípravy začal využívat uživatel více možnosti chodit

do restaurace, do obchodního domu, do cukrárny. Při nakupování potřeboval menší míru podpory, avšak nutnou podporu potřeboval v hospodaření s penězi. K oblasti nakupování dnes v chráněném bydlení mi zaměstnanci řekli, zaměstnanec Z4 „*Co je nutné, co je potřeba nakoupit do domácnosti neví, málo se orientuje, málo se v kuchyni pohybuje. Pokud mu řekneme, tak v pohodě nakoupí. V místním obchodě se orientuje dokonale. Sám si nakoupí vše, co potřebuje. Větší nákup pro ostatní pořizuje s lístečkem, nepamatuje si více položek. S finanční hotovostí nemá větší problém, menší mince zná. Na zbytečné utrácení je velice opatrný.*“ Zaměstnanec Z5 mi sdělil: „*Uživatel neví, co má nakoupit pro domácnost, ale pokud mu řekneme, tak to nakoupí. Na nákup chodí sám, pro větší nákup s lístečkem. Vše zvládne v pohodě. Je také hodně ovlivňován reklamama, vše chce zkoušet, v tom ho musíme hlídat. Oblečení si nekoupí, ale co se týká historie, to obětuje hodně. V práci si dokázal celý měsíc kupovat na svačinu jeden druh buchty. Říká, že neví, co se na svačinu kupuje. Tak jsme se na to zaměřili. V osobní drogerii ví, co mu chybí, nakoupí si sám. Ohlídá si i kredit na mobilu a dokoupí si jej na poště. Peníze si nechá občas zkontrolovat, aby měl jistotu, že je vše v pořádku, tam mu musíme ještě pomáhat a hlídat ho.*“ Zaměstnanec Z3 k tomuto řekl: „*Nakoupit zvládne, hodnotu peněz zná. Umí šetřit, zbytečně neutráci, ale pokud se rozhodne, tak vše upřednostňuje a utratí za věc, kterou chce, spousty peněz. Především cetek s imitací historie.*“ Obdobně jsou tyto informace zaneseny i v dokumentech, které jsem v rámci šetření analyzovala. Vyplývá z nich, že při hospodaření s penězi je nutná rada asistenta, že asistent sleduje výdaje a zůstatky uživatele a pomáhá mu s rozvržením peněz dle potřebnosti. Dále vyplývá, že menší radu asistenta potřebuje uživatel při nákupu potravin, hygienických potřeb, oblečení, obuvi a především elektroniky. Z vlastního pozorování mohu potvrdit, že uživatel dostal pro větší nákup lístek a peníze. Šel nakoupit, v obchodě všechny věci sám dal do nákupního košíku. U pokladny zaplatil a nezapomněl si počkat na paragon a upozornit prodavače, aby tam dal razítko a podpis. Vše potom doma s asistentem společně zkontrolovali.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U2 v oblasti nakupování

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti nakupování?

V ústavu uživatel dostával příležitost nakupovat, vždy však s doprovodem. Dále bylo zjištěno, že v období přípravy začal využívat uživatel více možnosti chodit

do restaurace, do obchodního domu, do cukrárny. Při nakupování potřeboval menší míru podpory, avšak nutnou podporu potřeboval v hospodaření s penězi. Jak vyplynulo z dokumentů a také z rozhovorů dnes v chráněném bydlení uživatel dokáže nakoupit samostatně. Radu asistenta potřebuje uživatel při větším nákupu potravin, hygienických potřeb, oblečení, obuvi a především elektroniky. K tomuto nákupu však potřebuje lísteček, seznam věcí, které má nakoupit. Dále bylo zjištěno, že nutná podpora je potřeba i nadále v hospodaření s penězi, ve sledování výdajů a zůstatků uživatele a s rozvržením peněz dle potřebnosti.

6.2.5 Oblast cestování

V ústavu cestoval uživatel jen v rámci organizovaných výletů a zájezdů, které pořádal ústav, jak mi sdělili zaměstnanci. Zaměstnanec Z1 mi k tomu také dodal: „*Uživatel v rámci dobrovolnických akcí trávil často ve Valticích. Dnes tam má opatrovníka. Cestoval tam s doprovodem vlakem, byl to jeden z výjimečných případů.*“ Na vycházky chodil po obci jen s doprovodem. Z dokumentů hodnocení příprav vyplynulo, že uživatel prohluboval znalosti související s nácvikem cestování autobusem, vlakem. Tyto cesty podnikal s doprovodem. Dále bylo zjištěno, že začal chodit na vycházky v obci sám a dodržoval i pravidla vycházek. Z dalšího šetření vyplynulo, že v současné době uživatel zcela zvládá samostatné vycházky. Chodí zejména vyhledávat detektorem kovů po polích. Dodržuje i pravidla vycházek. Zaměstnanec Z3 mi k tomuto sdělil: „*Denně cestuje vlakem do zaměstnání do Znojma, kde využívá i městskou dopravu. Ve městě jí využívá především, pokud jsou nějaké historické akce, jezdí po památkách, na staré hřbitovy, do nemocnice k lékaři. Cestuje občas i výletním vláčkem po Znojmě. Také cestuje vlakem k opatrovníkovi do Valtic. V cestování velký problém není, obzvlášť na naučených a přímých trasách. Problém mu dělá přesedání.*“ Zaměstnanec Z4 mi uvedl: „*Uživatel naučené trasy zvládá bez problémů. Přímé trasy v pohodě, nové trasy má velký problém, potřebuje podporu a ujištění. Lístek si dokáže koupit. Někdy je vystresovaný, že něco nestihne, že mu něco ujede, je křečovitý. Má strach, že mu autobus ujede a nepodívá se na druhou stranu.*“ Zaměstnanec Z5 také uvedl: „*Zvládá cestu vlakem, autobusem. Také jízdu na kole zvládá. V tomto je však ještě nutný nácvik, hlavně v dodržování bezpečnosti při jízdě.*“ Z dokumentů dále vyplynulo, že uživatel cestuje i sám k lékaři po předchozím objednání a konzultaci asistenta.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U2 v oblasti cestování

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti cestování?

Z rozhovorů vyplynulo, že v ústavu uživatel cestoval na výlety a zájezdy organizované ústavem, na vycházky chodil jen s doprovodem. Dále cestoval v rámci dobrovolnických akcí vlakem do Valtic, avšak s doprovodem. Z dokumentů hodnocení příprav vyplynulo, že uživatel upevňoval své znalosti v cestování vlakem a prováděl nácvik jízdy autobusem. Tyto cesty absolvoval s doprovodem. Dále bylo zjištěno, že začal chodit na vycházky v obci sám a dodržoval i pravidla vycházek. Z dalšího šetření vyplynulo, že dnes v chráněném bydlení uživatel zcela zvládá samostatné vycházky, dodržuje i jejich pravidla. Dopravními prostředky cestuje, dokáže sám využít autobus, vlak na cesty do zaměstnání a na cesty k opatrovníkovi do Valtic. Využívá i městské dopravy ve městě Znojmě. Také bylo zjištěno, že pokud má uživatel při cestování problém, dokáže zavolat mobilem asistenta. Uživatel nemá problémy na naučených trasách, v ostatních případech potřebuje radu asistenta.

6.2.6 Oblast zaměstnání

Možnost zaměstnání v ústavu neměl, byl bez zapojení, nedostal příležitost, což jsem zjistila nejen z dokumentů, ale i z rozhovorů. Zaměstnanec Z1 mi k tomuto uvedl: *„Uživatel, tak jako ostatní, do práce, do zaměstnání nechodil. Neměl vytvořené možnosti pracovat. Pomáhal pouze v areálu zámku, okopával záhonky, hrabal listí. Pomáhal v hospodářství se zvířátky a také pomáhal sestřičkám při úklidu zámecké kaple a hřbitova.“* Jak vyplývá z vyhodnocení připravenosti na pobyt v chráněném bydlení, tak v rámci přípravy se začal uživatel učit používat pracovní pomůcky, začal si osvojovat základní pracovní dovednosti, plnit pracovní úkoly. Zadanou práci zvládal s menší podporou. Na mou otázku, jak zvládá pracovat uživatel dnes, zda se podařilo získat a především udržet zaměstnání dotázaní zaměstnanci odpověděli. Zaměstnanec Z3: *„Zpočátku jsme byli rádi, že si uživatel zvykal na nové prostředí, na nové podmínky. Byl však první, komu se podařilo získat zaměstnání. Podařilo se pro něj získat práci na stálý pracovní poměr, pracuje ve Znojmě v organizaci zabývající se oděvnictvím. Od června 2011 má smlouvu o pracovním poměru na plný pracovní úvazek. Zaměstnavatel mu smlouvu prodloužil, není s ním problém. Do práce se těší, chvílemi měl nechuť, protože když vstával ráno kolem páté, tak ostatní spali. Motivují ho však peníze a také*

opatrovník je v tomto směru velkou oporou, utvrzuje ho v tom, že dělá dobře, že ostatní taky pracují. Říká mu, že ho mají rádi jako své děti a jejich děti taky pracují.“ Zaměstnanec Z4 mi odpověděl: „Byl první, kdo začal mít klasický pracovní rytmus. Přizpůsobil se dobře pracovnímu kolektivu, zapadl. Do práce se nyní těší. Má dobrý vztah se spolupracovníky, chodí s nimi na společné akce, narozeniny, vinobraní. Vzali ho mezi sebe. Navštěvují ho i doma. Po práci doma spíše odpočívá, ale pokud má službu, pracuje poctivě.“ Zaměstnanec Z5 mi k tomu řekl: „Jsme velmi rádi, že se pro uživatele podařilo získat práci. Je tam spokojený, práce ho baví. Občas má problémy se vstáváním, vstává velmi brzy a jezdí vlakem do Znojma každý den. Chvillemi je naštvaný, že ostatní nemusí nikam jezdit, vstávat. Hlavně zpočátku to špatně snášel, ale po naší domluvě a pomoci opatrovníka, pochopil, že mu práce přináší i výhody. Má velmi rád historii a část peněz, které si vydělá, obětuje právě na svého koníčka. Také to, že je ve Znojmě každý den, mu dává příležitost navštěvovat různé historické památky, to má rád.“ Informace ohledně zaměstnání se potvrdily i z dokumentace uživatele.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U2 v oblasti zaměstnání

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti zaměstnání?

Zjistila jsem, že v ústavu uživatel neměl možnost zaměstnání, byl bez zapojení, nedostal příležitost. Uživatel pomáhal při údržbě zámeckého parku, pomáhal se zvířaty v hospodářství a sestřičkám. Dále bylo zjištěno, že v rámci přípravy se začal uživatel učit používat pracovní pomůcky, začal si osvojovat základní pracovní dovednosti, plnit pracovní úkoly. Zadanou práci zvládal s menší podporou. Z šetření dále vyplynulo, že uživatel má od června 2011 smlouvu o pracovním poměru na plný pracovní úvazek. Pracuje na stálý pracovní poměr ve Znojmě v organizaci zabývající se oděvnictvím. Zaměstnavatel je spokojený a smlouvu uživateli prodloužil. Uživatel pracuje od roku 2011 nepřetržitě u stejného zaměstnavatele.

6.2.7 Rozhovory s respondenty o hodnocení vlivu změny na uživatele

Pro získání informací o uživateli, jsem pokládala respondentům, zaměstnancům stejné otázky:

- Jak hodnotíte rozvoj kompetencí uživatele po přestěhování a jeho schopnost žít v podporovaném bydlení?
- V jakých oblastech sledujete u uživatele největší pokrok?
- V čem měl uživatel problémy? Přetrvávají?
- Jaká případná negativa jste pozoroval u uživatele?

Zaměstnanec Z1 mi sdělil, že největší pokrok u uživatele vidí v samostatném cestování, ve větší samostatnosti pohybu, v možnosti rozhodovat se o svých věcech, v možnosti mít práci. Pobyť uživatele v nové službě spatřuje zaměstnanec Z1 jako *„...bezproblémové začlenění v novém prostředí. V rozvoji vlastní složky, chci, můžu. Myslím, že by zvládl hravě vaření jednoduchých jídel bez pomoci, ale tady je jeho stránka lenosti. Částečně se také zhoršila oblast péče o vlastní osobu, hlavně hygiena, oblečení. Danou svobodu využil po svém. Největší rozvoj nastal u uživatele v oblasti zaměstnání, má stálý pracovní poměr. Denně dojíždí za prací do Znojma, má v pracovním kolektivu své známé. Také jezdí na návštěvy za opatrovníkem, cestování zvládá také dobře.“* Dále zaměstnanec Z1 uvedl, že uživatel *„...by chtěl do podporovaného bydlení, ale zároveň si uvědomuje, že by musel být více aktivní. Zvládl by to, ale musel by mít k sobě ještě jednoho klienta služby.“*

Zaměstnanec Z2 vidí největší pokrok v pracovním uplatnění, v zodpovědnosti k práci. Sdělil také, že *„...pravidelná docházka do práce podpořila u uživatele osobnostní složku, vím, že musím, že chci. Pomohlo mu to i v rozvoji společenského jednání v kontaktu s cizími lidmi.“*

Otázku rozvoje v oblasti samostatného cestování, pracovního uplatnění a otevřenější komunikace zmínil i zaměstnanec Z3. Rovněž uvedl, že *„...nechává se strhnout svým spolubydlícím, přebírá jeho špatné návyky, hlavně trochu leniví.“* Také zaměstnanec zdůraznil, že uživatel potřebuje i nadále podporu ve vyřizování úředních záležitostí, dohled při vaření a častou kontrolu pořádku a osobní hygieny. Také uvedl, že u uživatele nezpozoroval žádné problémy, možná jen občasné neshody se spolubydlícím.

Přínos změny prostředí a služby vidí zaměstnanec Z4 jako *„...velký posun v samostatnosti, bezproblémové začlenění v pracovním kolektivu a z toho vyplývající rozhodování, pocit důležitosti.“* Zaměstnanec Z4 také uvedl, že se uživatel dokázal dobře začlenit, využívá dostupné služby v obci i v místě svého pracoviště a navštěvuje také společenské akce. Také k tomu dodal: *„Plní si své sny, může*

chodit, kam chce, navštěvovat své zájmy o historii, věnovat se plně koníčku, bez podpory.“

Zaměstnanec Z1 i zaměstnanec Z5 uvedli negativní jevy, které se u uživatele objevily, popsali to jako lenošení. Zaměstnanec Z1 řekl „...občas u uživatele vzniká to, že já chodím do práce, teď po mě nic nechtějte, ať to udělá někdo jiný.“ Zaměstnanec Z5 také k otázce možného přesunu do podporovaného bydlení řekl: „Myslím si, že prozatím na to nemá. Je velmi nejistý, potřebuje mít pocit, že je s někým.“

Vyhodnocení získaných informací od respondentů, zaměstnanců

Zaměstnanci hodnotili vliv změny služby a prostředí na uživatele velmi kladně. Nejznamenatelnější pokrok po přestěhování vidí u uživatele v získání zaměstnání a zejména jeho udržení, v zodpovědnosti k práci. Jak uvedli, tato práce podpořila u uživatele osobnostní složku a rozvoj společenského jednání s cizími lidmi, otevřenější komunikaci. Dále bylo zjištěno, že zaměstnanci u uživatele spatřují ve změně velký přínos v samostatnosti, v bezproblémovém začlenění nejen v pracovním kolektivu, ale i v obci. Pozitiva vidí zaměstnanci v tom, že si uživatel plní své sny, věnuje se svému koníčku. Další oblastí, ve které zaměstnanci naznačili pokrok u uživatele je oblast cestování. Problémy zaměstnanci v průběhu pobytu u uživatele nepozorovali, pouze občasné neshody se spolubydlícím. Zaměstnanci také uvedli, že se u uživatele zhoršila oblast péče o osobní hygienu a nedbalosti o vzhled, přisuzují to jeho lenosti. K otázce přestěhování do podporovaného bydlení mají zaměstnanci rozdílné názory. Někteří uvedli, že by to zvládl, ale musel by být více aktivní, jiní, že by to nezvládl, protože je nejistý a musí mít pocit, že není sám. Také uvedli, že potřebuje i nadále podporu ve vyřizování úředních záležitostí, někdy dohled při vaření a zejména častou kontrolu pořádku a osobní hygieny.

Dílčí závěr a shrnutí výsledků uživatele U2

Z provedeného výzkumného šetření u uživatele U2 je patrné, že v ústavu bylo o praní, žehlení, opravy prádla a vaření postaráno ze strany organizace. Uživatel vykonával lehké práce při údržbě okolí zámku, ruční a výtvarné práce výzdobu prostředí. Uklízel si své osobní věci. S péčí o zevnějšek a osobní hygienou neměl uživatel problém. Jako jeden z mála dostával příležitost nakupovat, vždy však s doprovodem. Cestoval na výlety a zájezdy organizované ústavem a v rámci

dobrovolnických akcí, na vycházky chodil jen s doprovodem. Neměl možnost zaměstnání, nedostal příležitost, pomáhal pouze při údržbě zámeckého parku a v hospodářství.

V období přípravy se uživatel začal seznamovat s domácností jako takovou, učil se třídit prádlo, prát, žehlit, rozlišovat čisticí prostředky, ovládat domácí spotřebiče. Začal chodit více do restaurace, do obchodního domu, do cukrárny, na nákupy. Upevňoval své znalosti v cestování vlakem a prováděl nácvik jízdy autobusem. Tyto cesty absolvoval s doprovodem. Na vycházky v obci chodil sám a dodržoval i pravidla vycházek. Zvládl se naučit základy stolování. Při nakupování, v péči o šaty, včetně praní, žehlení, ukládání do skříněk, v ovládání domácích spotřebičů, při úklidu a údržbě čistoty v domácnosti, při přípravě jídel, při cestování i v oblasti zaměstnání potřeboval podporu a pomoc. Nejvíce potřeboval podpořit a poradit v hospodaření s penězi.

Dnes v chráněném bydlení uživatel zvládá samostatně úklid domácnosti, o prádlo se uživatel postará sám, vypere, vyžehlí. Zvládá to, ale občas pracuje ledabyle, je nutné na něj dohlédnout. Přípravu stravy s pomocí obrázkového receptu a ovládání spotřebičů zvládá s minimální podporou, spíše dohledem. Během vaření nedokáže udržet čistotu. Dokáže samostatně nakoupit, radu potřebuje při větším nákupu potravin, hygienických potřeb, oblečení, obuvi a především elektroniky. Využívá lístečkovou metodu. Zcela zvládá samostatné vycházky, dodržuje i jejich pravidla. Dopravními prostředky cestuje, dokáže sám využít autobus, vlak na cesty do zaměstnání a k opatrovníkovi. Využívá i městské dopravy ve městě Znojmě. Pokud má při cestování problém, dokáže zavolat mobilem asistenta. Uživatel nemá problémy na naučených trasách, v ostatních případech potřebuje radu asistenta. V oblasti sebeobsluhy nastala změna k horšímu, u uživatele je nutná občasná kontrola, a to zejména při sprchování, mytí vlasů a výměně spodního prádla. Nutná podpora je potřeba i nadále v hospodaření s penězi, ve sledování výdajů a zůstatků uživatele a s rozvržením peněz dle potřebnosti. Velká změna nastala v oblasti zaměstnání, uživatel má od června 2011 smlouvu o pracovním poměru na plný pracovní úvazek. Pracuje ve Znojmě v organizaci zabývající se oděvnictvím. Uživatel zde pracuje nepřetržitě dodnes.

Zaměstnanci hodnotili vliv změny služby a prostředí na uživatele velmi kladně. Nejznatelnější pokrok vidí v získání zaměstnání a zejména jeho udržení. Podle nich, tato práce podpořila u uživatele osobnostní složku a rozvoj

společenského jednání s cizími lidmi, otevřenější komunikaci. Velký přínos spatřují zaměstnanci v samostatnosti, v bezproblémovém začlenění uživatele nejen v pracovním kolektivu, ale i v obci. Jako pozitivní hodnotí, že si uživatel plní své sny, věnuje se svému koníčku. Další oblastí, ve které zaměstnanci naznačili pokrok u uživatele je oblast cestování. Po přestěhování zaměstnanci pozorovali pouze občasné neshody se spolubydlicím. Potvrdili i zhoršení v oblasti péče o osobní hygienu. Také uvedli, že uživatel potřebuje i nadále podporu ve vyřizování úředních záležitostí, někdy dohled při vaření a zejména častou kontrolu pořádku a osobní hygieny. K otázce přestěhování do podporovaného bydlení mají zaměstnanci rozdílné názory.

6.3 Vyhodnocení získaných informací Uživatel U3

věk: 29 let

stupeň postižení: středně těžké mentální postižení

Rodiče v době podání žádosti o ústavní výchovu ve výkonu trestu. Než nastoupil do ústavu, byl umístěn v dětském domově. Ve 12 letech bylo na základě diagnostiky konstatováno, že nemá schopnosti na to se vzdělávat. Po zřízení kursu pro dospělé v ústavu, ukončil v roce 2011 vzdělávání – základy trivia. Je bez kontaktu s rodinou.

umístění v zámku Břežany: od roku 1989 – v 5 letech

6.3.1 Oblast domácích prací

Praní, žehlení a opravy prádla uživatel v ústavu nevykonával. Vyplynulo to nejen z dokumentů organizace, ale i z rozhovorů se zaměstnanci. Tyto činnosti vykonávali zaměstnanci ústavu. *„Uživatel pracoval jako ostatní, při práci na zahrádce, okopával, hrabal trávu, sbíral spadlé listí v zámeckém parku. V hospodářství se staral o zvířátka, hlavně ta malá, velkých se bál. Občas pracoval v keramické a truhlářské dílně, ale to jen v rámci terapeutických činností“*, uvedl zaměstnanec Z1. Zaměstnanec Z2 mi k tomu dodal: *„Uživatel byl zapojován do prací, které souvisely s úklidem vlastního, pokoje, koutku. Hlídal jsme především, jak má uklizené své věci, v pokoji a ve skříni. V rámci terapeutických a výchovných činností dělal ruční a výtvarné práce k výzdobě prostředí.“* Z dokumentů z průběhu přípravy a z vyhodnocení přípravy na přestěhování vyplynulo, že uživatel v péči o šaty, tj. v praní, žehlení, třídění a opravách prádla potřeboval i nadále radu a podporu. Také při úklidu a údržbě vlastní domácnosti, zejména při používání

saponátů. Rovněž byla i nadále nutná podpora v ovládnání domácích spotřebičů. Toto mi také potvrdil zaměstnanec Z2, který k uvedenému řekl: „*Uživatel se po celou dobu v ústavu zajímal hlavně o zpěv, má vrozený talent na zpívání, hře na nástroje. Zpočátku měl neustále tendence se na něco vymlouvat a nebral celou přípravu vážně. Ale to spíše využíval toho, že pokud něco musel, byl většinou omluven, protože zkoušel na různá vystoupení, na představení v rámci reprezentace ústavu. Později pochopil, že zpěv zůstane i nadále koníčkem a že mu přestěhováním nastanou i nějaké povinnosti. Při všech činnostech, které byly ve cvičné domácnosti zkoušeny, potřeboval ještě pomoc a radu asistentů.*“ K dnešnímu stavu v této oblasti mi zaměstnanci sdělili, zaměstnanec Z3 „*Umí si sám vyprat i vyžehlit, prádlo umí roztrždit. Domácnost si umí uklidit. Rozumově na to má, ale je v to v jeho lenosti, prádlo se žehlit nemusí, raději ho skládá, pak sedí u televize. Pokud má náladu, umí si vlastní věci a byt uklidit poctivě, má však v zásobě hodně výmluv, aby nic dělat nemusel. Je manuálně zručný, ví, co a jak, ale líný. Protože problémy přetrvávají, má jako jediný uživatel nyní přesně vypracovaný manuál kdy, co má v domácnosti udělat, kdy utřít prach, kdy uklidit koupelnu a podobně.*“ Zaměstnanec Z5 mi řekl: „*Sám si umí vyprat i vyžehlit, zvládá to. Dělá to však ledabyly, musíme ho kontrolovat a hlídat.*“ Zaměstnanec Z4 uvedl: „*Všechno zvládne sám, ale práci odbývá. Já to potom udělám, říká, raději by si koupil nové, než, aby to vypral, místo prášku a aviváže si dokáže nakoupit sladkosti. Musí se na něj hodně dohlížet, nedbá na své bydlení. Je manuálně zručný, ale líný.*“ V rámci pozorování jsem zjistila, že při úklidu domácnosti za dozoru asistenta uživatel vyndával z pohovek, ze zásuvek, ze skříní papírky od oplatků, brambůrek. Zaměstnanec Z4 mi k tomu dodal: „*Toto dělá, abychom nevěděli, že něco dostal, něco si koupil.*“ Z dokumentů jsem potom ověřila, že uživatel prádlo umí vytrždit, vyprat, vyžehlit. Domácnost si umí uklidit. Pracovat umí samostatně. Práci na zahrádce taky vykonává. V plánech podpory je také zaznamenáno, že ve všech činnostech je nutná kontrola.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U3 v oblasti domácích prací

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti domácích prací?

Z šetření vyplynulo, že uživatel v ústavu nepral, nežehlil ani prádlo neopravoval. Vykonával pouze drobné práce při údržbě zámeckého parku a zahrady, pomáhal při pracích v hospodářství. Dále bylo zjištěno, že v období přípravy uživatel v péči o šaty, tj. v praní, žehlení, třídění a opravách prádla potřeboval i nadále radu

a podporu. Také při úklidu a údržbě vlastní domácnosti, zejména při používání saponátů. Rovněž byla i nadále nutná podpora v ovládní domácích spotřebičů. Z rozhovorů vyplynulo, že uživatel dnes v chráněném bydlení tyto práce zvládá samostatně. Uživatel umí prádlo vytřít, vyprat, vyžehlit. Domácnost si umí uklidit. Pracovat umí samostatně. Práci na zahrádce taky vykonává. Dělá to však ledabyle, musí se kontrolovat a hlídat. Je líný a je u něj potřeba stálá kontrola a dohled. Jako jediný uživatel má vypracovaný manuál kdy, co má v domácnosti udělat, uklidit. V záznamech je také uvedeno, že ve všech činnostech je nutná kontrola.

6.3.2 Oblast přípravy stravy

V ústavu nedostal uživatel příležitost, byl bez zapojení, tuto činnost vykonával stravovací úsek, jak bylo zjištěno z dokumentů a rozhovorů. Z dokumentů v období přípravy vyplynulo, že se uživatel začal učit ve zřízené domácnosti ovládat domácí spotřebiče, učil se poznávat potraviny, koření, postupy při vaření. Zároveň je v záznamech uvedeno, že uživatel zvládl základy stolování, přípravu jídel zvládl také samostatně za pomoci obrázkového receptu s mírným dohledem. I nadále byla nutná pomoc při udržení pořádku při vaření a při ovládní domácích spotřebičů. Jak zvládá přípravu stravy uživatel dnes, to byla další otázka na zaměstnance. Zaměstnanec Z4 mi odpověděl: *„Nejraději by vařil pořád, má výborné úspěchy při vaření dle obrázkového receptu. Klidně zvládne i celý oběd, výborně se orientuje v kuchyni, horší je to s pořádkem a čistotou během vaření.“* Zaměstnanec Z3 řekl: *„Vaří sám, i bez receptu, hodně si pamatuje. U surovin, o kterých víme, že mu chutnají, musí zpívat nebo se musí hlídat, aby neujídal, jeho největší motivací je jídlo. Dochutí, uvaří dobře. Problém je potom v úklidu kuchyně.“* Zaměstnanec Z5 řekl: *„V kuchyni pracuje rád, nabízí se i nad rámec služby, samostatně se zapojuje. Kde, co je v kuchyni ví, orientovat se zvládá výtečně. Správně používá ingredience i postupy. Problém je skutečně v úklidu kuchyně během vaření a po vaření. Kuchyně vždy vypadá, jako by právě vybuchla bomba.“* Z vlastního pozorování jsem zjistila, že uživatel skutečně umí vařit zcela samostatně, připravoval oběd pro všechny dle obrázkového receptu. Všechny suroviny si bez problémů nachystal. Postup zvládl zcela sám, uvařil i jídlo dochutil. Při práci nepotřeboval pomoc s ovládní domácích spotřebičů. Některé suroviny a špinavé nádoby zůstávalo na kuchyňské lince, během vaření uživatel nádoby neumýval. Připravil zcela sám talířky, příbory, ubrousky,

skleničky a pití na stůl. Po večeři sám uživatel vše uklidil, měl však spousty připomínek a výmluv. Asistent jeho práci zkontroloval.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U3 v oblasti přípravy stravy

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti přípravy stravy?

Bylo zjištěno, že v ústavu nedostal uživatel příležitost, nevařil, tuto činnost vykonával stravovací úsek. Z dokumentů z období přípravy vyplynulo, že se uživatel začal učit ve zřízené domácnosti ovládat domácí spotřebiče, učil se poznávat potraviny, koření, postupy při vaření. Zároveň je v záznamech uvedeno, že uživatel zvládl základy stolování, přípravu jídel zvládl také samostatně za pomoci obrázkového receptu s mírným dohledem. I nadále byla nutná pomoc při udržení pořádku při vaření a při ovládání domácích spotřebičů. Dalším šetřením bylo zjištěno, že dnes v chráněném bydlení zvládne uvařit zcela samostatně za pomoci obrázkového receptu. Některá jídla zvládne připravit i bez receptu. Orientuje se dobře v kuchyni, dobře jídla dochucuje. Pracuje v kuchyni rád. Problémy má uživatel s udržením pořádku během vaření a při úklidu kuchyně. Tady je nutná kontrola a dohled. Domácí spotřebiče ovládá zcela samostatně.

6.3.3 Oblast sebeobsluhy

Jak vyplynulo z rozhovorů, v této oblasti neměl uživatel v ústavu problémy, byl to základ výchovy v ústavu. Ze záznamů v období přípravy bylo zjištěno, že uživatel osobní hygienu a osobní očistu zvládá zcela samostatně. Na mou otázku, jak zvládá péči o zevnějšek a osobní hygienu uživatel dnes v chráněném bydlení, mi zaměstnanec Z3 odpověděl: *„V oblasti osobní hygieny je dobré na něj občas dohlédnout. Problém mu dělá i vlastní posouzení nutnosti umýt si vlasy. Úkony zvládá, ale často trpěl infekčními problémy intimních míst, objevily se vřidky na kůži, proto se stalo nutností, kontrolovat dodržování péče o sebe. Ví, co se patří, ale je skutečně nutnost, každý večer dohlédnout.“* Zaměstnanec Z4 mi řekl: *„Uživatel ví moc dobře, jak má o sebe pečovat. V ústavu s ním problémy v této oblasti nebyly. Tady jsme mu zpočátku důvěřovali a taky se nám to vymstilo. Nyní jej musíme kontrolovat, aby nás nešidil. Nechce se mít, argumentuje, že má alergie, že ho voda vysušuje, že přece nebude tolik za vodu platit, neustále se na něco vymlouvá.“* Zaměstnanec Z5 mi k tomu řekl: *„U uživatele je nejhorší to, že všechno moc dobře chápe, zvládá. Ví, co má dělat, jak o sebe pečovat, kdy se koupat, kdy si čistit zuby,*

kdy si umývat vlasy. Ví, kdy a jaké prádlo si má obléknout. Musíme na něj však dohlížet, jelikož se mu nechce, je líný.“ Z dokumentů bylo zjištěno, že uživatel zvládá oblékání, používání toalety a osobní hygienu zcela samostatně, avšak je stále nutný dohled. Dále bylo zjištěno, že je nutná podpora i při užívání léků. Toto bylo ověřeno i v rámci pozorování, kdy asistent podával a chystal uživateli léky.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U3 v oblasti sebeobsluhy

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti sebeobsluhy?

Bylo zjištěno, že uživatel neměl v ústavu problémy, byl to základ výchovy v ústavu. Ze záznamů v období přípravy bylo zjištěno, že uživatel osobní hygienu a osobní očistu zvládá zcela samostatně. Dále bylo zjištěno, že dnes v chráněném bydlení uživatel zvládá oblékání, používání toalety a osobní hygienu zcela samostatně. Nicméně je u něj nutná pravidelná kontrola a dohled, jelikož toto se snaží nevykonávat denně. Nutná podpora je při užívání léků.

6.3.4 Oblast nakupování

Z dostupných dokumentů a z rozhovorů bylo zjištěno, že uživatel v ústavu neměl příležitost nakupovat. Po zavedení kapesného začal s nákupy, vždy však s doprovodem. Z materiálů vyhotovených v rámci období příprav bylo zjištěno, že uživatel započal uskutečňovat nákupy, započal navštěvovat obchody, restaurace, cukrárnu a ostatní místní služby. Při uskutečnění nákupu potřeboval stále podporu. V hospodaření s penězi byla také nutná vysoká míra podpory. Na můj dotaz, jak to zvládá uživatel dnes v chráněném bydlení, asistenti chráněného bydlení odpověděli, zaměstnanec Z3: *„Uživatel umí číst a je dost komunikativní, proto nemá při nakupování problém. Má přehled o tom, co je potřeba nakoupit. Jídlo je jeho motivací. Umí číst, přečte si jídelníček a hned zjišťuje, jestli něco nechybí, jde to hned nakoupit. Horší je to v oblasti šetření financí, rád nakupuje i nepotřebné věci. Hodně utrácí, pokud ho upozorníme, hned argumentuje: peníze se mají točit, na co je máme, do hrobu si je nevezmu, je to s ním těžší.“* Zaměstnanec Z5 mi sdělil: *„Pro svou potřebu si dokáže nakoupit vše, někdy až nad míru, rád jí, takže hlavně jídlo, sladkosti. Společný nákup zvládne i bez lístečku, má přehled a hodně si pamatuje. Problém je, že ho musíme hlídat, kolik peněz a za co vydává. Musíme dohlížet na výdaje a stav jeho financí.“* Zaměstnanec Z4 mi uvedl: *„Hodnotu peněz zná, horší je to v oblasti šetření financí, neumí šetřit. Rád nakupuje nepotřebné věci,*

stačí mu pocit moct nakoupit. Podpora je nutná především v tom, aby si nakoupil, co skutečně potřebuje. Je kontrolována i cena věcí, které si nakupuje. Veškeré své úspory dokáže utratit především za jídlo. Také se mu musí kontrolovat, kolik utratí za kredit na telefon. Ten si zvládne nakoupit na poště sám.“ Z dokumentů bylo zjištěno, že v oblasti nakupování, je potřeba uživatele podpořit, zejména při rozhodování, za co peníze utratit. Důležité je i nadále uživatele podpořit a poradit v hospodaření s penězi. Při pozorování uživatele při nákupu bylo zjištěno, že na nákup měl určitý obnos peněz. V obchodě se dobře vyznal, věděl, kde co najde. Kupoval si drogistické věci pro hygienickou potřebu. Důkladně si prohledával v regálech, hledal ceny, počítal, dokázal si porovnat cenu a spočítat, že mu vyjdou peníze i na nějakou dobrotu, sladkost. U pokladny zaplatil, poděkoval, vzal si lístek.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U3 v oblasti nakupování

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti nakupování?

V ústavu uživatel nenakupoval, první příležitost využil až se zavedením kapesného. Nakupoval však s doprovodem. Dále z dokumentů vyplynulo, že v období příprav uživatel započal uskutečňovat nákupy, započal navštěvovat obchody, restaurace, cukrárnu a ostatní místní služby. Při uskutečnění nákupu potřeboval stále podporu. V hospodaření s penězi byla také nutná vysoká míra podpory. Ze šetření bylo zjištěno, že dnes v chráněném bydlení uživatel nemá při nakupování problém. Má přehled o tom, co je potřeba nakoupit. Hodnotu peněz zná. Horší je to v oblasti šetření financí, rád nakupuje i nepotřebné věci. Je potřeba uživatele podpořit, zejména při rozhodování, za co peníze utratit. Důležité je i nadále uživatele podpořit a poradit v hospodaření s penězi.

6.3.5 Oblast cestování

V ústavu cestoval jen v rámci organizovaných výletů a zájezdů organizací, jak bylo zjištěno z dokumentů. K uvedenému mi zaměstnanec Z1 sdělil: *„Od malička má talent na zpěv, má hudební sluch, hraje a zpívá. Hodně cestoval na různá vystoupení, reprezentoval ústav v různých soutěžích. Vždy však s doprovodem.“* Zaměstnanec Z2 dodal: *„Zpíval v zámecké skupině, zpíval u sestřiček v kostele. Chodil vystupovat na mnohé akce, v obci, ale i po celé republice. Nikdy však nechodil a nejezdil sám.“* Z dokumentů dále vyplývá, že po roce 2007 začaly vycházky za brány ústavu, vždy však s doprovodem. Dále bylo

zjištěno, že v období přípravy samostatné vycházky zvládal, při ostatním cestování, při jízdách vlakem a autobusem potřeboval nutně podporu a dohled. Na můj dotaz, jak zvládá cestování dnes, odpověděli zaměstnanci, zaměstnanec Z4: *„V cestování nemá problém, zvládá cestovat vlakem, autobusem. Jezdí k opatrovnické rodině na Břeclavsko, zvládá cestovat do zaměstnání do Znojma.“* Zaměstnanec Z3 uvedl: *„Chodí ven na vycházky, jezdí autobusem, vlakem. Domluví se, nemá problém cestovat. Na nacvičených trasách bez problémů. Je schopen zajet si i k odbornému lékaři do Znojma sám, i o zprávu si řekne, má přehled, hodně si pamatuje. V nemocnici se vyzná, zeptá se, nemá problém.“* Zaměstnanec Z5 mi sdělil: *„Samostatné vycházky zvládá zcela bez problémů. Dodržuje i pravidla vycházek. Cestuje vlakem, autobusem. Zajede si do ústavu na dílny, do pěveckého sboru, do zpěvu. Cestuje samostatně do Znojma za prací, k lékaři, nemá v tom problém. Přes zpěv se dostane mezi spousty lidí a cestuje na spousty míst. Na nová, vzdálená místa, kde vystupuje, však jezdí s doprovodem.“* Z dokumentů vyplynulo, že uživatel zvládá samostatně nacvičené trasy, do Břežan, po Znojemsku a na Břeclavsko. Na zcela nových trasách potřebuje poradit.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U3 v oblasti cestování

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti cestování?

Z rozhovorů a z dokumentů bylo zjištěno, že v ústavu cestoval jen v rámci organizovaných výletů a zájezdů. Cestoval na různá vystoupení, reprezentoval ústav v pěveckých soutěžích, na které cestoval s doprovodem. Po roce 2007 začaly vycházky za brány ústavu, vždy však s doprovodem. Dále bylo zjištěno, že v období přípravy samostatné vycházky zvládal, při ostatním cestování, při jízdách vlakem a autobusem potřeboval nutně podporu a dohled. Z dalšího šetření vyplynulo, že dnes zvládá samostatné vycházky zcela bez problémů. Dodržuje i pravidla vycházek. Cestuje vlakem, autobusem, zvládá samostatně nacvičené trasy, Na nových trasách potřebuje poradit.

6.3.6 Oblast zaměstnání

V ústavu nedostával uživatel příležitost, možnost zaměstnání, jak bylo zjištěno z dokumentů a rozhovorů. Vykonával pouze jednoduché práce v areálu zámku, zejména práce při údržbě zámeckého parku. Jak vyplývá z vyhodnocení připravenosti na pobyt v chráněném bydlení, v rámci přípravy se započal učit

používat pracovní pomůcky, začal si osvojovat základní pracovní dovednosti, plnit pracovní úkoly, zadanou práci zvládal s menší podporou a potřeboval dohled. K uvedenému mi zaměstnanec Z2 řekl: „V období přípravy měl každý na začátku problém pochopit, jak vlastně funguje pracovní den, co jsou pracovní povinnosti, jaké jsou základní pracovní návyky. Ukazovali jsme jim nejprve pracovní návyky našich zaměstnanců. Poté jsme jeli i na exkurzi do jednoho podniku, aby viděli, jak to funguje ve skutečnosti. Uživatel se velmi rychle učil, měl přehled. Zjistili jsme, že mu nedělá problém manuálně pracovat. Nicméně jsme zpozorovali, že u práce dlouho nevydržel, vždy něco odpoutalo jeho pozornost, nedokázal se soustředit.“ Z dokumentů jsem zjistila, že dnes uživatel pracuje na dohody o vykonání práce, brigádně. Pomáhá při pracích na zahrádce. V roce 2012 se mu podařilo najít práci, smlouva

na dobu určitou v kině ve Znojmě, jednalo se o úklidové práce. Smlouva mu nebyla prodloužena. Jak k tomu řekl zaměstnanec Z3: „Zaměstnavatel nebyl spokojen, ne že by UI nepracoval, nebyl důsledný. Na úkor práce však hovořil s lidmi, pracoval rychle, aby se mohl dívat na filmy či navštívit internet. Vzhledem k vnucování, ba až obtěžování, přes skype, přes SMS, neustále prozvánění i samotného majitele, o práci přišel. V létě jsme mu zajistili brigádu v zemědělství. Tady se projevila jeho lenost, neustále se na něco vymlouval, něco vymýšlel, nakonec byla brigáda ze strany zaměstnavatele ukončena.“ Zaměstnanec Z4 mi řekl: „Naskytl se i příslib dalšího zaměstnání, avšak neustále tam prozváněl, vnucoval se, obtěžoval, proto nakonec práci nezískal.“ Zaměstnanec Z5 mi sdělil: „My se snažíme práci pro něj najít. Když nějakou najdeme, sám to dokáže pokazit. Neustále o tom mluvíme a rozebíráme to. Je manuálně zručný, male je líný. Dokáže i hodně lhát. Občas říká, že spousta lidí, i zdravých, nepracuje, proč by musel zrovna on. Je to s ním těžké.“ Z dokumentů bylo dále zjištěno, že uživatel potřebuje pomoc při sepsání žádosti o práci. Potřebuje získat návyky souvisejících se zařazením do stálého pracovního procesu, nácvik pracovního rytmu.

Vyhodnocení kompetencí uživatele U3 v oblasti zaměstnání

K jaké změně kompetencí došlo u uživatele v oblasti zaměstnání?

Zjistila jsem, že v ústavu nedostával uživatel příležitost, možnost zaměstnání. Vykonával pouze jednoduché práce zejména práce při údržbě zámeckého parku. Jak vyplývá z vyhodnocení připravenosti na pobyt v chráněném bydlení, v rámci

přípravy se započal učit používat pracovní pomůcky, začal si osvojovat základní pracovní dovednosti, plnit pracovní úkoly, zadanou práci zvládal s menší podporou a potřeboval dohled. Uživatel se velmi rychle učil, měl přehled, neměl problém manuálně pracovat. U práce však dlouho nevydržel, vždy něco odpoutalo jeho pozornost, nedokázal se soustředit. Dále bylo zjištěno, že v roce 2012 se mu podařilo najít práci, smlouva na dobu určitou v kině ve Znojmě, jednalo se o úklidové práce. Smlouva mu nebyla prodloužena, vzhledem k jeho chování a využívání pracovní doby. Z dokumentů jsem zjistila, že uživatel občas pracuje na dohody o vykonání práce, brigádně. Pomáhá při pracích na zahrádce. Uživatel potřebuje i nadále pomoc při sepsání žádosti o práci. Potřebuje získat návyky souvisejících se zařazením do stálého pracovního procesu, je manuálně zručný, ale je líný.

6.3.7 Rozhovory s respondenty o hodnocení vlivu změny na uživatele

Stejně tak, jak u předchozích uživatelů, i zde jsem respondentům, zaměstnancům pokládala stejné otázky:

- Jak hodnotíte rozvoj kompetencí uživatele po přestěhování a jeho schopnost žít v podporovaném bydlení?
- V jakých oblastech sledujete u uživatele největší pokrok?
- V čem měl uživatel problémy? Přetrvávají?
- Jaká případná negativa jste pozoroval u uživatele?

Zaměstnanec Z3 mi sdělil, že po přestěhování se u uživatele vyskytly problémy v soužití se skupinou, především se spolubydlícím a v udržení pořádku na pokoji. Také uvedl, že pořádek na pokoji se musí neustále kontrolovat, že problém s udržením pořádku přetrvává. Rovněž uvedl: *„Zneužívá postižení ve svůj prospěch, dokáže prodat svůj výrobek, aby měl peníze na mlsky, je i takový, že si od lidí vyptá. Hodně se ohání svými právy, podle něj má jen práva, ale povinnosti ne. Je si vědom, co si může dovolit, ale spousty věci porušuje, dokáže asistentům lhát.“* Jak dále uvedl zaměstnanec Z3: *„Má strach z toho, jak budou lidé reagovat na jeho postižení. Na to, že vyrůstal v ústavu, že je jiný. Naopak někdy, když vidí citlivější lidi, hlavně starší, dokáže zneužít toho, že je postižený. Povídá jim svůj osud, hraje na city. Tím si od lidí získá náklonnost, ale postupně to začíná zneužívat, až ztrácí důvěru a lidi se od něj odvrací.“* Rozvoj kompetencí však vidí zaměstnanec Z3 u uživatele

velmi kladně. Sdělil, že je schopen se o sebe postarat, domácí práce zvládá, nakupování také, vaří rád, cestování mu nedělá problémy.

Zaměstnanec Z1 uvedl, že uživatele zná od roku 1989, kdy nastoupil do práce po mateřské dovolené. U uživatele pozoruje od přechodu do chráněného bydlení nejvíc plusů i mínusů. Uvedl, že uživatel samostatně cestuje, že si dokáže vše zorganizovat naprosto samostatně. Uvedl: „...je velmi samostatný, je ochotný více pracovat na sobě. Volnost si spojil s nerespektováním pravidel služby, ve všem vidí problém. Svobodu si spojuje s lhaním, krádežemi, obtěžováním druhých, těžko respektuje pravidla, slovní afekty jsou spojené s vulgaritou.“ Také uvedl, že: „V oblasti hygieny, úklidu a společenského chování se zhoršil, je líný a má neustálé výmluvy.“ Zaměstnanec také sdělil, že uživatel by zvládl žít v podporovaném bydlení, ale vidí i riziko, především problémy v hospodaření s penězi. Také uvedl, že „...i přes problémy zvládnutí pravidel, je uživatel schopen žít samostatně. Potřebuje však neustálou motivaci, podporu pracovníků a rozbory nevhodného chování.“

Zaměstnanec Z2 také potvrdil, že uživatel je velmi samostatný a vše je schopen udělat s velmi mírnou podporou. Nicméně nevidí bydlení samostatně příliš pozitivně, uvedl: „Zřejmě by to zvládl, ale s riziky. Neumí bez dohledu správně hospodařit, měl by problémy s penězi. Také se rád seznamuje s lidmi, nerozlišuje, jací jsou, je důvěřivý, je lehce ovlivnitelný, měl by často nevhodné návštěvy.“ Pozitivní pro uživatele vidí v možnosti větší svobody, samostatnosti, soběstačnosti, soukromí a pracovní možnosti. Také sdělil, že je nutné důsledně u něj vyžadovat dodržování pravidel. Největší pokrok také vidí v oblasti vaření a cestování. Je však potřeba uživatele podpořit při jednání na úradech a při dosahování osobních cílů.

Zaměstnanec Z5 uvedl, že uživatel má problémy zejména v udržení pořádku na pokoji. Také velký rozvoj vidí v tom, že uživatel dosti využívá komunikační techniku, mobil i počítač, zejména internet a facebook. Také sdělil, že uživatel dobře zvládá po přestěhování vaření a cestování. Rovněž uvedl, že důležité je však hlídat ho při dodržování osobní hygieny a údržby pořádku, také v hospodaření s penězi a podpořit ho v získání stálého zaměstnání.

Zaměstnanec Z4 měl v podstatě stejný názor, jako ostatní zaměstnanci. Dále sdělil: „Uživatel je velmi šikovný, ale dokáže spousty věcí zkazit svým nevhodným chováním. On zvládá v domácnosti udělat vše, pracuje také dobře. Podle mne strádá, vyhledává zázemí, kontakt s rodinou, která se o něj po celou dobu

nezajímala. Chce někam patřit, hledá lásku, od malička neměl ke komu, chybí mu láskyplný vztah, pociťuje, že mu chybí blízký kontakt.“

Vyhodnocení získaných informací od respondentů, zaměstnanců

Respondenti uvedli, že uživatel má v rozvoji nejvíce plusů a mínusů. Mezi plusy, oblasti pokroku, rozvoje vidí samostatné cestování, samostatné vaření. Pozitivní pro uživatele vidí v možnosti větší svobody, samostatnosti, soběstačnosti, soukromí a pracovní možnosti. Je ochoten na sobě více pracovat, dokáže si vše zorganizovat, využívá hodně komunikační techniku. Problémy měl a má uživatel v soužití se skupinou, zejména se spolubydlícím a v udržení pořádku na pokoji. Jak uvedli respondenti, uživatel si vyložil volnost a svobodu po svém, nerespektuje pravidla služby, nedodržuje hygienu, úklidy domácnosti a problémy má také ve společenském chování. Podle výpovědi zaměstnanců, by uživatel zvládl žít v podporovaném bydlení, protože je velmi samostatný. Nicméně vidí rizika v hospodaření s penězi, udržení pořádku a osobní čistoty, také rizika v důvěřivosti uživatele vůči cizím lidem.

Dílčí závěr a shrnutí výsledků uživatele U3

Z provedeného výzkumného šetření u uživatele U3 je patrné, že tento uživatel v ústavu nepral, nežehlil, prádlo neopravoval, nevařil. Nenakupoval, první příležitost využil až se zavedením kapesného, cestoval jen v rámci organizovaných výletů a zájezdů, na různá vystoupení, kdy reprezentoval ústav v pěveckých soutěžích, tyto aktivity vykonával vždy s doprovodem. V ústavu nedostával příležitost zaměstnání, prováděl jen jednoduché práce údržbě zámeckého parku a zahrady, pomáhal při pracích v hospodářství. Oblast sebeobsluhy a úklid vlastních věcí v pokoji zvládal zcela samostatně, byl to základ výchovy v ústavu.

V období přípravy začal učit ve zřízené domácnosti. Podporu a radu potřeboval i nadále v péči o šaty, tj. v praní, žehlení, třídění a opravách prádla. Také při udržení pořádku při vaření, při úklidu a údržbě vlastní domácnosti, zejména při používání saponátů. Rovněž byla nutná podpora v ovládnutí domácích spotřebičů, při udržení pořádku při vaření, při uskutečnění nákupu. V hospodaření s penězi, při cestování, jízdách vlakem a autobusem byla nutná vysoká míra podpory. Uživatel sám již zvládl základy stolování a přípravu jídel za pomoci obrázkového receptu s mírným dohledem. Během přípravy si začal osvojovat základní pracovní

dovednosti, plnit pracovní úkoly. Zadanou práci zvládal s menší podporou a dohledem. Uživatel se velmi rychle učil, měl přehled, neměl problém manuálně pracovat. U práce dlouho nevydržel, nedokázal se soustředit

Dnes v chráněném bydlení uživatel umí prádlo vytřít, vyprat, vyžehlit. Domácnost si umí uklidit, práci na zahrádce vykonává. V kuchyni se orientuje, zvládne uvařit zcela samostatně za pomoci obrázkového receptu, jídla dochucuje dobře. Některá jídla zvládne připravit i bez receptu. Problémy mu činí udržet pořádek při vaření. Zcela samostatně také ovládá domácí spotřebiče a zvládá oblékání, osobní hygienu a péči o sebe. Dělá to však ledabyly, je líný, musí se pravidelně kontrolovat a hlídat. Jako jediný má vypracovaný manuál kdy, co má v domácnosti udělat, uklidit. Uživatel rovněž nemá problém při nakupování, má přehled o tom, co je potřeba nakoupit. Hodnotu peněz zná. Taktéž zvládá samostatně vycházky, pravidla vycházek dodržuje. Cestuje vlakem, autobusem, zvládá sám nacvičené trasy, s novými potřebuje poradit.

Nutná podpora je nadále při užívání léků, v hospodaření s penězi, zejména při rozhodování, za co peníze utratit. V roce 2012 se podařilo uživateli najít práci, smlouva na dobu určitou v kině ve Znojmě, jednalo se o úklidové práce. Smlouva mu nebyla prodloužena, vzhledem k jeho chování a využívání pracovní doby. Dnes uživatel občas pracuje na dohody o vykonání práce, brigádně. Uživatel je manuálně zručný, ale je líný, potřebuje získat návyky související se zařazením do stálého pracovního procesu.

V rozvoji uživatele po přestěhování do nové pobytové služby a prostředí vidí zaměstnanci nejvíce plusů a minusů. Mezi plusy, oblasti pokroku rozvoje spatřují v samostatném cestování a vaření, v komunikaci s ostatními. Pozitivní pro uživatele vidí v možnosti větší svobody, samostatnosti, soběstačnosti, soukromí a pracovní možnosti. Mezi mínusy zařazují to, že si uživatel vyložil volnost a svobodu po svém, nerespektuje pravidla služby, nedodržuje hygienu, úklidy domácnosti a problémy má i ve společenském chování. Problémy měl a má uživatel v soužití se skupinou, zejména se spolubydlícím a v udržení pořádku. Podle výpovědí zaměstnanců, by uživatel zvládl žít v podporovaném bydlení, protože je velmi samostatný. Nicméně vidí rizika v hospodaření s penězi, udržení pořádku a osobní čistoty, také rizika v důvěřivosti uživatele vůči cizím lidem.

7 Výsledky výzkumného šetření a shrnutí

Ve výzkumném šetření, jehož průběh jsem uvedla v předchozích kapitolách, jsem shromáždila data, která jsou nezbytná pro konstatování závěru a odpovědi na hlavní výzkumnou otázku, kterou jsem formulovala takto: Jakým způsobem se změna prostředí a změna poskytované služby projevila v rozvoji praktických kompetencí uživatelů?

Pro získání odpovědí na otázku jsem se soustředila na oblasti, které jsou důležité pro samotné sociální začleňování uživatelů a tvoří neopomenutelný základ přípravy pro život v běžném prostředí. Věnovala jsem se konkrétním činnostem, oblastem, které jsou využitelné v praktických životních situacích, a to oblast domácích prací, přípravy stravy, sebeobsluhy, nakupování, cestování a zaměstnání. Pro zpřesnění výzkumného šetření jsem pro respondenty, zaměstnance, formulovala otázky k hodnocení vlivu změny poskytované služby a změny prostředí na uživatele, na jejich rozvoj s možností samostatného bydlení.

Z provedeného výzkumného šetření vyplynulo, že všichni tři uživatelé v ústavu neprali, nežehlili, neopravovali prádlo a ani nepřipravovali stravu, nevařili. Tyto práce byly zabezpečeny provozními úseky ústavu. V péči o vlastní osobu, provádění celkové hygieny, neměl žádný z uživatelů problém. Vše zvládali samostatně, jelikož to byl základ výchovy v ústavu a dbalo se na to, aby tuto oblast uživatelé ovládali. Sami si uklízeli pouze vlastní věci, svůj koutek. Z výzkumného šetření je patrné, že uživatelé cestovali pouze na výlety, zájezdy a akce organizované ústavem, na vycházky chodili vždy s doprovodem. Možnost trvalého zaměstnání uživatelé neměli, všichni vykonávali pouze jednoduché práce při údržbě zámeckého parku a práce v hospodářství se zvířaty, případně dělali pomocné práce u řádových sester. V rámci výchovných a terapeutických činností vykonávali ruční a výtvarné práce, především k výzdobě společných prostor. Uživatelé v ústavu neměli možnost nakupovat, v této oblasti byl výjimkou uživatel U2, který chtěl a tak s doprovodem nakupovat chodil. Situace se změnila po zavedení kapesného, to uživatelé začali s nákupy všichni, vždy však s doprovodem.

Z informací získaných výzkumným šetřením vyplynulo, že žádný z uživatelů neměl v průběhu přípravy na přestěhování do nové služby a nového prostředí problémy v oblasti hygieny, péče o svou osobu. V tomto období se začali uživatelé seznamovat s domácností jako takovou. Pro tyto účely byla v ústavu zřízena cvičná

domácnost, v níž se uživatelé učili třídít prádlo, prát, žehlit, rozlišovat čisticí prostředky, ovládat domácí spotřebiče. Seznamovali se s prací v kuchyni, s kuchyňským náčiním, s potravinami, s postupy přípravy stravy, s obrázkovými recepty. Všichni uživatelé v průběhu přípravy zvládli základy stolování. Uživatel U1 zvládl bez problémů údržbu a úklid domácnosti. Podporu a pomoc potřebovali pak všichni uživatelé v ovládnání běžných domácích spotřebičů, u vaření a v péči o prádlo. Za účelem nácviku nakupování absolvovali uživatelé návštěvy různých obchodů, při uskutečnění nákupu byla nutná podpora a rada asistentů. Nejvíce potřebovali uživatelé podpořit a poradit v hospodaření s penězi. V rámci cestování byly prováděny nácviky jízd autobusem a vlakem, tyto cesty uživatelé samostatně nezvládli, vždy byl nutný dohled. Na vycházky v obci chodili uživatelé již sami a všichni dodržovali i pravidla vycházek. Během přípravy si uživatelé začali osvojovat základní pracovní dovednosti, plnit pracovní úkoly. V této oblasti zaměstnání potřebovali uživatelé komplexní pomoc a podporu.

V rámci získaných informací z provedeného výzkumného šetření dále vyplynulo, že dnes v chráněném bydlení je zcela samostatný uživatel U1 v oblasti péče o svou osobu, v činnostech souvisejících s péčí o prádlo a zcela si také sám bez pomoci uklidí celý svůj byt. Toto se zvládli naučit i uživatelé U2 a U3, tyto uvedené práce zvládají, avšak je nutné na ně dohlédnout, občas je zkontrolovat, jelikož pracují ledabyle. Uživatel U3 má pro domácí práce vypracován manuál, kdy a co přesně má v domácnosti udělat. Také se u těchto dvou zhoršil přístup k péči o vlastní osobu a k péči o svůj byt. Při vaření všichni uživatelé využívají obrázkové recepty, všichni tři to zvládají bez problémů, uživatelé U1 a U2 vyžadují dohled asistenta. Oba rovněž potřebují podporu a pomoc s obsluhou domácích spotřebičů. V oblasti nakupování nemá problém uživatel U3, zná hodnotu peněz, ví, co má nakoupit. Zbylí dva uživatelé, uživatel U1 a U2, dokáží samostatně nakoupit, ale při větších nákupech využívají lístečkovou metodu. V hospodaření s penězi, ve sledování výdajů a zůstatků a s rozvržením peněz dle potřeby potřebují radu a podporu všichni tři uživatelé. Samostatné vycházky zvládají uživatelé bez problémů, dodržují i pravidla vycházek. Všichni tři cestují vlakem, autobusem do Břežan, po Znojemsku. Uživatel U1 cestuje sám až do jižních Čech k rodině, na Břeclavsko cestují sami k opatrovníkům i uživatelé U2 a U3. Z šetření vyplynulo, že uživatelé zcela sami zvládají naučené trasy. S novými trasami potřebují radu a pomoc. Pokud mají při cestování problém, dokáží zavolat mobilem asistenta. V oblasti zaměstnání

nastala velká změna u uživatele U2, ten je od června 2011 zaměstnán na plný pracovní úvazek ve Znojmě, ve firmě zabývající se oděvnictvím. Také uživateli U3 se podařilo v roce 2012 nalézt zaměstnání na dobu určitou, jednalo se o úklidové práce. Vzhledem k jeho chování a využívání pracovní doby mu nebyla smlouva prodloužena. Dnes občas, tak jako uživatel U1, pracuje na dohody o provedení práce, brigádně. Oba tito uživatelé jsou manuálně zruční, avšak potřebují získat návyky související se zařazením do stálého pracovního procesu.

Z informací získaných výzkumným šetřením vyplynulo, že zaměstnanci hodnotí vliv změny poskytované služby a prostředí na uživatele velmi kladně. Jako pozitivní sledují u všech uživatelů získání samostatnosti, soukromí, svobody pohybu a uvědomění si vlastní možnosti rozhodování. Velký posun spatřují u všech uživatelů v orientaci v neznámém prostředí, komunikativnosti. Největší pokrok u uživatele U1 a U3 vidí v oblasti cestování a vaření, u uživatele U2 ho vidí rozhodně v získání zaměstnání a zejména jeho udržení. Za negativní projevy související se změnou zaměstnanci označili zhoršení v oblasti péče o osobní hygienu a péči o sebe sama u uživatele U2 a U3. U uživatele U1 pozorovali zaměstnanci problémy s alkoholem. Dle zjištění v rámci výzkumného šetření vyplynulo, že prozatím u žádného z uživatelů není reálný přechod do samostatného, podporovaného bydlení. Toto přestěhování by obnášelo rizika související zejména v hospodaření s penězi.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se věnovala problematice rozvoje osobnosti mentálně postižených jedinců po přestěhování z ústavní péče do chráněného bydlení. Cílem práce bylo zjistit a popsat, k jakým změnám došlo v rozvoji praktických kompetencí u uživatelů v souvislosti se změnou prostředí a poskytované služby.

V teoretické části jsem rekapitulovala poznatky z dostupné literatury. V první kapitole jsem se věnovala základním pojmům mentálního postižení, uvedla jsem rozdělení do stupňů a zmínila jsem charakteristiku a specifika těchto osob, zároveň jsem popsala náhled a přístup k osobám mentálně postiženým. Podstatnou část práce tvořila druhá kapitola, ve které jsem se zaměřila na oblast rozvoje osobnosti včetně popisu faktorů, které tento rozvoj ovlivňují, a to zejména v souvislosti s ústavní péčí a nových trendů v sociálních službách. Zmínila jsem i potřeby, jakožto základnu pro rozvoj, činnosti a kompetence, které na rozvoj vzájemně působí. V poslední kapitole teoretické části jsem věnovala pozornost samotné službě chráněného bydlení, především základním činnostem, které služba zajišťuje.

Na tomto teoretickém základě jsem postavila výzkumné šetření. V první části výzkumu jsem získala data o sledované organizaci, o prostředí ústavu a prostředí chráněného bydlení. Další část byla zaměřena na vyhledávání a srovnávání údajů o změnách praktických kompetencí u vybraných uživatelů v oblasti domácích prací, sebeobsluhy, nakupování, přípravy stravy, cestování a zaměstnání. Zjišťování, jak tyto oblasti uživatelé zvládali v průběhu ústavní péče, v období přípravy na přestěhování a jak to zvládají dnes. Následně jsem získaná data popsala a vyhodnotila vliv na rozvoj a začleňování uživatelů.

Základem vývojových změn jsou zděděné dispozice, prostředí, ve kterém člověk žije, lidé, kteří ho obklopují a aktivity, které jedinec vykonává. Základem vývojových změn je zrání a učení. Uživatelé chráněného bydlení měli předpoklady pro rozvoj velmi ztížené. V ústavu byl jejich vývoj značně omezen, především z nedostatku sociálních podnětů, dostupností příležitostí, absencí kontaktů s okolním prostředím a využíváním aktivit mimo ústav. Měli omezenou komunikaci a společenský styk s okolním světem, byli v podstatě v izolaci. Možnosti rozvoje byly podřízeny řádu ústavu a postaveny na činnostech, které ústav poskytoval v rámci tehdejší legislativní úpravy.

Nové možnosti v rozvoji a v začleňování těchto osob umožnila až změna v legislativě, přijetí nového zákona o sociálních službách 108/2006 Sb. Pomalu se začaly otvírat brány ústavu, uživatelé začali využívat možnosti vycházek, nákupů, využívání dostupných služeb, vždy však za podpory a doprovodu. V průběhu roku 2009 absolvovali uživatelé přípravu na přechod do nové služby, na přestěhování do chráněného bydlení, na přestěhování do jiné obce. Začali se učit zvládat nové věci a činnosti. Začali se učit obsluhovat domácí spotřebiče, začali s přípravou jídla, s praním svých oděvů, s nakupováním a hospodařením s penězi, s cestováním. U všech uživatelů však byla ještě nutná vysoká míra podpory.

Postupný rozvoj u uživatelů nastal až po samotném přestěhování, v životě v běžném prostředí. Tato změna prostředí a služby má na všechny sledované uživatele pozitivní vliv. Dnes uživatelé samostatně zvládají údržbu o domácnost, péči o svou osobu. S mírnou podporou a dohledem asistenta si dokáží všichni připravit za pomoci obrázkového receptu stravu, dva uživatelé vyžadují pomoc při ovládnutí spotřebičů. Mimo jednoho uživatele chodí na běžné nákupy s lístečkem. Největší změna nastala v oblasti cestování, všichni sledovaní uživatelé dokáží samostatně cestovat nacvičené trasy, jak vlakem, tak autobusem. Zvládají cestování do vzdálenějších měst na jižní Moravě, jeden uživatel zvládá cestovat za rodinou do jižních Čech. Všichni uživatelé využívají dostupné služby, navštěvují společenské akce v obci. Denně chodí na vycházky v obci a jejího okolí zcela bez doprovodu. Velký přínos měla změna prostředí a služby na oblast zaměstnávání. Uživatelé chodí pracovat na dohody o provedení práce, chodí na brigády. Úspěchem je, že jeden z uživatelů má pracovní smlouvu, a to na plný pracovní úvazek, dojíždí denně vlakem za prací do Znojma nepřetržitě od roku 2011.

Nejvyšší míru podpory a rady potřebují uživatelé v oblasti hospodaření s penězi, ve sledování výdajů a zůstatků, s rozvržením peněz dle potřeby. Dále pak při vyřizování úředních záležitostí, při užívání léků. Dva uživatelé potřebují získat návyky související se zařazením do stálého pracovního procesu, nácviky pracovního rytmu.

Změna prostředí a změna služby přinesla i negativní jevy, jako je lenost, nerespektování pravidel a požívání alkoholických nápojů.

Domnívám se, že stanovený cíl jsem naplnila, popsala jsem změny v rozvoji praktických kompetencí uživatelů v souvislosti se změnou prostředí a poskytované služby. Z informací získaných z výzkumného šetření vyplývá, že u uživatelů

je viditelná změna v jejich rozvoji při přestěhování z ústavního zařízení do běžného, normálního prostředí. Vlivem nové služby dosáhli značného rozvoje, ale prozatím nejsou schopni žít v podporovaném bydlení, samostatně. I když je u nich ještě nutná pomoc kompetentní osoby, dochází ke zvýšení kvality jejich života.

Integrací uživatelů do veřejného života a využíváním veřejně dostupných služeb došlo k jejich osamostatnění, ke svobodě pohybu, soukromí a možnosti vlastního rozhodování o své osobě a svých činnostech.

Svou prací jsem poskytla obraz vlivu služby, který může posloužit jako příklad dobré praxe, jako příklad zdárného začleňování osob s mentálním postižením do společnosti. I do budoucna je nutné, aby se osobám s mentálním postižením naše společnost věnovala a nevyklučovala je z běžné populace a běžného života.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

Bednář, M. (2011a). *Manuál zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe*. Olomouc: CARITAS.

Bednář, M. (2011b). *Standardy kvality sociálních služeb*. Olomouc: CARITAS.

Bednář, M. (2012). *Kvalita v sociálních službách*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc.

Čámský, P., (2011). *Sociální služby v ČR v teorii a praxi*. Praha: Portál.

Čáp, J. (1996). *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV-nakladatelství.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Kellye Staggert Arthur, E. Jongsma, jr. (2000). *The Mental Retardation and Developmental Disability. Treatment Planner*, John Wily&Sons, INC. New York.

Kozáková, Z. (2005). *Psychopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc.

Lečbých, M. (2008). *Mentální retardace v dospívání a mladé dospělosti*. Olomouc: Univerzita Palackého Olomouc.

Matoušek, O. (1999). *Ústavní péče*. Praha: SLON.

Matoušek, O. a kol. (2005). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál.

Matoušek, O. a kol. (2001). *Základy sociální práce*. Praha: Portál.

Matoušek, O. a kol. (2003a). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.

Matoušek, O. a kol. (2003b). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.

Matoušek, O. a kol. (2007). *Sociální služby. Legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál.

Michalík, J. a kol. (2007). *Metodika vzdělávání poradců uživatelů sociálních služeb*. Praha: Studio Elemen.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2002). *Zavádění standardů kvality sociálních služeb do praxe*. Praha. MPSV.

Mühlpachr, P. (2001). *Vývoj ústavní péče*. Brno: Masarykova univerzita.

Pipeková, J. (2006). *Osoby s mentálním postižením ve světle současných edukativních trendů*. Brno: MSD.

Průcha, J., Veteška, J. (2012). *Andragogický slovník*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing.

- Rada, M. (2006). *Chráněné bydlení pro lidi s mentálním postižením*. Blansko: GRAN.
- Shaffer D., Kipp K. (2010). *Developmental Psychology: Childhood and Adolescence*, Belmont, USA.
- Slowík, J. (2007). *Speciální pedagogika*. Praha: : Grada Publishing.
- Smékal, V. (2002). *Utváření a vývoj osobnosti: Psychologické, sociální a pedagogické aspekty*. Brno: Barrister & Principal.
- Snášel, M. (2009). *Komplexní přístup k člověku se zaměřením na zjišťování potřeb u uživatelů sociálních služeb*. In Sborník odborných textů Spravedlnost a služba. Olomouc.
- Štěpaník J., (2003). *Umění jednat s lidmi*. Grada Publishing, a.s.
- Švarcová, I. (2006). *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Praha: Portál.
- Švarcová, I. (1999). *Základní otázky psychologie*. Pelhřimov: Speciálně pedagogické centrum Černovice.
- Tomeš, I. (2010). *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál.
- Úlehla, I. (2004). *Umění pomáhat*. Praha: SLON.
- Vágnerová, M. (2004). *Psychologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
- Vítová, M. in Kolektiv autorů. (2011). *Individuální plánování a role klíčového pracovníka v sociálních službách*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky.

Elektronické zdroje

- Čámský, P., Krutilová a kol.(2008): *Manuál pro tvorbu a zavádění standardů kvality poskytovaných sociálních služeb* [on-line]. Dostupné 4.2.2013 z <http://www.csspraha.cz/users_data/file/manual-standardy-kvality.pdf >
- Červenková, A., Bruthansová D.(2004): *Náklady na ústavní péči a služby podporovaného a chráněného bydlení*. [on-line]. Dostupné 10.2.2013 z <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_143.pdf >
- Grunewald, K. (2003): *Zavřete ústavy pro mentálně postižené*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <<http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/001/000182.pdf>>
- Johnová, M. (2008): *Zkušenosti s transformací ústavní péče*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <<http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/005/000637.pdf>>
- Johnová, M. (2005): *Proč je třeba transformovat ústavní péči?* [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <<http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/004/000553.pdf>>

- Johnová, M. (2008): *Individuální plánování pro lidi se zdravotním postižením*, [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/005/000636.pdf>
- Kořínková, D. (2008): *Překážky transformace ústavní péče*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z < <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/004/000600.pdf>>
- Kořínková, D. a kol. (2006): *Pracovní uplatnění klientů ústavní péče*. [on-line]. Dostupné z 20.11.2012 z < <http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/000113.pdf> >
- Matiaško, M. (2011): *Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením a transformace sociální péče v České republice*. Dostupné 20.11.2012 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/10700/Analyza_CRPD.pdf
- MPSV (2003): *Bílá kniha v sociálních službách*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/736/bila_kniha.pdf>.
- MPSV (2006): *Koncepce podpory transformace pobytových sociálních služeb v jiné typy sociálních služeb, poskytovaných v přirozené komunitě uživatele a podporující sociální začlenění uživatele do společnosti*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/3858/Koncepce_podpory.pdf >
- MPSV (2009): *Priority rozvoje sociálních služeb pro období 2009 – 2012*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7759/Priority_rozvoje_soc_sluzeb.pdf >
- MPSV (2012): *Dlouhodobá vize resortu práce a sociálních věcí pro oblast sociálního začleňování*. [on-line]. Dostupné 10.2.2012 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13031/vize_SZ.pdf >
- MPSV (2010): *Posuzování míry nezbytné podpory uživatelů*. [on-line]. Dostupné 10.2.2012 z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8817/Doporuceny_postup_c_1_2010.doc >
- MPSV (2009): *Společné doporučení ministerstva práce a sociálních věcí a veřejného ochránce práv k chráněnému bydlení*. [on-line]. Dostupné 15.2.2013 z < <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7962/02122009.pdf> >
- MPSV (nedatováno): *Provozní metodika služby chráněného bydlení*. Dostupné 15.2.2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/10183/Provozni_metodika_sluzby_chranene_bydleni-Bellevue.pdf
- MPSV (2009): *Kritéria transformace, humanizace a deinstitucionalizace vybraných služeb sociální péče*. [on-line]. Dostupné 20.11.2012 z < http://www.mpsv.cz/files/clanky/7871/priloha_1B.pdf >

Mulheir G., Browne K. (2007): *De-institutionalising and Transforming Children's Services: A Guide to Good Practice*. [on-line]. Dostupné 4.10.2013 z <<http://www.crin.org/bcn/details.asp?id=14095&themeID=1003&topicID=1023>>

QUIP (2010): *Podpora řízená jednotlivcem*. [on-line]. Dostupné 4.10.2013 z <<http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/013/001600.pdf>>

Sociální revue. *Důvodová zpráva návrhu zákona o sociálních službách*. [on-line]. [cit. 2013-02-04]. Dostupné z <<http://socialnirevue.cz/item/zakon-o-socialnich-sluzbach-2005-uplny-pruvodce/category/zkratka>>

Vávrová, S.(2010): *Institucionalizace jako překážka sociální inkluze osob se zdravotním postižením*. [on-line]. Dostupné 4.2.2013 z <http://web.fhs.utb.cz/cs/docs/socialni_prace.pdf>

Vávrová, S. (2010): *Péče o seniora v rodině jako alternativa k institucionální péči*. [on-line]. Dostupné 4.2.2013 z <<http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Balogova1/index.html>>

Veřejný ochránce práv (2009): *Zpráva z návštěv domovů pro osoby se zdravotním postižením*. [on-line]. Brno, 2009. [cit. 2012-11-20]. Dostupné z <<http://www.kvalitavpraxi.cz/res/data/013/001589.pdf>>

Zákony

Vyhláška č. 505/ 2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Seznam zkratk

MPSV, MPSV ČR – Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky

Seznam obrázků, tabulek

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Schéma podmínek působících na vývoj osobnosti.....21

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Stupně mentálního postižení podle MKN – 1010

Tabulka č. 2: Přehled věku, délka zaměstnání u organizace46

Seznam příloh

Příloha č. 1: Oslovení opatrovníků

Příloha č. 2: Přepis části rozhovoru s respondenty, zaměstnanci

Příloha č. 3: Prostředí ústavu

Příloha č. 4: Prostředí ústavu

Příloha č. 5: Prostředí chráněného bydlení

Příloha č. 6: Život v chráněném bydlení

Příloha č. 1

OSLOVENÍ OPATROVNÍKŮ

V Šanově dne 18. 3. 2013

Dobrý den,

jmenuji se Iveta Zifčáková a bydlím v obci Šanov na Znojemsku. Jsem studentkou druhého ročníku navazujícího magisterského studia Charitativní a sociální práce na univerzitě Palackého v Olomouci. V rámci ukončení studia jsem se rozhodla zpracovat diplomovou práci na téma: „Rozvoj osobnosti uživatelů chráněného bydlení Šanov“. Jde o práci, ve které se budu snažit vystihnout, zda služba chráněného bydlení a jakým způsobem pomáhá v rozvoji jejich uživatelů a při začleňování do běžného života. Pro vypracování této práce a pro získání podkladů a informací o uživatelích, obyvatelích chráněného bydlení, potřebuji získat Váš souhlas (souhlas opatrovníka), a to s nahlédnutím do sociální agendy (př. individuální plány, hodnocení přípravy na přechod do chráněného bydlení, sociální karty, aj.) Vašeho opatrovance.

V příloze je připravené prohlášení, které v případě vašeho souhlasu, prosím podepište a zašlete zpět na mou adresu (viz připravená obálka).

Děkuji mnohokrát za Vaší vstřícnost a ochotu.

Bc. Iveta Zifčáková

Krátká 398, Šanov

671 68 Hrabětice

Příloha č. 2

PŘEPIS ČÁSTI ROZHOVORU SE ZAMĚSTNANCI

Od kdy XX znáte? Od kdy s ním pracujete?

Uživatele UI znám od roku 1984, od té doby, kdy jsem nastoupil do ústavu jako vychovatel.

Co byste mi řekl k jednotlivým oblastem života uživatele XX na zámku? Nejprve se zaměříme na oblast domácích prací. Jak na tom byl uživatel s praním, žehlením, opravami prádla?

V ústavu k tomu nedostal příležitost, o prádlo bylo postaráno ze strany ústavu. Tuto oblast zajišťoval náš provozní úsek, prádelna a švadlena.

A co úklid vlastní domácnosti, údržba pořádku, využívání saponátů?

Ukázali jsme mu, jak si má uklidit vlastní pokoj a vlastní věci, jak si má ukládat prádlo do skříněk.

Byl v této oblasti samostatný?

I když byl velmi šikovný, museli jsme mu někdy pomoci a kontrolovat ho.

Byl uživatel manuálně zručný? Zajímal se o úpravu obydlí, o práci na zahrádce?

On byl a je velmi zručný, o úpravu obydlí se nějak nezajímal. Tyto práce jsme dělali v rámci terapeutických a výchovných činností. Podporovali jsme estetiku pro to, aby se jim tam líbilo. Na zahrádce se učil a pracoval. Vždycky se však bál strojů, třeba se sekačkou a se strunkou nedělal. To dělali jiní. Na zahrádce však hrabal listí, okopával.

A jak zvládal tuto oblast v rámci přípravy?

Ve zřízené kuchyňce, jsme mu začali vysvětlovat a ukazovat základní práce při obsluze domácích spotřebičů, pračky, žehličky. Společně jsme prádlo třídili, prali, žehlili. Začali jsme používat saponáty, nejen na praní, ale i pro úklid domácnosti. On je velký pedant na čistotu a proto mne překvapilo, jak se k uklízení domácnosti postavil, to víte, že jsme mu nejprve museli ukázat, jak se postupuje, jak a jaké se používají saponáty, ale na konci přípravy jsme mu při úklidu domácnosti radit nemuseli, a to mu zůstalo dodnes.

Jak sledujete jeho přístup k těmto pracím dnes?

Dnes v této oblasti s ním nejsou žádné problémy. On je velmi čistotný, domácnost, svůj byteček si uklízí rád a sám. U něj se to jen leskne. Běda, jak mu na něco sáhnete, je schopný si to hned přešetřit. Je náš nejlepší uživatel, co se týká čistoty a pořádku.

Příloha č. 3
PROSTŘEDÍ ÚSTAVU

Exlibris

Exlibris

Příloha č. 4
PROSTŘEDÍ ÚSTAVU

Příloha č. 5
PROSTŘEDÍ CHRÁNĚNÉHO BYDLENÍ

Příloha č. 6
ŽIVOT V CHRÁNĚNÉM BYDLENÍ

Anotace

Diplomová práce se věnuje problematice rozvoje osobnosti uživatelů po jejich přemístění z ústavní péče do prostředí chráněného bydlení. Cílem diplomové práce je popsat změny v rozvoji uživatelů v souvislosti se změnou prostředí a poskytované služby. Teoretická část práce zahrnuje základní informace o mentálním postižení, vysvětluje pojem osobnost, rozvoj osobnosti a zabývá se faktory, které osobnost ovlivňují, zejména vliv ústavní péče a nových trendů v sociálních službách. Dále se zabývá institutem chráněného bydlení. Praktická část diplomové práce je zaměřena na výzkumné šetření s cílem zjistit, jak změna prostředí a změna poskytované služby pomáhá v rozvoji uživatelů při jejich začleňování.

Klíčová slova:

Mentální postižení, osobnost, rozvoj osobnosti, ústavní péče, nové trendy v sociálních službách, začleňování, chráněné bydlení.

Annotation

This diploma thesis deals with the personality development issue of users after their relocation from institutional care to sheltered housing. The aim of this thesis is to describe changes in users' development in connection to environment changes and provided service. The theoretical part contains basic information regarding mental disability, explains the concept of personality, personality development and is concerned with the factors which influence the personality, particularly the impact of institutional care and new trends in welfare services. Further it is concerned with sheltered housing institute. The practical part of this diploma thesis is aimed at the research with the objective to determine how environment changes and changes in provided service help users with their integration.

Keywords:

Mental disability, personality, personality development, institutional care, new trends in welfare services, integration, sheltered housing.